

БЕЛАРУСКІ РЭЗЫСТАНС

ЧАСОПІС НАЙНОЎШАЙ ГІСТОРЫ

№ 1(15)/2014

Заснаваны ў 2004 г.
у Менску.

Галоўны рэдактар:
Сяргей Ёрш.
Намесьнік галоўнага рэдактара:
Андрэй Барткевіч.

Пры перадруку спасылка абавязковая.

ЗЬМЕСТ:

Сяргей Ёрш

АЛЕГ СТАХОЎСКІ Й ЯГО РОЛЯ Ў ЛІКВІДАЦЫІ КАНСЬПІРАЦЫЙНАГА "САЮЗУ БЕЛАРУСКІХ ПАТРЫЁТАЎ" У 1947 ГОДЗЕ

У барацьбе савецкіх спэцыяльных службаў супраць беларускага нацыянальнага падпольля й партызанскага руху і ў 1920-я, і ў 1940-я важную ролю адыграла агентура. *ГПУ/НКВД/МГБ* альбо вербавала ўдзельнікаў Супраціву, іх сваякоў, альбо засылала ў арганізацыі, атрады сваіх супрацоўнікаў пад распрацаванымі легендамі. З дапамогай гэтых людзей устанаўліваліся чальцы кансьпірацыі, іх кантакты, зьнішчаліся альбо захопліваліся камандзіры атрадаў, выводзіліся карныя аддзелы на лясныя лягеры і сховішчы, арыштоўвалася сетка партызанскіх сувязных. Падобных фактаў вядома дастаткова шмат, яны прысутнічаюць у навуковай і навукова-папулярнай літаратуры, аднак адмысловага дасьледаваньня па тэме няма дагэтуль.

Адным з самых вядомых агентаў савецкіх спэцслужбаў зьяўляецца **Алег Стахоўскі**. Ён нарадзіўся ў 1922 годзе ў сям'і праваслаўнага сьвятара Аляксандра Стахоўскага. Алег вучыўся ў польскай гімназіі, пасьля ў савецкай школе ў Дзісьне, але навучаньне перарвала вайна. Зьвесткі пра яго жыцьцё падчас нямецкай акупацыі супярэчлівыя: ён сьцьвярджаў, што быў агентам савецкіх спэцслужбаў, але ёсьць сьведчаньне, што службы былі іншыя — нямецкія...

Паводле сьведчаньня Алега Стахоўскага, яшчэ да вайны "лёс зьвёў яго з чэкістамі".[1] Найхутчэй ён быў завербаваны як інфарматар і мусіў сачыць за сваімі сябрамі ды знаёмымі. Тады ж стаў інфарматарам і зямляк Стахоўскага Міхась Зуй, які пасьля сьцьвярджаў, што нічога кепскага нікому не зрабіў.[2] Калі пачалася

вайна, чэкісты, нібыта, загадалі Алегу Стахоўскаму заставацца на акупаванай тэрыторыі, каб паспрабаваць укараніцца ў акупацыйныя органы, у "фашысцкую шпіёнскую школу". Яны меркавалі, што бацька-сьвятар у гэтай справе толькі на карысьць — будзе больш даверу. Праінструктавалі, далі пароль, распавялі, што рабіць у выпадку, калі яго скінуць з дэсантам у савецкі тыл.[3] Слаба верыцца, каб чэкісты ў паніцы першых дзён вайны давалі такое складанае заданьне 19-гадоваму хлопцу. Найхутчэй яго проста пакінулі, як удзельніка агентурнай сеткі, і загадалі чакаць сувязных. Усё астатняе Стахоўскі проста прыдумаў пасьля вайны, каб "упрыгожыць" сваю гісторыю.

Падчас нямецкай акупацыі Алег Стахоўскі працаваў касірам у Мікалаеўскай вясковай управе, сакратаром санітарнага аддзела раённай управы ў Дзісьне, загадчыкам сталоўкі Беларускай Народнай Самапомачы ў Глыбокім. Ён называў "вялікай удачай" тое, што яму ўдалося пазнаёміцца і "зблізіцца" з многімі мясцовымі "беларускімі нацыяналістамі" — меркаваў, што гэта дапаможа ў выкананьні "заданьня". У пачатку лета 1944-га патрапіў у афіцэрскую школу Беларускай Краёвай Абароны ў Менску, разам з ёй адступіў з Беларусі. Стахоўскі ня згадвае, што да яго за гады нямецкай акупацыі прыходзілі сувязныя ад спэцгрупаў дзяржбясьпекі, не дапамагаў ён і савецкім партызанам. Атрымліваецца, што ён проста стараўся выжыць. Ёсьць яшчэ згадка пра тое, што Алег Стахоўскі служыў у СД. Яе ў сваёй кнізе пра СБМ прыводзіць Ціна Клыкоўская са спасылкай на ўдзельніка маладзёжнага падполля Льва Бялевіча.[4]

У Кёнігсбергу нейкі беларускі нацыяналіст завербаваў Алега Стахоўскага ў школу нямецкай вайсковай разьведкі ў Дальвіцы. Падразьдзяленьне, якое складалася амаль выключна зь беларусаў, вядомае як "Спэцыяльны беларускі батальён "Дальвіц". Там апынулася нямала знаёмых і землякоў Стахоўскага. Паводле нямецкіх плянаў, яны праходзілі спэцыяльную падрыхтоўку, каб пасьля дэсантаваньня ў савецкім тыле арганізоўваць дывэрсіі на камунікацыях, зьдзяйсьняць тэракты, праводзіць антысавецкую прапаганду. Беларускае кіраўніцтва спадзявалася падрыхтаваць кіраўнічыя кадры для беларускага антысавецкага партызанскага руху, які плянавалася разгарнуць у БССР.

Стахоўскі зарэкамендаваў сябе з найлепшага боку. Восеньню

1944-га ён стаў намесьнікам камандзіра Паўночнай групы “Дальвіца”, а ў канцы году атрымаў рангу лейтэнанта. Адпаведны загад 13 студзеня 1945 г. падпісаў начальнік Галоўнага Кіраўніцтва Вайсковых Спраў Беларускай Цэнтральнай Рады Канстанцін Езавітаў:

“...Ранга лейтэнанта [надаецца]:
...7. Дружыноваму С Т А Х О Ў С К А М У Алегу, народж. 1922 г., абсальвэнту камандзірскага курсу Спэцыяльнага Беларускага Батальёну “Дальвіц”, са старшынством ад 10-га студзеня 1945 г.”.[5]

У склад дэсантаў “Дальвіца”, якія паляцелі ў 1944-м у Беларусь, Стахоўскі не патрапіў. У пачатку 1945 году нямецкае камандаваньне вырашыла выкарыстаць беларускіх камандасаў для правядзеньня дывэрсій на тэрыторыі Польшчы. Беларускае кіраўніцтва супрацівілася, паколькі па-ранейшаму хацела перакінуць батальён у Беларусь. У выніку, немцы яго раззброілі. Аднак невялікая група камандасаў (больш за 10 чалавек) пагадзілася на прапанову нямецкай франтавой выведкі. У складзе групы быў і лейтэнант Алег Стахоўскі. Пасьля падрыхтоўкі, яго і яшчэ дваіх чалавек скінулі з мэтай падрыву моста каля гораду Казімеж.

Паводле версіі Стахоўскага, ён адразу ж пасьля прызямленьня здаўся савецкім вайскоўцам і здаў ім сваіх падначаленых. У контрразьведцы 1-га Беларускага фронту ён распавёў пра заданьне сваёй і іншых груп, даў арыентыроўкі на дэсантнікаў, распавёў усё, што ведаў пра нямецкую школу выведкі, пра курсантаў і выкладчыкаў. Савецкія контрразьведчыкі загадалі Стахоўскаму вярнуцца праз лінію фронту, каб здабыць новыя дадзеныя пра дывэрсантаў, закінутых у савецкі тыл, ды захапіць жывым немца-камандзіра адзьдзяленьня выведкі. “Сьмерш” імітаваў дывэрсіі на вайсковых аб’ектах, якія мусіла выканаць група Стахоўскага — усё, акрамя падрыву моста. Фронт ён перайшоў у горадзе Ольдэнбург, немцам сказаў, што астатнія дэсантнікі загінулі. Пасля праверкі Алег Стахоўскі быў узнагароджаны *“ад імя рэйхсфюрэра... жалезным крыжам II ступені”*.[6]

Стахоўскі заставаўся ў гэтым падразьдзяленьні нямецкай вайсковай выведкі амаль да капітуляцыі Нямеччыны. Вясной 1945-га яго і іншых дывэрсантаў немцы пераапранулі і з фальшывымі дакумэнтамі адправілі ў лягер савецкіх ваеннапалонных, сказалі, што

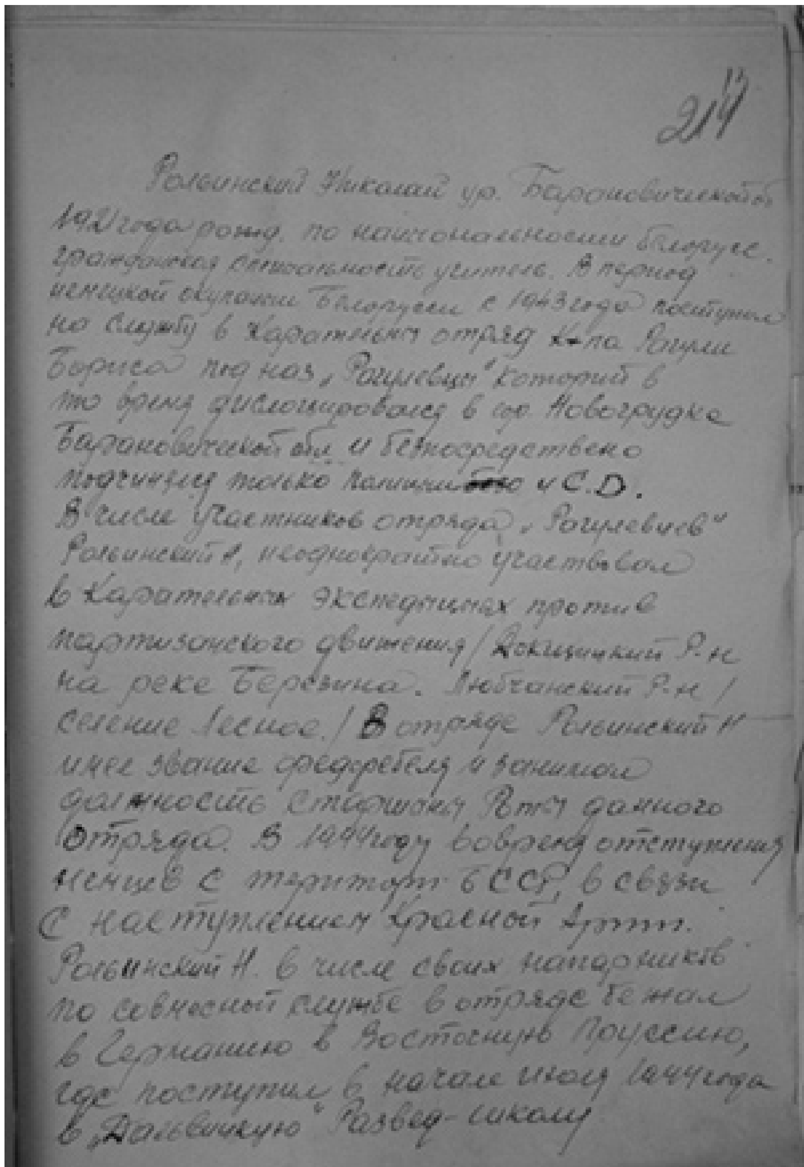
“прыйдзе час — мы цябе адшукаем”. Алег Стахоўскі, які ўдзельнічаў у паленьні архіваў, захаваў частку картатэкі на агентаў, якую і перадаў савецкай контрразьведцы. 10 дзён даваў справаздачу, дапамагаў “Сьмершу” шукаць у канцлягеры шпіёнаў.

Паводле публікацыі В. Лукашэнкі, “на гэтым закончылася незвычайная частка жыцьця Алега Аляксандравіча” і ён “вярнуўся да мірнай працы”. Але гэта зусім ня так. У першыя пасьляваенныя гады Алег Стахоўскі выкарыстоўвася МДБ БССР як *“агент-розыскник”*. Ён ведаў у твар многіх салдат і афіцэраў “Дальвіца”, а яны пасьля капітуляцыі Нямеччыны разыйшліся па ўсёй Эўропе, нямала іх вярнулася ў Беларусь. Такія, як Стахоўскі, нярэдка “працавалі” на вакзалах, рынках, у іншых ажыўленых месцах.

Найбольш масавае затрыманьне на тэрыторыі БССР былых навучэнцаў Дальвіцкай разьведвальна-дывэрсійнай школы адбылося восеньню 1945 году. “Сьмерш” выявіў былых камандасаў у 143-м гвардзейскім стралковым палку 48-й гвардзейскай стралковай дывізіі. Арышты працягваліся да кастрычніка, пад варту былі ўзятыя 22 чалавекі. Большасьць зь іх служылі чырвонаармейцамі ў згаданым 143-м палку. У сакавіку 1946-га Ваенны трыбунал Баранавіцкай вайсковай акругі ў Бабруйску асудзіў усіх затрыманых на розныя тэрміны зьняволеньня.[7] Ці паўдзельнічаў у гэтай справе Стахоўскі ці нехта іншы з перавербаваных беларускіх дывэрсантаў, невядома.

Алегам Стахоўскім былі напісаныя шматлікія сьведчаньні/даносы пра ўсіх былых знаёмых, з кім ён сутыкаўся на жыцьцёвым шляху. Гэтыя паперы захаваліся ў архіўных справах. Напрыклад, у агентурна-вышуковай справе лейтэнанта Міколы Рулінскага ў Асобым архіве Літвы (ф. К-1, в. 45, спр. 236). “Стомлены” ад напісаньня стандартных папер, Стахоўскі скажае прозьвішча Рулінскага, падае няправільную дату нараджэньня, піша, што швадрон Барыса Рагулі быў “карным атрадам”.

У 1946 годзе Алег Стахоўскі атрымлівае ад *МГБ* БССР заданьне па распрацоўцы беларускага маладзёжнага падпольля ў Паставах. Фотакопіі сьведчаньня А. Стахоўскага прадастаўлены аўтару рэжысёрам-дакумэнталістам Антонам Цялежнікавым. Пры гэтым ён мусіў уступіць у кантакт з патаемнікамі пад сваім прозьвішчам. Гэтая “гульня ў адкрытую” апраўданая хіба толькі ў тым выпадку,

214

Рогинский Николай ур. Барановичской обл. 1921 года рожд. по национальности белорус. гражданская относительность учитель. В период немецкой оккупации Белоруссии с 1943 года поступил на службу в карательный отряд к-ра Рогули Бориса под наз. „Рогулевцы" который в то время дислоцировался в гор. Новогрудке Барановичской обл. и непосредственно подчинялся только полиции и С.Д.
В числе участников отряда „Рогулевцы" Рогинский Н. неоднократно участвовал в карательных экспедициях против партизанского движения /Кореличский р-н на реке Березина. Любчанский р-н / селение Лесное./ В отряде Рогинский Н. имел звание фельдфебеля и занимал должность старшины роты данного отряда. В 1944 году вовремя отступления немцев с территории БССР, в связи с наступлением Красной Армии. Рогинский Н. в числе своих сообщников по совместной службе в отряде бежал в Германию в Восточную Пруссию, где поступил в начале июля 1944 года в „Дальвицкую" развед-школу

калі *МГБ* спадзяваўся праз моладзь выйсьці на падпольле “дарослае”, магчыма, нават пакінутае нямецкімі спэцслужбамі. І тады “нямецкі дывэрсант” Стахоўскі меў бы добрыя шанцы, каб здабыць

Где сразу был назначен Старшим 215 14
школы. В сентябре 1944 Рулинскому Н.
было присвоено звание лейтенанта Нач.
штаба „Зондеркомандо" Подполковником
Ярольдом, за успешную работу находясь
на службе в немецкой Контр-Разведки
„Dinstele" Feldpost № 58779. Stad Wilno
Отделение Полевой Почта № 58779. гор. Вильно

После получения звания лейтенанта
Рулинский Н. был ком. взвода в „Дальвицкой"
Развед школе.
В декабре 1944 года Рулинский Н, был
награжден бронзовой медалью, Начальником
„Фронтауфклерунгкомандо" 204 Подполк.
Ярольдом. После чего был назначен
зам. ком. южной групы „Дальвицкой"
Развед. школы, в этой должности он
работал до 15 марта 1945 года.
После этого числа я выбыл из школы,
а Рулинский Н. остался при школе.
О дальнейшей судьбе Рулинского Н. мне
ничего не известно.
Рулинский Н. как заместитель Начальника
южной групы знает почти всех агентов
обучавшихся в Дальвицкой Раз-вед школе
уроженцев Барановичской области,
так как южная група состояла
исключительно из уроженцев
Барановичской обл.
/-/ Стаховский Олег.

Фотакопіі сьведчаньня А. Стахоўскага прадастаўлены аўтару рэжысёрам-дакумэнталістам Антонам Цялежнікавым. Захоўваецца ў справе Міколы Рулінскага ў Асобым архіве Летувы.

давер у антысаветчыкаў. Але за моладзю не было старэйшых, і Стахоўскі гэта хутка высьветліў.

Забягаючы наперад, адзначым, што паводле прысуду ўдзельнікам канспірацыйнай арганізацыі "Саюз Беларускіх Патрыётаў" ад чэрвеня 1947 году, сябра СБП Алег Табола меў заданьне ад кіраўніцтва зьвязацца "з беларускім нацыяналістам ЗУЙ Міхаілам, які знаходзіўся на нелегальным становішчы". Табола "некалькі разоў праз сваякоў спрабаваў устанавіць сувязь", але няўдала, "з прычын, якія ад яго не залежалі".[8]

Аднак сам Табола ў сваіх успамінах абвяргае гэта. Ён сьведчыць, што на вочнай стаўцы завучаныя словы пра Зуя сказаў кіраўнік арганізацыі Васіль Мядзелец: "Яму было даручана зьвязацца з Зуем. Зуй за немцамі быў начальнікам Шаркаўскага раёна. Ён адступіў разам зь імі. Яго маглі закінуць у Беларусь і празь яго СБП павінен быў наладзіць сувязь з замежжам". Я аслупянеў, чуючы такое ад Мядзельца. Пройдзе час, працягнуцца допыты, катаваньні, і я пацьверджу словы Мядзельца. Пасьведчу тое, чаго ніколі не рабіў…".[9]

Пра ўдзел Міхася Зуя ў антысавецкай партызанцы на Віцебшчыне звестак няма, у 1945-1948 гадах ён знаходзіўся ў Польшчы. МДБ, відавочна, прыдумала яго знаходжаньне на нелегальным становішчы ў БССР, каб абвінаваціць моладзь у сувязях з заходнімі спэцслужбамі. Адзначым, што Стахоўскі і Зуй служылі ў "Дальвіцы", былі знаёмыя.

У кнізе "Гарт" прыведзена нямала сьведчаньняў былых падпольнікаў пра іх сустрэчы з Алегам Стахоўскім. На падпольле ён выйшаў праз пастаўскага сябра СБП Валянціна Лагунёнка, якога ведаў з даваенных часоў. На сустрэчы Стахоўскі прыходзіў у форме афіцэра *МГБ* (лейтэнанта ці старшага лейтэнанта). Наўрад ці ён сапраўды атрымаў такую рангу ў дзяржбясьпецы, найхутчэй гэта быў "камуфляж".

Вось што успамінаў адзін з лідараў СБП Васіль Мядзелец:

"Калі скончылася вайна, [Стахоўскі] *неспадзявана апынуўся... ў органах МГБ. Ён сам нібыта так тлумачыў свайму маладзейшаму сябру і земляку, што па спэцыяльным заданьні закаранёны*

ў савецкай службе бясьпекі, што сам ён функцыянэр тайнай беларускай антыбальшавіцкай арганізацыі”.[10]

Алег Стахоўскі казаў моладзі, што яна не рашучая, нічога не робіць. “*Беларусь у такім становішчы, трэба падымацца, сілы зьбіраць, узбройвацца,* — пераказвае словы Стахоўскага Мядзелец. — *Ісьці ў народ, падымаць людзей на барацьбу. Дзейнічаць, наладжваць тэракты. Каб розгалас ішоў, каб людзі чулі і прабуджаліся ад сваёй сьпячкі”.*[11]

Стахоўскі ня толькі раіў шукаць зброю, але і абяцаў нешта ім перадаць. Ён прапаноўваў, каб СБП правёў з “арганізацыяй” Стахоўскага сумесны зьезд. Аднак многія падпольнікі, з кім кантактаваў “функцыянер”, насьцярожана адносіліся да яго прапановаў, не давяралі яму, казалі, што ім не патрэбная зброя, у іх іншыя метады дзейнасьці (“мы не тэрарысты”).

А *МГБ*, відавочна, не задавальняла “дзіцячая арганізацыя”, ім хацелася адрапартаваць пра раскрыцьцё сапраўднага антысавецкага падпольля. Адсюль і правакаваньне на тэракты, чым беспасьпяхова займаўся Стахоўскі. У лютым 1947-га ў Паставах і Глыбокім прайшлі арышты, за краты трапілі, прайшлі праз катаваньні і былі асуджаныя дзясяткі хлопцаў і дзяўчат.

Што ж было з Стахоўскім пасьля разгрому маладзёжнага падпольля? Інфармацыі пра гэта няма, доўгі час яго ніхто ня бачыў. Магчыма, разгадка адшукалася ў базе рэпрэсаваных “Беларускага мэмарыялу”. Там ёсць зьвесткі пра Алега Аляксандравіча Стахоўскага, 1922 году нараджэньня (супадзеньне на 100%). Пазначана, што ён беларус, ураджэнец в. Ігуменава Шаркаўшчынскага раёну, меў сярэднюю адукацыю, на момант арышту жыў у Глыбокім, працаваў загадчыкам крамы. Арыштаваны 30 сакавіка 1945 году, але асуджаны толькі 29 лістапада 1947-га, як “памагаты нямецкіх акупантаў”, на 10 гадоў “папраўча-працоўных лягероў”. Рэабілітаваны Ваенным трыбуналам Беларускай вайсковай акругі 27 лістапада 1964 году.[12]

Рэдка, але такія супадзеньні бываюць. І ўсё ж нам падаецца, што гаворка тут вядзецца якраз пра таго Алега Стахоўскага, які дапамагаў *МГБ* ліквідаваць Саюз Беларускіх Патрыётаў. Дата яго арышту — 30 сакавіка 1945 году — гэта затрыманьне пасьля

дэсанту ў Польшчы. Пасьля арыштаў у Паставах у лютым 1947-га Стахоўскі мог перабрацца ў Глыбокае найперш для бясьпекі. Там уладкавалі яго загадчыкам крамы. А ўжо летам ці восеньню прыйшлі й за ім. Як кажуць, “маўр зрабіў сваю справу”, патрэбы ў яго паслугах больш не было. Алег Стахоўскі на той час перадаў *МГБ* усю інфармацыю па “Дальвіцу”, якой валодаў. А паколькі ён “засьвяціўся” падчас распрацоўкі і ліквідацыі маладзёжнага падпольля, далейшае яго выкарыстаньне ў ранейшай якасьці палічылі немэтазгодным. У такіх выпадках агента маглі перакінуць у іншы рэгіён, але са Стахоўскім зрабілі інакш — арыштавалі. Зрэшты, гэта мог быць і працяг “гульні”, новае заданьне. Але гэта толькі здагадкі.

Алег Стахоўскі стаў “зоркай”, “героем-разьведчыкам” у чэрвені 1967-га (амаль праз тры гады пасьля магчымай рэабілітацыі), калі нарыс пра яго ў трох нумарах змясьціла “Гродзенская праўда”.[13] Без санкцыі адпаведных органаў такія публікацыі зьявіцца ў той час не маглі. Значыць, заслугі Стахоўскага перад *МГБ/КГБ* былі афіцыйна прызнаныя і лічылася, што ён “выкупіў” перад савецкай радзімай усе “зігзагі” сваёй ваеннай біяграфіі.

У згаданым нарысе паведамлялася, што на 1967 год Алег Стахоўскі жыў у вёсцы Бакшты Іўеўскага раёна: “загадвае невялікай крамай, гадуе дваіх дачок”.[14] Вось так сьмела яго ў чарговы раз “засьвяцілі”, магчыма, невыпадкова, з разьлікам на нешта (напрыклад, што былым нямецкім дывэрсантам зацікавяцца заходнія

ЛИЦОМ К ЛИЦУ С ВРАГОМ

спэцслужбы).

А вось што ўспамінаў удзельнік СБП Антон Фурс:

“Алег Стахоўскі, прадаўшы нас, адышоў у цень. А праз нейкі час яго нібыта бачылі на Гарадзеншчыне ў сане сьвятара. Цікава, як прымаў Бог малітвы гэтага Юды?”[15].

Зьвесткі пра тое, што Стахоўскі сапраўды “перакваліфікаваўся” ў праваслаўнага сьвятара, пакуль не выяўленыя.

---

1. Лукашенко В. Лицом к лицу с врагом // Гродненская правда, 1967, 21 траўня, № 99.
2. Ёрш С. Вяртаньне БНП. Асобы і дакумэнты Беларускай Незалежніцкай Партыі. — Менск — Слонім: БГАКЦ, 1998, б. 72.
3. Гродненская правда, 1967, 21 траўня.
4. Клыкоўская Ц. Саюз Беларускай Моладзі — вяртаньне з забыцьця. — Беласток: Беларускае Гістарычнае Таварыства, 2004; http://kamunikat.fontel.net/www/knizki/historia/klykouskaja/sbm/06.htm
5. НАРБ, ф. 383, в. 1, спр. 3, арк. 30.
6. Лукашенко В. Лицом к лицу с врагом // Гродненская правда, 1967, 2 чэрвеня, № 107.
7. Надтачаев В. Военная контрразведка Беларуси: судьбы, трагедии, победы… — Минск: Кавалер, 2008. С. 206.
8. ПРИГОВОР именем Союза Советских Социалистических Республик. 16-20 июня 1947 года, город Минск, арк. 14. Копія — ў архіве аўтара.
9. Табола А. Мой жыцьцяпіс // Verytas (Мінск), 2004, № 1 (2), б. 12.
10. Гарт. З успамінаў пра Саюз Беларускіх Патрыётаў (Глыбокае, Паставы. 1945-1947 г.). — Менск: Наша ніва, 1997, б. 40.
11. Тамсама, б. 41.
12. Жертвы политического террора в СССР; http://lists.memo.ru/d31/f201.htm
13. Лукашенко В. Лицом к лицу с врагом // Гродненская правда, 1967, 21 траўня, № 99; 27 траўня, № 103; 2 чэрвеня, № 107.
14. Гродненская правда, 1967, 2 чэрвеня.
15. Гарт..., б. 78.

АПОШНЯЯ ЗГАДКА ПРА КАМАНДЗІРА БЕЛАРУСКІХ ПАЎСТАНЦАЎ ЯНКУ МАЦЭЛІ

Янка Мацэлі — асоба заўважная сярод камандзіраў Слуцкага Збройнага Чыну 1920 году, а пасьля і ўдзельнікаў антысавецкай партызанскай барацьбы. Ніна Стужынская сьцьвярджае, што ён нарадзіўся ў 1892 годзе ў Лунінецкім павеце.[1] Аднак укладальнікі кнігі "Слуцкі збройны чын 1920 г." называюць вёску Малая Млынка Цараўскай воласьці Слуцкага павету.[2] Можна меркаваць, што Мацэлі ваяваў у Першую сусьветную вайну ў складзе рускай арміі. Дакладна вядома, што ў пачатку 1919-га ён у ранзе падпаручніка быў ад'ютантам аднаго з беларускіх вайсковых аддзелаў у складзе летувіскага войска. Пазьней апынуўся ў Разе, дзе стаў супрацоўнікам Беларускай вайскова-дыпляматычнай місіі. А ў пачатку 1920 году Янка Мацэлі быў ужо ў Менску, у ранзе паручніка быў у 1-й роце рэзэрвы Беларускай вайсковай камісіі.[3]

У траўні 1920 г. БВК накіравала Мацэлі ў Слуцкі і Пінскі паветы для вярбоўкі добраахвотнікаў у беларускае войска, якое мусіла стварацца з дазволу польскіх уладаў. У Слуцку ён разьвіў актыўную дзейнасьць ды летам-восеньню 1920-га стварыў беларускую гарадзкую і павятовую народную міліцыю.[4] Яна налічвала 500 чалавек, а ў рэзэрве былі запісаныя 5 тысяч добраахвотнікаў.[5] Менавіта гэтыя ўзброеныя фармаваньні ў лістападзе сталі ядром будучай Слуцкай брыгады стральцоў БНР. Як піша А. Латышонак, яшчэ да таго Янка Мацэлі меў намер выкарыстаць міліцыю для стварэньня вайсковых частак для генэрал-маёра С. Булак-Балаховіча. І ў канцы кастрычніка пэўныя сілы перайшлі са Случчыны пад Тураў, у лягер "балахоўцаў", якія рыхтавалі свой палескі паход. Мацэлі заставаўся ў Слуцку, працягваў рыхтаваць узброенае

Янка Мацэлі. Здымак з кнігі "Слуцкі збройны чын 1920 г. у дакумэнтах і ўспамінах".

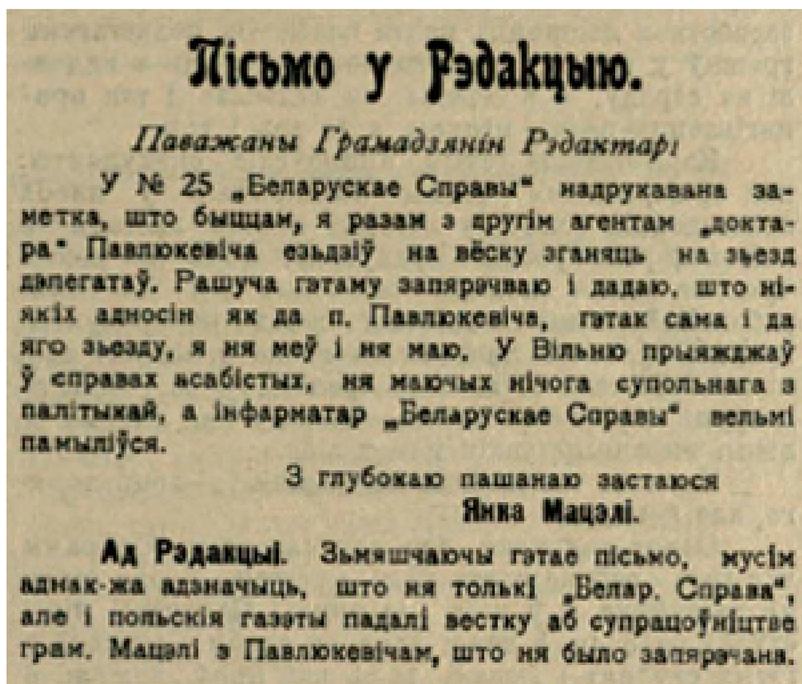
выступленьне супраць бальшавікоў. Адначасова ён перашкаджаў прапольскай агітацыі.[6]

На зьезьдзе Случчыны ў лістападзе 1920-га Я. Мацэлі выбралі ў склад Беларускай Рады Случчыны, ён належыў тады да "антыэсэраўскай апазыцыі". Адначасова Рада Случчыны даручыла паручніку Янку Мацэлі, Паўлу Жаўрыду і капітану Анастасу Анцыповічу арганізацыю збройных сілаў.[7] Неўзабаве Мацэлі стаў камандзірам 2-га батальёну 2-га Грозаўскага палка. Калі дагэтуль яго згадвалі, як паручніка, дык цяпер з'яўляецца згадка, як пра штабс-капітана.[8] Празь нейкі час Мацэлю накіравалі да генэралмаёра С. Булак-Балаховіча, войска якога адступіла ад Мазыра на польскі бок дэмаркацыйнай лініі, "дзеля наладжваньня сувязі", а насамрэч, каб пазбавіцца ад "балахоўца" ў Радзе.[9]

У канцы 1920-га, пасьля паразы случчакоў у баях з бальшавікамі, Янка Мацэлі апынуўся ў Давід-Гарадку (ці ў раёне Нясьвіжу), хацеў змагацца далей. А. Латышонак называе яго "начальнікам штабу... беларурускіх атрадаў" (на красавік 1921 году).[10] Якраз вясной 1921 году разам зь іншымі камандзірамі слуцкіх паўстанцаў (Гаўрыловічам, Самусевічам) Янка Мацэлі сфармаваў з добраахвотнікаў атрады (па 100-150 чалавек у кожным), якія перайшлі на акупаваную бальшавікамі тэрыторыю Беларусі, каб партызаніць.[11] Неўзабаве ён стаў "зялёнадубцам", удзельнікам паўстанцкай арганізацыі "Зялёны Дуб"[12], галоўнага атаманага якога Дзергача мог ведаць з часу працы ў БВК.

У 1921 годзе Мацэлі камандаваў "адной з найбольш буйных [партызанскіх] груповак". Яна складалася з аддзелаў паручніка Антона Мірановіча (знаходзіўся каля Мазырскага павету) і капітана Канстанцінава (знаходзіўся дзесьці каля Ігуменшчыны).[13]

Пра далейшы лёс Янкі Мацэлі дасьледчыкі Слуцкага збройнага чыну і антысавецкага супраціву практычна нічога ня пішуць. Аднак нам удалося натрапіць на яго ліст, дасланы ў рэдакцыю віленскай беларускай газэты "Народная справа". Ён быў апублікаваны ў жніўні 1926 году.[14] Мацэлі (менавіта так ён падпісаўся, бо ў дакумэнтах, публікацыях беларускіх гісторыкаў прысутнічаюць розныя варыянты яго прозьвішча — Мацэльлі, Мацэля, Мяцеля) абвяргаў сваё дачыненьне да агітацыі вяскоўцаў за ўдзел у зьезьдзе палянафільскай "Часовай беларускай рады" Арсеня Паўлюкевіча.[15] "Рашуча гэтаму запярэчваю і дадаю, што ніякіх адносін як да п. Павлюкевіча, гэтак сама і да яго зьезду, я ня меў і ня маю. У Вільню прыяжджаў у справах асабістых, ня маючы нічога супольнага з палітыкай".[16]

Пісьмо у Рэдакцыю.

Паважаны Грамадзянін Рэдактар!

У № 25 „Беларускае Справы“ надрукавана заметка, што быццам, я разам з другімі агентамі „доктара“ Павлюкевіча езьдзіў на вёску зганяць на зьезд дэлегатаў. Рашуча гэтаму запярачваю і дадаю, што ніякіх адносін як да п. Павлюкевіча, гэтак сама і да яго зьезду, я ня меў і ня маю. У Вільню прыяжджаў ў справах асабістых, ня маючых нічога супольнага з палітыкай, а інфарматар „Беларускае Справы“ вельмі памыліўся.

З глубокаю пашанаю застаюся
Янка Мацэлі.

Ад Рэдакцыі. Зьмяшчаючы гэтае пісьмо, мусім аднак-жа адзначыць, што ня толькі „Белар. Справа“, але і польскія газэты падалі вестку аб супрацоўніцтве грам. Мацэлі з Павлюкевічам, што ня было запярэчана.

Са зьместу гэтага ліста можна зрабіць высновы, што на 1926 год Янка Мацэлі жыў у Заходняй Беларусі. Праўдападобна, у адным з памежных з БССР раёнаў. Нягледзячы на сьцьверджаньне Ніны Стужынскай, што ён “працягваў антысавецкую партызанскую дзейнасьць да канца 20-х гадоў”[17], відаць, 1925-1926 гг. былі апошнімі, калі Мацэлі ўдзельнічаў у рэйдах на савецкі бок. У 1939-м, калі ў Заходнюю Беларусь прыйшлі бальшавікі, Янку Мацэлі было толькі 47 гадоў. Ён найхутчэй дажыў да таго часу. Але ці ацалеў падчас “зачысткі” былых “зялёнадубцаў” і слуцкіх паўстанцаў, невядома.

Сяргей Ерш

---

1. Стужынская Н. Беларусь мяцежная: з гісторыі антысавецкага ўзброенага супраціву. 20-ыя гады XX стагоддзя. — Вільня, 2000, б. 152.
2. Слуцкі збройны чын 1920 г. у дакумэнтах і ўспамінах. — Мінск: “Медысонт”, 2006, б. 320.
3. Тамсама.
4. Тамсама, б. 320-321.

5. Латышонак А. Жаўнеры БНР. — Беласток: Беларускае гістарычнае таварыства, Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2009, б. 193.
6. Тамсама.
7. Жаўнеры БНР, б. 195.
8. Тамсама, б. 196.
9. Слуцкі збройны чын 1920 г. у дакумэнтах і ўспамінах, б. 321.
10. Жаўнеры БНР, б. 209.
11. Тамсама, б. 211-212.
12. Беларусь мяцежная: з гісторыі антысавецкага ўзброенага супраціву. 20-ыя гады XX стагоддзя. — Вільня, 2000, б. 152.
13. Стужынская Н. Беларусь мяцежная: з гісторыі антысавецкага ўзброенага супраціву ў 20-ыя гг. XX стагоддзя. — Вільня: “Наша будучыня”, 2011, б. 196.
14. Пісьмо ў Рэдакцыю // Народная справа, 1926, № 10, 21 жніўня, б. 3.
15. Цікава, што згаданая Мацэлям публікацыя была абвяржэньнем ранейшай: “У сувязі з надрукаванай у № 19 “Беларускае Справы” заметкай [Маецца на ўвазе зацемка “Мамонька “за работай” (Беларуская справа (Вільня), 1926, № 19, 23 чэрвеня, б. 2-3] аб тым, што быццам “ведамы” Мамонька езьдзіў на вёску “зганяць дэлегатаў” на зьезд Паўлюкевіча — наш інфарматар просіць адзначыць, што ён памыліўся адносна да асобы: разам з другім агентам “доктара” ехаў не Мамонька, а гр. Мацэлі” (Спраставаньне // Беларуская справа, 1926, № 25, 21 ліпеня, б. 3).
16. Пісьмо ў Рэдакцыю // Народная справа, 1926, № 10, 21 жніўня, б. 3.
17. Беларусь мяцежная: з гісторыі антысавецкага ўзброенага супраціву ў 20-ыя гг. XX стагоддзя. — Вільня: “Наша будучыня”, 2011, б. 347.

ВАЖНАЯ ПУБЛІКАЦЫЯ ПРА АКЦЫЮ БЕЛАРУСКАГА НАЦЫЯНАЛЬНАГА ПАДПОЛЬЛЯ ВІНЦЭНТА ГАДЛЕЎСКАГА

Дасьледчык з Барысава Андрэй Цісецкі апублікаваў артыкул пра Бярэзінскае антынацысцкае падпольле 1941-1942 гадоў.* Надрукаваныя дагэтуль крыніцы пра яго падавалі заблытаную, часам скажоную карціну (напрыклад, успаміны эмігранта Леаніда Галяка). Цісецкі ж здолеў рэканструяваць падзеі, прапанаваць абгрунтаваныя версіі.

Паводле Цісецкага, бярэзінскае падпольле, якім кіраваў начальнік мясцовай паліцыі Леанід Шунейка, магло быць зьвязана з менскімі беларускімі дзеячамі — Юльянам Саковічам, Вінцэнтам Гадлеўскім і Іванам Ермачэнкам. На 20 красавіка 1942 г., на дзень народзінаў кіраўніка нацысцкай Нямеччыны Адольфа Гітлера,

было прызначанае паўстаньне ў Беразіно. Шунейка плянаваў з паліцыянтамі разграміць нямецкі гарнізон, узарваць артылерыйскія склады і пайсьці ў лес да партызанаў. Была аддрукаваная патрыятычная ўлётка-зварот да насельніцтва (яна дагэтуль не адшуканая і не апублікаваная). Аднак адбыўся правал (немцам паведаміў пра пляны Шунейкі Корж, камандзір паліцэйскага карнага атрада), былі пакараныя сьмерцю 60-70 чалавек, а сярод іх Леанід Шунейка.

Андрэй Цісецкі зьвяртае ўвагу на той факт, што помнік бярэзінскім патрыётам быў усталяваны пад ціскам грамадзкасьці толькі 3 ліпеня 1998 году і гэта **“адзіны ў Беларусі помнік сябрам не камуністычнага, а нацыяналістычнага антынацысцкага падпольля”**.

Цісецкі дапускае, што сыход зь Менску ў бярэзінскія лясы групы паліцыянтаў на чале з Уладзімерам Шавелем быў скаардынаванай акцыяй з паўстаньнем групы Леаніда Шунейкі. Іх мэтай магло быць узяцьце пад кантроль мясцовага партызанскага руху, які ўжо пачаў стыхійна стварацца, ды накіраваньне яго ў “нацыянальна-патрыятычнае рэчышча”. У траўні 1942-га да Шавеля далучыліся бурмістар Бярэзінскага раёну Сакалоў і яго намесьнік Івашкевіч. Аднак неўзабаве большасьць беларускіх партызанаў былі забітыя на сустрэчы з савецкімі партызанамі. Паводле А. Цісецкага, бралі ў гэтым прадстаўнікі спэцатрада НКГБ СССР С. Ваўпшасава.

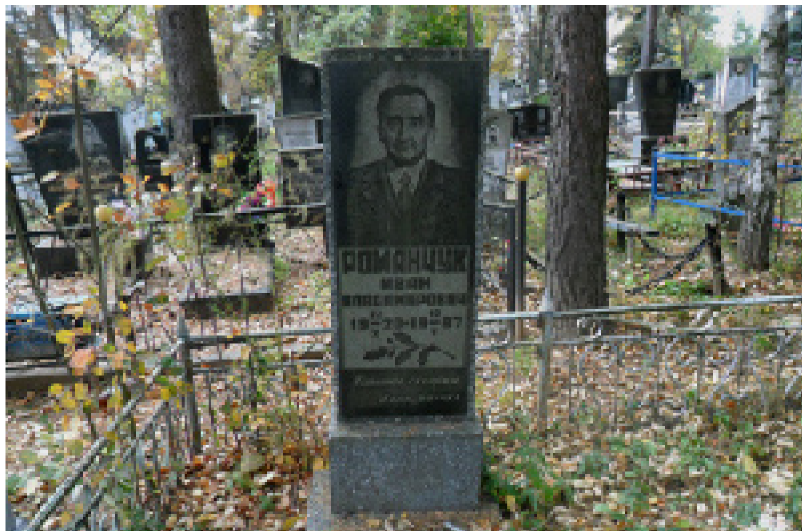
Безумоўна, існуе неабходнасьць у пошуку дакумэнтаў па тэме, каб больш глыбока яе вывучыць, каб знайсьці неабвержныя доказы сувязі падпольля Шунейкі з Вінцэнтам Гадлеўскім, адным з лідараў беларускага нацыянальнага антынацысцкага Супраціву. Аднак ужо цяпер маем важны факт, які не дазволіць некаторым афіцыйным дасьледчыкам заяўляць, што ім невядомая ніводная антынацысцкая акцыя беларускіх нацыяналістаў.

С. Ё.

*Тисецкий А. Тайны Березинского подполья // Историческая правда, 2014, 11 верасьня; http://www.istpravda.ru/bel/research/10552/

ЗНОЙДЗЕНА МАГІЛА ІВАНА РАМАНЧУКА

Іван Раманчук (1920 — 1987) — камандзір беларускага антысавецкага партызанскага атрада, які дзейнічаў у 1946-1949 гадах у

ваколіцах Нясьвіжу, Клецку, Баранавічаў. Таксама ён быў кіраўніком падпольнай арганізацыі “Саюз змаганьня за незалежнасьць Беларусі”. У траўні 1949-га быў паранены і захоплены савецкімі спецслужбамі. Паколькі ў той час сьмяротнае пакараньне было адмененае, Раманчука асудзілі на 25 гадоў зьняволеньня. Увесь гэты тэрмін ён адбыў, вярнуўся на радзіму, жыў у Барысаве.

Як пісаў “БР”, магілу Івана Раманчука знайсьці не ўдавалася.* Аднак восеньню 2014-га нам пашчасьціла яе адшукаць. Раманчук пахаваны на могілках каля вёскі Вуглы, якая зраслася з Барысавам. Могілкі выкарыстоўваліся як гарадзкія у 1973-1992 гг. Яны знаходзяцца зьлева пры выезьдзе з гораду ў бок Крупак.

Сэктароў, як такіх, там няма. Трэба заходзіць у першы ўваход (калі ехаць з гораду), прайсьці метраў 70-100 да першай шырокай сьцяжынкі, павярнуць налева, у бок гораду. Прайсьці столькі ж метраў і справа будзе помнік на магіле Івана Раманчука. Пахаваньні ў гэтым месцы пераважна датуюцца 1987 годам.

Андрэй Цісецкі

* Ёрш С. Іван Раманчук — беларускі партызанскі камандзір і кіраўнік “Саюзу змаганьня за незалежнасьць Беларусі” // Беларускі Рэзыстанс, 2011, № 1(10), б. 3-32.

ФОТАЗДЫМАК ПАРТЫЗАНСКАГА КАМАНДЗІРА БАРЫСА ЛУКАШУКА

"БР" пісаў пра трагічны лёс беларускага партызанскага камандзіра Барыса Лукашука (1910 — 1943).* На той час мы ня мелі яго здымка. Нядаўна ваенна-гістарычны музэй імя Удовікава ў Драгічыне выклаў на сваёй старонцы ў інтэрнэце калекцыю дакумэнтаў і фотаздымкаў партызанскага камандзіра Міхаіла Герасімава. Сярод іх знайшлося і групавое фота партызанаў атрада імя Суворава. У цэнтры стаіць камандзір — Барыс Лукашук. Мусім канстатаваць, што Лукашук на партрэце, напісаным мастаком Алесем Пушкіным паводле апісаньняў, дадзеных былымі партызанамі, не падобны да Лукашука, якога мы бачым на фота. Такое, на жаль, бывае.

http://d-museum.by.

Дзякуем за наводку на калекцыю М. Герасімава краязнаўцу з Барысава Андрэю Цісецкаму.

Руслан Дашкевіч

* Дашкевіч Р. Заблытаная справа партызанскага камандзіра Барыса Лукашука // Беларускі Рэзыстанс, 2011, № 2(11), б. 62-87.

ПРЫВІТАНЬНЕ БЕЛАРУСКІХ ПАЎСТАНЦАЎ

У калекцыі паштовак Беларускага інстытута навукі й мастацтва ёсьць даволі рэдкія асобнікі. Напрыклад, паштоўка, выдадзеная ў канцы 1940-х у заходняй Нямеччыне і якая мае назву “Хрыстос Уваскрос!”. На ёй бачым аддзел беларускіх партызанаў пад бел-чырвона-белым сьцягам. Пад малюнкам ёсьць надпіс: “Уваскрэсьне Праўда — Уваскрэсьне Беларусь!”.

У той жа калекцыі ёсьць яшчэ адна падобная паштоўка. Яна горшай якасьці і мае іншы подпіс (лацінкаю): “Прывітаньне беларускіх паўстанцаў!”

Праўдападобна, камусьці спадабаўся першы варыянт паштоўкі і ён зрабіў яе “пірацкае” перавыданьне, зьмяніўшы подпіс. Зусім магчыма, што гэты другі варыянт патрапіў у Беларусь і Польшчу ды быў вядомы беларускім антысавецкім партызанам і падпольшчыкам.

Мікалай Шыбіцкі

* http://kamunikat.org/bek/pasztouki.html#did42
** http://kamunikat.org/bek/pasztouki.html#did43

ПРА ЛІКВІДАЦЫЮ АНТЫСАВЕЦКАГА ПАРТЫЗАНСКАГА АТРАДА ШЫДЛОЎСКАГА-МЯТЛІЦКАГА, 1950 ГОД

У двухтомніку "Рыжскі мір у лёсе беларускага народу", які сёлета выйшаў у Мінску, зьмешчаны дакумэнт пра ліквідацыю атрада "лясных братоў" Шыдлоўскага-Мятліцкага.* Як вынікае з падборкі дакумэнтаў, гэты атрад аўтары-ўкладальнікі залічваюць да постакаўскіх узброеных фармаваньняў. Аднак мусім гэта аспрэчыць. У адным з выданьняў *КГБ* СССР згадваецца, што ў 1949 годзе на тэрыторыі Маладзечанскай вобласьці дзейнічала "узброеная банда **беларускага нацыяналіста** Мятліцкага".**

Дасьледчыкі В. Ермаловіч і С. Жумар у сваёй манаграфіі згадвалі, што ў 1950 годзе ў Радашковіцкім раёне існавала партызанская група братоў Мятліцкіх. Тады яны аб'ядналіся з групай Шыдлоўскага, якая базавалася ў Валожынскім і Івянецкім раёнах. Апошняя ўтварылася пасьля разьбіцьця савецкімі карнымі органамі атрада Радзюка.***

У "Рыжскім міры..." атрад Радзюка адносіцца да постакаўскіх

фармаваньняў, яго ўдзельнікаў называюць палякамі.**** У пачатку 2000-х намі былі запісаныя сьведчаньні жыхароў Валожынскага раёну, якія сьцьвярджалі, што ні Радзюк, ні яго байцы не былі палякамі, а хутчэй беларусамі каталіцкага веравызнаньня.*****

На жаль, невядома, які з братоў Мятліцкіх быў “беларускім нацыяналістам”: той, які здаўся і быў арыштаваны (Іосіф Мятліцкі), ці другі, пра лёс якога мы пакуль нічога ня ведаем. А можа абодва? Як бы там ні было, а аб’яднаны атрад Шыдлоўскага-Мятліцкага нельга залічваць да постакаўскіх фармаваньняў. Ці быў ён беларускім нацыянальным атрадам? Пакуль адказу няма. Неабходна вывучыць матэрыялы шматтомнай крымінальнай справы.

Можна меркаваць, што Шыдлоўскі і Мятліцкі былі расстраляныя. Мараторый на сьмяротнае пакараньне, які існаваў у Савецкім Саюзе ад 26 траўня 1947 году, быў адменены ўказам прэзыдыюму Вярхоўнага Савету СССР ад 12 студзеня 1950-га. Аднак да вынясеньня сьмяротных прысудаў мусілі быць працяглыя допыты з дакумэнтаваньнем усіх фактаў.

Передрукоўваем дакумэнт пра ліквідацыю атрада Шыдлоўскага-Мятліцкага ў перакладзе на беларускую мову. Ён захоўваецца ў Цэнтральным архіве КДБ РБ (справа № 10559, т. 12, арк. 171-175). У “Рыжскім міры...” дакумэнт друкаваўся з купюрамі.

Сяргей Ёрш

**Рижский мир в судьбе белорусского народа. 1921 — 1953 гг. Кн. 2. / Национальная академия наук Беларуси, Институт истории. — Минск: Беларуская навука, 2014, б. 328-329.*

***Белорусские буржуазные националисты (учебный материал). — Москва: Высшая школа КГБ СССР, 1957, б. 33.*

****Ермолович В., Жумарь С. Огнём и мечом. Хроника польского националистического подполья в Беларуси (1939-1953 гг.). — Минск, 1993, б. 93.*

*****Рижский мир в судьбе белорусского народа. 1921 — 1953 гг. Кн. 2, б. 316, 326.*

******Была вайна... З гісторыі антысавецкага ўзброенага супраціву /укладальнікі С. Ёрш, С. Лескець. — Мінск: Беларускі Рэзыстанс, 2003, б. 5-7, 9-10.*

ДАДАТАК

З акта, зацьверджанага начальнікам УМГБ Маладзечанскай вобласьці палкоўнікам Масьціцкім, аб зьнішчэньні бандгрупы Шыдлоўскага-Мятліцкага

г. Маладзечна
21 лістапада 1950 г.

[...] у 8 гадзінаў 30 хвілінаў у лясным масіве каля вёсак Явідоўшчына, Радзеўшчына, Першайскага сельсавета, Валожынскага раёну, Маладзечанскай вобласьці, падчас правядзеньня чэкісцка-вайсковай апэрацыі сіламі УМГБ па Маладзечанскай вобласьці, была ліквідаваная аб'яднаная тэрарыстычная бандгрупа ШЫДЛОЎСКАГА—МЯТЛІЦКАГА.

З надыходам сьвітанку пазначаная банда ў поўным складзе была акружаная і блякаваная ў спецыяльнай ёю абсталяваным для жыльля і перахаваньня бункеры з аднымі выхаднымі дзьвярыма.

У выніку распачатага бою былі забітыя бандыты:

1. ЛЕХТАРЭВІЧ Мечаслаў Мікалаевіч
2. МАКЕЙ Мар'ян Флярыянавіч
3. СТАНКЕВІЧ Антон Аляксандравіч

Бандытам, якія засталіся ў бункеры жывымі, было прапанавана скласьці зброю і здацца. Нашу прапанову прынялі, выйшлі з бункеру і былі захопленыя жывымі:

4. Верхавод банды МЯТЛІЦКІ Іосіф Аляксеевіч
5. Бандыт ГОЛУБ Антон Іосіфавіч
6. Бандыт ЛЕХТАРЭВІЧ Вікенцій Мікалаевіч

Апошнім выйшаў з бункера для здачы верхавод банды ШЫДЛОЎСКІ Браніслаў Вікенцьевіч, які аказваў самы актыўны супраціў і які таксама захоплены жывым у параненым стане. Пасьля апэрацыі яму аказана неабходная медычная дапамога.

У бункеры, дзе хаваліся бандыты, знойдзеныя і забраныя наступныя трафеі:

1. Кулямёт нямецкі № 8430, 1939 году выпуску — 1
2. Чэшскі кулямёт № 9950 і 2 ражкі
3. — .. — № 36 і 2 — .. —
4. Аўтамат "ППШ" № 3098, 1942 г. выпуску і да яго 2 ражкі і 4 дыскі.
5. Вінтоўка "СВТ" № сн 1374, 1941 г. выпуску і да яе адзін ма-

газін.

6. Нямецкая аўтаматычная вінтоўка з магазінам № 5517
7. Польскі карабін № 1886
8. Пісталет бельгійскі № 4134 з адной абоймай
9. — .. — сыстэмы “ВАЛЬТЭР” № 2287 з 2 абоймамі
10. — .. — “ТТ” № ВТ 2573 без абоймы[,] 1943 г. выпуску
11. Рэвальвер сыстэмы “НАГАН” № 6985, 1937 г. выпуску

[...]

20. Міна конусная без запалу — адна

[...]

У раёне апэрацыі бандыт ГОЛУБ А. І., які здаўся, даў паказаньні пра наяўнасьць у бандгрупы ШЫДЛОЎСКАГА на тэрыторыі Вялаўскага дзяржзапаведніка адной добраабсталяванай зямлянкі і аднаго схрону.

Прынятымі мерамі розыску было знойдзена: у 61 квартале Вялаўскага дзярж. запаведніка адна добраабсталяваная драўляная зямлянка. Унутры зямлянкі мелася складзеная з цэглы руская печка, невялікі столік і нары для сну. Якіх-небудзь рэчаў у зямлянцы не было. Пасьля стараннага агляду пазначаная зямлянка разбураная.

На тэрыторыі таго ж кварталу выяўлены схрон — спецыяльна выкапаная яма з драўляным зрубам, звонку заваленая зямлёй і галінамі.

У схроне забраныя наступныя трафеі:

101. нямецкая вінтоўка № 7687, затворн. № 6305 — 1
102. Карабін нямецкі № С/243 — 1
103. — .. — рускі ЕР № 1694, затворн. № ТГ 2669
103а. пісталет “Вальтэр” — калібр 7,65 мм — 1
104. Кулямёт чэшскі МП 43/1 — 1
105. Буйнакаліберны кулямёт нямецкі № 2013 с — 1

[...]

Падчас правядзеньня чэкісцка-вайсковай апэрацыі стратаў з нашага боку не было.

БЕЛАРУСКІ ЧАСОПІС “ВАЙСКОВЫ”, 1921 ГОД. ПЕРАДРУК

Працягваем перадрук беларускага часопіса “Wajskowy” (“Вайсковы”), які выдаваўся ў Коўне Аляксандрам Ружанцовым (1893 — 1966), беларускім патрыётам, афіцэрам летувіскага войска. Ён выходзіў на шапірографе ў траўні-лістападзе 1921 году, выйшлі дзесяць нумароў.

У мінулым нумары “БР” былі перадрукаваныя першыя тры нумары “Вайсковага” (Беларускі часопіс “Вайсковы”, 1921 год. Перадрук // Беларускі Рэзыстанс, 2013, № 1 (14), б. 50-91), якія захоўваюцца ў зборах Літоўскай нацыянальнай бібліятэкі ў Вільні. Цяпер зьмяшчаем чацьвёрты нумар часопіса, аб’ём якога складаецца з 12 старонак і ў арыгінале быў надрукаваны на беларускай лацінцы.

“KARYS” — “ВАЙСКОВЫ” Кошт 3 аўксіны.

ВАЙСКОВЫ

Двутыднёвік для беларусаў-вайсковых на Літве.

****

Выданьне Вайскова-Навуковага Аддзелу М[іністэрства] А[бароны] К[раю].*

Коўна. № 4. 16 чэрвеня 1921 году.

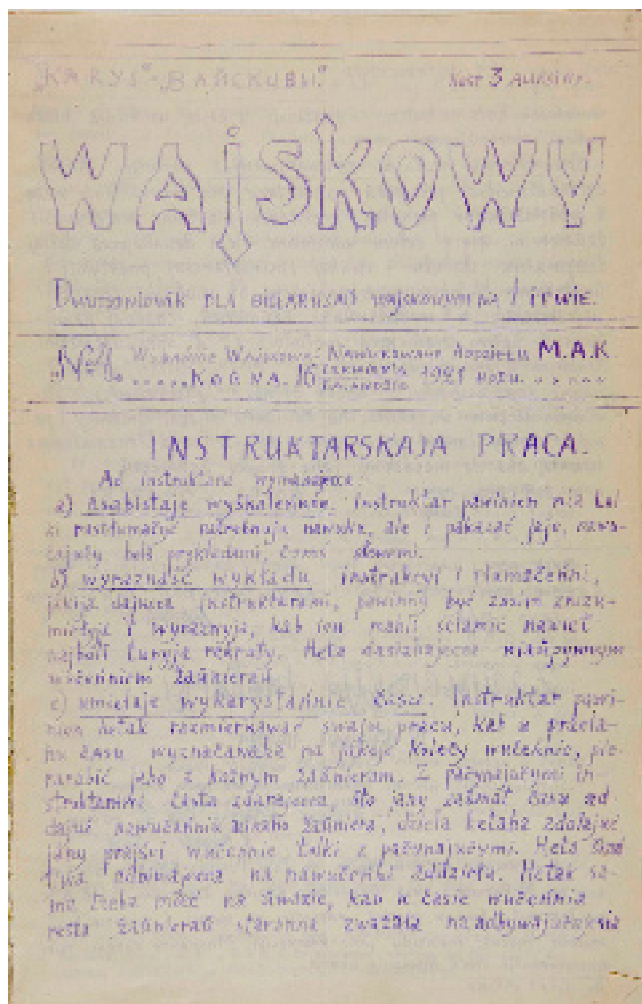
****

ІНСТРУКТАРСКАЯ ПРАЦА

Ад інструктара вымагаецца:

a) **асабістае вышкаленьне.** Інструктар павінен ня толькі растлумачыць патрэбную навуку, але і паказаць яе, навучаючы больш прыкладамі, чымсь словамі.

b) **выразнасьць выкладу.** Інструкцыі і тлумачэньні, якія

WAJSKOWY

M.A.K

INSTRUKTARSKAJA PRACA.

даюцца інструктарамі, павінны быць зусім зразумелыя і выразныя, каб іх маглі сьцяміць навет найбольш тупыя рэкруты. Гэта дасягаецца няўпынным вучэньнем жаўнераў.

с) **умелае выкарыстаньне часу.** Інструктар павінен гэтак размеркаваць сваю працу, каб у працягу часу вызначанага на якое-колечы вучэньне, перарабіць яго з кожным жаўнерам. З пачынаючымі інструктарамі часта здараецца, што яны зашмат часу аддаюць навучаньню аднаго жаўнера, дзеля гэтага здоляюць

яны прайсьці вучэньне толькі з пачынаючымі. Гэта шкадліва адбіваецца на навучэньні аддзелу. Гэтак сама трэба мець на ўвазе, каб у часе вучэньня рэшта жаўнераў старанна зважала на адбываючаеся вучэньне. Розныя гутаркі і агляданьне ў часе вучэньня бязумоўна забараняецца.

d) **выпрабленьне вока да заўважываньня памылак.** Аднэй з найважнейшых якасьцяў інструктара ёсьць выпрабленьне вока ў заўважаньні памылак, зробленых ня толькі вучачыміся жаўнерамі, але і цэлым аддзелам. Гэта дасягаецца добрай знаёмасьцю статуту і доўгай інструктарскай практыкай і ўнутраным глыбокім перакананьнем жаўнераў. Значнай палёгкай у гэтым зьяўляецца мэтодычнасьць у спраўджаваньні асобных вучэнняў, напрыклад, пры [нечытэльна] пастаці, кантраляваньне яе заўсёды з галавы да ног. Падахвіцэр не павінен дараваць вучанаму ім жаўнеру ніякай драбніцы і памылкі; дрэнны кантроль прычыняецца да фальшывага зразуменьня навукі, або да непашаны яго з боку жаўнераў.

з ч. I “Інструктара Пехоты”

Балесь Завадзкі
паручнік.

****

Дзе бы і як бы мы не спаткаліся з ворагам, нам зараз жа трэба адшукаць яго скрыдлы**, яго бакі.

Ельчанінаў

****

Жаўнерскія гутаркі***

IV. Вайсковая адвага
“Аб долі роднай стараны
Нам сьведчыць не адзін курган,
Дзе дрэмлюць слаўныя сыны,
А страж дзяржыць ноч ды туман”.
Я. Купала

У час адходу Літоўскага Войска ад Зах. Дзьвіны 11 ліпеня 1919

году каля дв[ара] Н[овы]-Грунвальд быў сьмярцельна ранены шэрэнговы 1-й Б[еларускай] А[собнай] К[ампаніі] Ян Леановіч. Ён не хацеў патрапіць да палону і, паводле яго апошняй прозьбы, таварышы яго дастрэлілі. Маскоўцы забралі толькі бяздыханнае цела маладога гэроя.

28 жніўня 1919 г. падпаручнік 1-й Б. А. К. **Юры Пліско** быў пасланы са ўзводам для абходу маскоўцаў, упорчыва трымаўшыхся ў дв[ары] Шэдэрн і в[ёсцы] Сусэкле. Прайшоўшы ляснымі тропкамі, перабраўшыся праз раку Ілукшту ў брод, узвод апыніўсяў 40-60 кроках ад правага скрыдла маскоўскіх акопаў. Што была рабіць? Але з Пліско былі беларусы! Ударыўшы зьненацку на дужэйшага ворага ў штыхі, беларусы зьбілі яго з узмацаванай дзелянкі, вытурылі ў поле. Рыцэрская, напамінаючая слаўныя часы даўнейшых войнаў, сьмерць**** падпаручніка **Юрага Пліско**, мал[одшых] п[ад]ахвіцэраў **Міхала Вайцэхоўскага**, **Андрэя Мазоля**, **Юрага Раманава** і шэрэнговага **Яна Рынкевіча**, коштам каторай была куплена пабеда, назаўсёды будзе прыкладам беларусам, як трэба змагацца з ворагамі, не дарма ў маршы 1-й Б. А. К. пяецца:

“Будзем памятаць прыклад данны ў дзеле сьвятым,
Пакуль жывы, будзе біцца з маскалём праклятым”.

26 кастрычніка 1920 г. каля дв[ара] Марцінішкі (у абшары м. Гэдройцы) шэрэнговы А[собнай] Б[еларускай] К[аманды] **Ярашук** з другім жаўнерам спаткалі зьненацку пры патруляваньні польскага паручніка з жаўнерамі. Таварыш Ярашука трапіў у палон, але Ярашук, карыстаючыся ночнай цемрай, забіў праціўніка і, звальніўшы таварыша, вярнуўся да ўзводу і перадаў камандзеру аб польскім абходзе з тылу.

13 лістапада 1920 г. 7 жаўнераў 1-й кампаніі Б[еларускага] А[собнага] Б[атальёну] пад камандай ст. лейтэнанта **Паўлюка Ласінскага** змагалісь каля в[ёскі] Смілні з палякамі, пераважаючымі іх у 10 разоў, адбілі сваіх 2 палонных і шмат палякаў паранілі і пабілі, а іх сэржанта схапілі да палону.

А колькі яшчэ гэткіх прыкладаў можна адшукаць у журналах баявых дзеяньняў беларускіх часткаў Літоўскага Войска!

Ад ахвіцэраў, старых жаўнераў, з кнігаў і часопісаў*****, калі пісьменны, даведаешся аб гэтым.

Не пакідай толькі думаць аб гэтых бойках, старанна за[в]учы іх, каб ведаць, як і што табе трэба рабіць, каб стаць гэткім волатам.

Калі табе абы-калі давядзецца быць у бітве, успомні пра сваіх бацькоў, дзядоў і прадзедаў і пагарджаньне да сьмерці[,] а прых-

ільнасьць да начальнікаў і таварышаў забясьпечаць табе змогу над ворагам ці слаўную сьмерць за **Бацькаўшчыну**!

(працяг у 5 н-ры)

Алесь Смаленец

Даклад прэзэса**** культурна-асьветнае камісыі**
Б[еларускага] **А**[собнага] **Б**[атальёну]
(На III-м Армейскім Асьветным Зьезьдзе)

Сучасны Б[еларускі] Б[атальён] пачаў фармавацца ў канцы верасьня мінуўшага году, — спачатку ў Вільні, а потым гэтае фармаваньне па палітычным варункам была перанесена ў Коўну. Цяпер фармаваньне закончана. Батальён мае ... [лічба адмыслова не называлася — “БР”] добра навучаных стрэлкоў, якія па сваёй нацыёнальнасьці раздзеляюцца гэтакім чынам: беларусаў-грамадзян Літвы — 75%, літоўцаў — 10%, жыдоў — 8%, стрэлкоў іншых нацыянальнасьцяў — 7%.

У першыя часы істнаваньня ба[таль]ёну ахвіцэры-беларусы ўсю ўвагу зьвярнулі на справы толькі вайсковыя — гэта зразумела чаму: першым чынам нам хутчэй трэба была згуртавацца ў вайсковую

едініцу, каб кожную хвілю, кожную гадзіну быць прыгатаванымі да руху ў Вільню ці ў Городню, — нашыя супольныя літоўска-беларускія сталіцы.

І толькі з студня месяца мы сталі мець магчымасьць узяцца за працу культурна-асьветную. Была створана к[ультурна]-а[сьветная] камісыя ў складзе трох ахвіцэраў і трох стрэлкоў.

Не марнуючы часу, камісыя разам прынялася да асьветнае працы ў баталёне, але трэба заўважыць, што ў гэтым напрамку яна на кожным кроку спатыкала ўселякага роду перапоны: то кніжак і [нечытэльна] няма, то грошаў няма, то газэт і журналаў няма.

Не гледзячы аднак на тое, камісыя патрапіла зрабмць вось што:

1) Было збудовано колькі вечароў з беларускімі спектаклямі, сьпевамі, балетамі і танцамі. Вечара прайхадзілі вельмі добра і дужа спадабаліся ўсім.

2) Было прачытано некалькі лекцыяў, напрыклад, “Чаму мы ваюем з палякамі”, “Бальшавізм і яго паследзтва” і г. д. Лекцыі чыталісь нашымі паважанымі і добра ўсім знаёмымі літоўска-беларускімі дзеячамі Дырэктарам Дэпартамэнту Усходніх******* Спраў п. **Боевым** і баталёным свяшчэнікам о. Корчынскім. Па свайму глыбокаму зьместу і ўнешняй прыгожасьці лекцыі мелі вялікую ўдачу сярод стрэлкоў.

3) Камісыя прыступіла да адчыненьня ротных школаў дзеля навучэньня маладых стрэлкоў, якіх у баталёне шмат — каля [нечытэльна] %. З той [нечытэльна] ротных школаў (на беларускай мове) камісыя лічыць сваёй галоўнай справай, сваім першым абавязкам.

4) Б[атальённ]ая бібліятэка ёсьць, але ў ёй матэрыялу пакуль што замала: некалькі кнігаў, газэт і журналаў на мовах літоўскай, беларускай, расейскай і жыдоўскай. Камісыя пітае глыбокую надзею, што сучаснае становішчэ зьменіцца, што хутка мы будзем у Городні і тады з дапамогай свойго Міністэрства Беларускіх Спраў і тых гурткоў, якія там працуюць, адбудаваць якую мае быць бібліятэку.

5) Фатаграфічных снімкаў мы маем досіць: усе мамэнты жыцьця б[атальё]ну зафіксаваны. Праўда, сваей фатаграфіі ў нас німа, зато часто заклікалі фатаграфа прыватнага.

6) Кожны стрэлок б[атальё]ну быў ня менш 2 разоў у кінематографу.

12.IV.1921. Прэзэс,

М. ... [адмыслова не названае — “БР”] паручык **МАЁРАЎ**.

****

З тэрмінолёгіі, укладзенай камісіяй Менскага Беларускага Пэдагагічнага Інстытуту.

Назовы месяцаў:

Студзень, люты, сакавік, красавік, май (травень), чэрвень, ліпень, жнівень, верасень, кастрычнік, лістапад, сьнежань.

Назовы дзён:

Нядзеля, панядзелак, аўторак (другадзень), серада, чацьвер, пятніца, субота.

****

Восемтыднёвая праграма вышкаленьня рэкрута пяхоты (гл. № 3)

[Выданьне Белар. Вайсковай Камісіі. Лодзь, 1921 г.]

Парадак дня.

І-ы тыдзень

6.00 Сыгнал.

6.00 — 7.30 Устаюць, апранаюцца, сьнедаюць і парадкуюць казарму.

7.00 — 8.00 Пераглядаюць апратку, зброю і г.д. ва ўзводах.********

8.00 — 8.45 Лекцыя.

9.00 — 11.30 Практычныя заняцьці на абшары.

11.30 — 14.00 Пярэрва, рапарт і палудзень.

14.00 — 14.45 Лекцыя.

15.00 — 17.00 Практычныя заняцьці ў раёне казармаў.

17.00 — 18.00 Чыстка зброі, чыстка абмундзераваньня і перагляд якасьці яго.

18.00 — 19.00 Дзенны загад і вячэра.

19.00 — 20.00 Свабодныя.

20.00 — 20.30 Сьпевы.

20.30 — 21.00 Паверка, вячэрнія малітва і складаньні вапраткі.

21.00 Адпачынак.

Ад ІІ-а да IV тыдня.

6.00 — 8.00 Як вышэй.

8.00 — 11.30	Практычныя заняцьці на плацы вучэньня. Рэшта як вышэй.

Ад V-а да VIII-а тыдня

6.00 — 8.00	Як вышэй.
8.00 — 8.45	Лекцыя.
9.00 — 11.30	Практычныя заняцьці.
11.30 — 14.00	Як вышэй.
14.00 — 17.00	Практычныя заняцьці на абшары. Рэшта як вышэй.

Субота. Расклад дня залежыць ад мясцовых варункаў, аднак ва ўнутранай службе трэба, як сьлед, пераглядаць якасьць апраткі і рыннштунку і штодругі тыдзень праверáць інвентар казармаў. На поўдні акуратная чыстка казармаў, праветрываньне матрацаў, пасьцелі, вопратак і г. д., калі пазваляюць мясцовыя варункі, купальні альбо лазьні.

Нядзеля.

7.00	Сыгнал.
7.00 — 8.30	Устаюць і г. д.
8.30 — 9.00	Перагляд дзяжурным ахвіцэрам.
9.00 — 10.00	Набажэнства.
10.15 — 11.00	Дзенны загад.
11.00 — 14.00	Пярэрва, рапарт і палудзень.
14.00 — 15.00	Вучэньне аб захоўваньні на вуліцы, практычнае вучэньне, як аддаваць гонар.
15.00 — 15.30	Вячэра.
15.30 — 20.30	Свабодныя.
20.30	Як заўсёды.

[працяг будзе]

****

Не лікам, але уменьнем змагаюць.

Сувораў

****

****

Сусьветная вайна ў беларускай краснай пісьменнасьці

Чародным этапам развіцьця і пашырэньня б[еларускага] руху зьяўляецца час ад пачатку вайны ў 1914 годзе да рэвалюцыі ў Расеі ў 1917 г.

У гэты пэрыод б[еларуская] красная пісьменнасьць, узыйшоўшая да 1914 г. на шырокі шлях свайго развіцьця і зацікавіўшая за кароткі час ад 1905 г. беларускае, а такаж і іншае грамадзянства сваім характвом, арыгінальнасьцю і рожнакалёрнасьцю сваіх тэмаў і складу, перажыла яшчэ адзін этап свайго разьвіцьця і ўзбагацілася новымі для сябе тэмамі.

Гэтая вайна, гарматныя стрэлы якой хоць і змоўклі ў сучасны мамэнт, але насьледак яе — людзкі стогн чуецца па ўсім сьвеце і дагэтуль, мае вялікае гістарычнае значэньне ў жыцьці б[еларускага] народу, а дзеля гэтага зусім зразумела, што павінна была зрабіць вялікі ўплыў на думкі, погляды і разуменьне тых людзей, якія былі правадырамі народу — ягоныя песьняры-паэты.

Выказ і мена [абмен — “БР”] думкамі б[еларускіх] песьняроў на страніцах б[еларускай] прэсы ў разрэзанай фронтам на дзьве часткі Беларусі, а таксама і ў калёніях беларускіх заснованых уцекачамі па далёкіх кутох Расеі, дае нам характэрыстыку псыхічнага

настрою самога народу ў выжэйазначаны час.

Найвялікшы культурны асяродак белар[ускага] руху ў пачатку вайны часопісь "Наша Ніва", згуртаваўшая ў сваёй рэдакцыі і супрацоўнікох найлепшыя і найбольш арганізаваныя беларускія сілы, у першых жа днёх вайны зварачваецца да беларускага народу з гэткімі словамі:

"Калі неба закрываюць грымотныя хмары, калі ідзе на нас вялікае няшчасьце, мы павінны перш за ўсё старацца быць спакойнымі, дужымі іператрываць усё... Чым бы вайна не скончылася, колькі бы людзей не ўзяла яна на ахвяру, народы астануцца, пеpажывуць яе, залечаць свае раны, і пачнецца ізноў кіпучае жыцьцё, кіпучая праца. Дык кожын з нас, хоця бы доля прыгатавала яму ліхі канец, павінен ведаць, што і пасьля яго будзе жыць яго народ, што парастуць новыя пакаленьні, да каторых належыць будучына. Мора крыві аддзеляе нас ад яе. Гэтага зьмяніць, адвярнуць нельга. І калі наша кроў у гэта ўліецца, дык усё ж такі будзем ведаць, што пасьля нас заясьнее сонейка над нашай старонкай, што нашыя насьледнікі здабудуць у рэшце тую долю, якой нам не давялося прыждаць".

З гэткім спакойным напамінам сыны Беларусі вышлі з родных хат ад сваіх сямеяк, каб нявольна прыняць учасьце ў страшэннай людзкой бойні.

І вось тут пачынаюць ліцца адна за аднэю сумныя песьні Беларусі, чапаючыя ў сваіх згуках, як даўнейшыя, яшчэ ня зжытыя балючыя матывы аб долі Бацькаўшчыны, так і зусім новыя вынесяныя на паверхню хвалямі новых дзён, хвалямі вайны.

Паэта Янка Купала ў нізцы вершаў сваіх з цыклу "Песьні Вайны" выпявае ўвесь народны настрой ад самага пачатку вайны. Ды ня толькі ад самага пачатку вайны, у значэньні, калі пачуўся гук з першага гарматнага стрэлу, але і папярэдні гэтаму гуку час выяўляецца ў гэных песьнях.

Ужо першая палавіна 1914 году, што адзначылася нябеснымі зьявішчамі — камэтай і зацьменьнем, закінула ў народную душу трывогу:

"На ўзбярэжжы, над ракою
Шэпчуць вербы з асакою:
Што-то будзе, што-то будзе?
Штось трывожны сьвет і людзі?

На зямлі пашлі пажары,
Неба думлюць думу хмары
Там і тутака агнішча,

Над агнішчам вецер свішча.
Па сялібах пошасьць хваляй...
Гэты хвор, таго схавалі,
Таму чэшуць дамавіну...
Жыці, мерці няма ўпыну.
А на небе ў гэта лета
Ходзіць ходарам камета, —
Хвост яе — не дай жа, Божа...
На дабро нам не варожа.
Далей, вокам — як магіла...
Сонца круг свой зацямніла:
Ночай глянула ў дзень белы
На жыцьцё ўсё, на свет цэлы.
І груган аднекуль выплыў,
Штосьці гыркнуў дзюбам хрыпла,
Як заклён праклённы кінуў,
Дый дзесь згінуў, ці ня згінуў.
За варожбамі варожбы,
Як нячысьцікавы божбы,
Ад варотаў да варотаў
Ходзяць, стукаюць па плоту.
Засяюць трывогі, страхі
На ўсе сьцежкі, на ўсе шляхі,
Дзе начніцы косым вокам
Пазіраюць ненарокам.
Ой, не здарма над ракою
Шэпчуць вербы з асакою:
Што-то будзе, што-то будзе,
Штось трывожны сьвет і людзі".
(Варожбы)

З нарысу "Беларусь у песьнях" **Я. Фарботко**

****

З Віленскай беларускай прэсы
(Наша Думка, Крыніца, Еднасьць)

У м. Жупранох адшукалі забытую магілу "бацькі" белар[ускага] адраджэньня Пр[анцішка] Багушэвіча (Мацея Бурачка), вучні Барунскае Беларуск[ае] Вучыцельскае сэмінарыі 17 траўня пад час

фэсту ўрачыста ўзлажылі прыгожы вянок на магілу.

“Крыніца”, разглядаючы думкі Гіманса********* аб Польска-Літоўскай спрэчцы за Вільню, не згаджаецца на жаданьне палякаў падзеліць Літву і Беларусь на кантоны, пры чым Віленскі кантон будзе польскім. Гэта “крыўда і мы з ёй ніколі не згодзімся. Аб’яднаем свае сілы, каб дружна ўзяцца дзеля працы на карысьць сьвядомасьці нашага сяляніна, павядзём працу ўсяго культурнага адраджэньня яшчэ байчэй і... ў няволю не папусьцімся. А рожныя пляны, што да нашага лёсу, на пяску збудаваныя, разьвее хоць бы і нясільны павеў ветру”.

Цікава глядзяць ксяндзы-палякі на нашую мову ў касьцелі. Паважаны патрыёта беларускі кс. Шутовіч (Барадзенічы, Дзісьненскага павету) папаў за беларускія казаньня пад “сьледства” дзекана, а апошні так навучаў “хлопаў”: ось калі будзе ў касьцелі беларуская мова, дык: 1) Папеж на нас за гэта загневаецца, 2) могуць прысьці бальшавікі і 3) праз гэтую “паганскую” мову могуць усіх каталікоўбеларусаў перацягнуць у праваслаўе.

Біскуп Віленскі дазволіў беларускія казаньня ў Клюшчанох (Сьвянцянскага павету).

З прыемнасьцю чытаем у “Крыніцы”, што “нядаўна ў Віленскай Каталіцкай Духоўнай Сэмінарыі пасьвяцілі на ксяндзоў некалькі клерыкаў беларусаў. Знача, сярод каталіцкага беларускага духавенства ўсьцяж прыбываюць новыя працаўнікі на Хрыстовай ніве дзеля Беларускага Народу.

Польская ўлада нязвычайна прасьледуе літоўцаў у Вільні. За апошні час рэдактара аштрафавалі на 50,000 мар[ак] пол[ьскіх], цяперака зноў на 20,000 м. п.

“Еднасьць” лае, як толькі можа, “Ковенскую Імпэрыю”, а асабліва яе Міністэрства Беларускіх Спраў і Беларускі Асобны Баталіон. Добра гуляе сваю ролю п. Паўлюк Аляксюк, польскага суфлёра быццам і няма — беларускасьці шмат, але толькі быццам... Пра літоўскіх беларусаў так смачна пішэць, што смуродны пах ідзе, казаў бы, як жаўнер разгарнуў парцянку пасьля тыднёвага паходу...

Але прыйшоў час і на п. Паўлюка Аляксюка, яго зноў арыштавалі палякі, цяпераку будзе пісаць па сьцянох “кабінэтаў задумчывасьці” Лукішскага вастрогу. Ось ўжо там можа выявіць усю вялічыню свайго таланту.

С.

****

Вайсковая хроніка

*Пасаду Гэтмана Польнага пасьля дымісіі Гэнэрала Жукоўскага заняў Гэн.-Лейт. Краўцэвіч, шэфам Гэнэральнага Штабу назначаны Гэн.-Лейт. Катхе.

*Лiтэрацкі аддзел Гэн. Штабу ўвайшоў у склад вайскова-навуковага аддзелу Міністэрства Абароны, на чале новага в.-н. аддзелу пастаўлены гэн. шт. Гэнэрал Радус-Зенковіч.

+ 15 чэрвеня наша авіяцыя пацярпела зноў цяжкую страту: разбіліся на сьмерць вайск. лятун капітан Капутоўскі і інж.-мэханік Вацэціс.

*Загадам Войску № 80 устаноўлена гэткая пэнсія: шэрэнгоўцу — 120 залатых (аўксінаў), ланцужковаму (грандініўі) — 130 з., мал[одшаму] пад-ахвіцэру — 150 з., ст[арэйшаму] пад-ахвіцэру — 180 зл. і старшыне (віршыла) — 250 з.

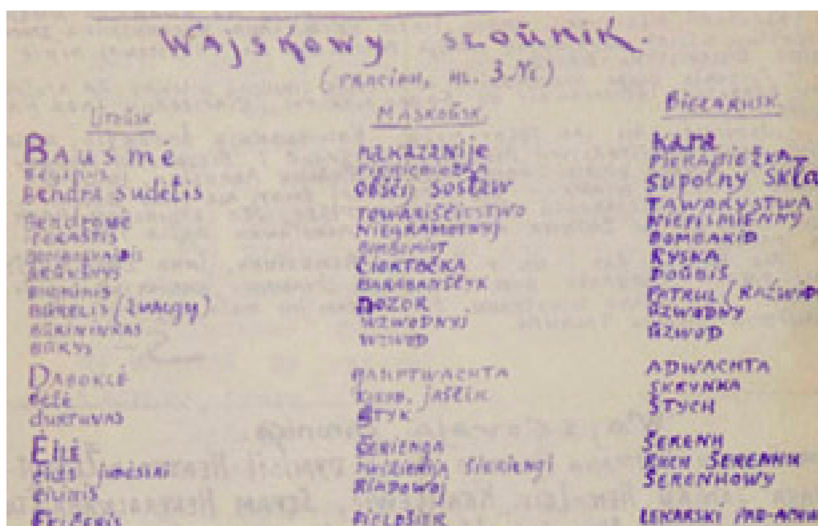
****

Кнігопіс

З 5 чэрвеня пачала выхадзіць у Коўні штодзенная часопісь “Вольная Літва” (рэдактар Я. Я. Варонко), шмат мейсца ў ёй даецца беларускай справе. Часопісь робіць добрае ўражэньне.

Атрыманы ў Рэдакцыі:

“Tëvynës Gynëjas”, “Banga”, “Kryniса”, № 18 (12.VI), “Наша Думка”, № 23 (10.VI).

Wajskowy słoŭnik.

Літэрацкі Аддзел Гэнэр. Штабу выдаў "Vidaus tarnybos statutas" (Статут унутр. службы), зацьверджаны Міністрам Абароны Краю 6 красавіка бягучага году.

Свая почта

С. — Скаржыцеся, што не атрымалі 2-га н-ру. Паслалі яшчэ раз. Ці атрымліваецё "Нашу Думку" і "Крыніцу", яны высылаюцца кожны тыдзень. Пішыце, чакаем.

П. Д. — Прысланым з падзякай карыстаемся, чэкаем заставак, літараў і канцовак. Беларускія кніжкі можна набыць толькі ў Вільні.

Асьветнай Камісіі Б. А. Б. — Ёсьць магчымасьць набыць у Вільні беларускія кніжкі, цэнны надта танныя на нашыя грошы. Можна атрымаць усе навіны, а галоўнае падручнікі, а можа і беларускія статуты.

Беларускаму Прэс-Бюро ў Коўні. Калі ласка прысылайце вашы весткі на роднай мове.

Рэдакцыям "Litwy", "Tëvynës Gynëjas" і "Banga". Дзякуем за высылку вашых паважаных часопісаў.

Беларускім жаўнерам К-у і А-у. Нічога дзіўнага німа, што цяжка адшукаць працу пасьля вызваленьня з жаўнеркі, паднятае вамі пытаньне аб арганізацыі "Хаўрусу запасных ваякаў" перадам куды належыць, можа і збудзецца ваша жаданьне.

Рэдакцыям "Крыніцы" і "Нашае Думкі". Ці атрымалі Вы нашыя лісты да Вас, калі ласка адгукніцеся ў "Сваёй почце". Дзякуем Богу, цяпер што тыдзень дастаём вашы сьвежыя н-ры.

****

Выданьне Вайскова-Навуковага Аддзелу Міністэрства Абароны Краю.

Адрэс Рэдакцыі: Kaunas, Gedimino G-vё, 19 №.

---

*Яшчэ ў трэцім нумары было пазначана, што гэта "выданьне Літэратурнага Аддзелу Гэнэральнага Штабу". — "БР".

**Флангі. — "БР".

***Гл. н-ры 1, 2 і 3.

****Пры контратацы.

*****Падпаручнік Маёраў. "Кароткая памятка 2-й Б. А. К.", ахвіцэр

Ружанцаў, “Б. Б.”. “Б. А. К. ў жнівеньскам наступе на Дзьвінск” (ў “Варце Бацькаўшчыны” за 1920 г.), журналы баявых дзеяньняў.

******Старшыні. — “БР”.

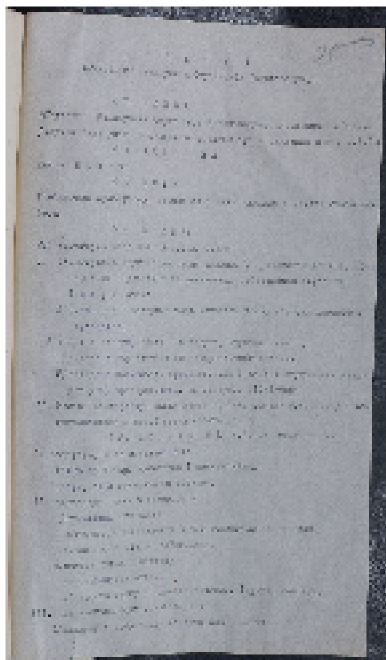
*******Мусі быць Закардонных Спраў, бо усход. спраў німа. Рэд.

********Ужываем сваю тэрмінолёгію [нечытэльна] ў арыгінале.

********* Поль Гіманс (1865 — 1941) — бельгійскі дыплямат. Вясной 1921 году ён прапанаваў плян урэгуляваньня польска-летувіскага канфлікту. Ён прадугледжваў стварэньне дзяржавы, якая складалася б з двух кантонаў з цэнтрамі ў Вільні і Коўне. Таксама Гіманс прапаноўваў, каб Польшча перадала Вільню Летуве, што садзейнічала б збліжэньню гэтых краін. — “БР”.

СТАТУТ АБ’ЯДНАНЬНЯ БЕЛАРУСКІХ СТУДЭНЦКІХ АРГАНІЗАЦЫЙ

На 20 жніўня 2014-га прыпадалі 90-я ўгодкі з часу заснаваньня ў чэшскай Празе на першым зьезьдзе беларускіх студэнтаў Аб’яднаньня беларускіх студэнцкіх арганізацый (АБСА). Гэта была незалежніцкая нацыянальная арганізацыя, якая існавала ў 1924 — 1939 гадах. Зь яе шэрагаў выйшла нямала беларускіх дзеячоў, якія ў далейшым адыгралі заўважную ролю ў нацыянальным руху. Сярод кіраўнікоў АБСЕ былі браты Алесь і Міхась Вітушкі.

У гэтым нумары “БР” зьмяшчаем статут гэтай арганізацыі са збораў Беларускага архіву-музэю літаратуры й мастацтва.

С Т А Т У Т
Аб’еднаньня Беларускіх Студэнцкіх Арганізацыяў

§ 1. Н А З В А:

Аб’еднаньне Беларускіх Студэнцкіх Арганізацыяў, скарочана — А.Б.С.А. /заўваж[аньне]: ува ўсіх наступных параграфах будзе ўжывацца назоў А.Б.С.А./

§ 2. А С Е Л І Ш Ч А:

Места П р а г а.

§ 3. М Э Т А:

Усебаковая культурная, маральная і матэрыяльная дапамога сваім сябром.

§ 4. П Р А Ц А:

Каб дасягнуць свае мэты А.Б.С.А. будзе:

I.

1/ заступаць студэнства перад уладаю, у грамадзкім жыцьці, міжнародных студэнскіх арганізацыях, дабрачынных студэнскіх і іншых установах;

2/ закладаць і падтрымліваць установы дзеля абароны інтарэсаў студэнства;

3/ ладзіць зьезды, сходкі, выстаўкі, ігрышчы, лекцыі;

4/ выдаваць пэрыядычныя ды непэрыядычныя выданьні;

5/ зьбіраць маёмасьць, арганізоўваць і вясьці студэнскія каапэратыўныя прадпрыемствы, як страўні, бібліятэкі;

II. Вясьці міжнародную акцыю дапамогі беларускаму студэнству і загадваць вызначанымі дзеля гэтага фондамі.

§ 5. М А Ё М А С Ь Ц Ь А.Б.С.А. дзеліцца на:

I. аснаўную, якая складаецца з:

1/ 10% прыбыткаў звычайных і надзвычайных;

2/ сум, якія вызначаюцца зьездам;

II. абаротную, якая складаецца з:

1/ звычайных прыбыткаў:

а/ сяброўскіх складак у лічбе ўстаноўленай зьездам;

б/ ахвяраў і сталых субвэнцыяў;

2/ надзвычайных прыбыткаў:

а/ аднаразовых ахвяр,

б/ чыстага зыску ад прадпрыемстваў, ігрышч, капіталу;

III. дапамаговы фонд складаецца з:

1/ ахвяраў і субвэнцыяў на гэта прызначаных,

2/ дапамогаў павернутых тымі сябрамі, якія дзеля гэтага забавязаліся.

§ 6. С Я Б Р Ы:

I. Сябры А.Б.С.А. дзеляцца на:

1/ сапраўдных, якімі могуць быць аўтаномныя, апалітычныя, прафэсыянальныя беларускія студэнскія арганізацыі;

2/ чынных, якімі зьяўляюцца ўсе студэнты, сябры арганізацыі, якая ёсьць сапраўдным сябрам А.Б.С.А.;

3/ вольных, якімі могуць быць прафэсыянальныя ці культурна-асьветныя беларускія студэнскія арганізацыі, якія ня маюць агульна-прафэсыянальнага характару;

II.

1/ сапраўдным сябрам стае прафэсыянальная ці культурна-асьветная арганізацыя, якая прынята ўрадам А.Б.С.А. і зацьверджана зьездам;

2/ вольным сябрам стае прафэсыянальная ці культурна-асьветная арганізацыя, якая прынята ўрадам А.Б.С.А. і зацьверджана зьездам.

Заўважаньне: Першых сяброў прыймае і зацьвярджае Уставадаўчы зьезд, які склікаецца ініцыятарамі.

III.Арганізацыі трацяць сяброўства:

1/ в ы с т у п л е н ь н е м,

2/ выключэньнем па пастанове зьезду, а ласьне:

а/ калі не выпаўняюць §§ гэтага статуту ці пастановаў зьезду,

б/ калі не заплацяць у працягу шасьці месяцаў сяброўскіх складак;

IV.

1/ сапраўдныя сябры маюць права:

а/ высылаць дэлегатаў на зьезд,

б/ уносіць рэзалюцыі, пажаданьні,

в/ карыстацца ўсімі дабрачыннасьцямі § 3 статуту;

2/ чынныя сябры маюць права:

а/ пасыўнага выбару,

б/ перагляду ўсяго дзелаводзтва А.Б.С.А. ў прысутнасьці аднаго сябры ўраду А.Б.С.А. і з даручэньня свае арганізацыі,

в/ прысутнасьці на ўсіх публічных сходах;

3/ вольныя сябры маюць пр[а]ва:

а/ мець сталага рэфэрэнта пры ўрадзе А.Б.С.А. з правам дарадчага голасу ў справах датычных інтарэсаў тае арганізацыі, якую гэты рэфэрэнт заступае,

б/ перагляду дзелаводзтва А.Б.С.А. ў прысутнасьці аднаго сябра ўраду, што датычуць дзядзіны іх чыннасьці*;

V.

1/ сапраўдныя сябры мусяць акуратна плаціць устаноўленыя зьездам складкі, выпаўняць усе пастановы зьезду;

2/ вольныя сябры мусяць рэгулярна плаціць складкі ў вышыне 1/5 складкі сапраўднага сябра.

§ 7. О Р Г А Н Ы:

Органамі А.Б.С.А. зьяўляюцца: зьезд, урад, рэвізійная камісія і міравы суд.

§ 8. З Ь Е З Д:

1. Зьезд складаецца з дэлегатаў сапраўдных сяброў. На кожных 20 чынных сяброў выбіраецца адзін дэлегат на аснове роўнага, тайнага, безпасярэдняга, агульнага ды прапарцыянальнага галасаваньня. Лішкі вышэй 10 сяброў таксама маюць права выбару аднаго дэлегата.

Арганізацыі, якія маюць менш 10 чынных сяброў, аб’еднаваюцца дзеля выбару дэлегата.

Дэлегат, з ведама свае арганізацыі, можа перадаць свой мандат іншаму, калі сам ня можа зьявіцца на зьезд.

II. Зьезд мае права: вырашаць справу аб прыняцьці і выключэньні сапраўдных сяброў, прыймаць справаздачы, рабіць зьмены і дапаўненьні статуту, узмацоўваць арганізацыйную салідарнасьць і парадак, вырашаць і адкідаць справы, якія ня могуць вырашаць іншыя арганізацыі, выбіраць усе органы А.Б.С.А.

III. Зьезд зьяўляецца правамочным, калі ўсе сапраўдныя сябры былі паведамлены за месяц да зьезду аб часе зьезду і парадку дня і калі зьявілася 2/3 сапраўдных сяброў, заступаючых ня менш палавіны чынных сяброў А.Б.С.А.

IV.

1/ усе пастановы зьезду выносяцца абсалютнаю большасьцю галасоў,

2/ дзеля зьмены статуту, выбару ўсіх органаў і выключэньня сапраўдных сяброў патрэбна 2/3 галасоў прысутных дэлегатаў.

Заўважаньне: Калі пры першым галасаваньні ня было дасягнута 2/3 галасоў, адбываецца вузейшае галасаваньне між тымі

кандыдатамі, якія атрымалі найбольшы лік галасоў. Пры вузейшым галасаваньні патрэбна дзеля выбару старшыні А.Б.С.А. 2/3 галасоў, а дзеля рэшты органаў — абсалютная большасьць галасоў.

V.

1/ звычайны зьезд адбываецца штогоду, найпазьней да 15 жніўня і склікаецца ўрадам А.Б.С.А.

2/ надзвычайны зьезд склікае ўрад:

а/ на падставе пастановы ўраду,

б/ на жаданьне 1/4 сапраўдных сяброў да двох месяцаў пасьля паданьня заявы,

в/ на жаданьне рэвізійнае камісіі.

§ 9. У Р А Д А.Б.С.А.

I.

1/ урад А.Б.С.А. кіруе ўсёй дзеяльнасьцю А.Б.С.А. Дзеля правамоцнасьці пастановаў абавязкова прысутнасьць усіх сяброў ураду. Пастановы выносяцца абсалютнай большасьцю галасоў. Пры роўнай лічбе галасаваньне вырашае старшыня.

Заўважаньне: Дапамогі сябром А.Б.С.А. прызначаюцца ўрадам тагды-сягды, бяз усялякага праўнага забавязаньня, згодна з маеткавым** станам датычнага сябры ды агульным станам супалкавае скарбніцы.

2/ сябры ўраду стала прабываюць у мейсцы аселішча А.Б.С.А.,

3/ сябры ўраду атрымліваюць плату згодна з ключом, устаноўленым зьездам.

II. Урад складаецца з:

1/ старшыні А.Б.С.А., які заступае*** А.Б.С.А. ўва ўсіх здарэньнях, вядзе паседжаньні ўраду, падпісвае ўсе паперы, разам з адпаведным рэфэрэнтам і сэкрэтаром кіруе агульным цекам працы;

2/ віцэ-старшыні, які заступае старшыню:

а/ па яго даручэньню,

б/ калі старшыня ня прысутны,

в/ па пастанове рэвізійнае камісіі нават супраць волі старшыні;

3/ сэкрэтара, які кіруе сэкрэтарыятам і падае інфармацыі аб пастановах ураду і зьезду сяброў А.Б.С.А. ці то вусна, пісьменна, ці абвесткаю на дошцы супалкі, а калі і ў друку;

4/ скарбніка, які ведае скарбніцаю і вядзе рахунковасьць, а роўна-ж ведае дапамаговаю акцыяй паводле пастановаў ураду АБСА;

5/ вольнага сябры;

6/ двох заступнікаў.

Заўважаньне: Старшыня А.Б.С.А. выбіраецца зьездам; рэшта сяброў ураду і іх заступнікаў выбірае таксама зьезд *“en bloc”*, але функцыі дзеляць яны паміж сабою самы.

§ 10. Р Э В І З І Й Н А Я К А М І С І Я:

I. Рэвізійная камісія складаецца з старшыні, двох сяброў і двох заступнікаў;

II. Рэвізійная камісія павінна хоць чатыры разы ў год дакладна праверыць дзеяльнасьць А.Б.С.А.

§ 11. М І Р А В Ы С У Д:

I. Міравы суд складаецца са старшыні, двох сяброў і двох заступнікаў. Апрача таго кожная са спрэчных старон абірае сабе па аднаму заступніку. Дзеля правамоцнасьці пастановаў абавязкова прысутнасьць двох сяброў; вырашае абсалютная большасьць галасоў, прычым заступнікі спрэчных старон ня маюць права галасаваньня.

II. Міравы суд вядзецца згодна з рэгулямінам, зацьверджаным зьездам.

III. Міравы суд вырашае:

1/ спрэчкі між А.Б.С.А. і аўтаномнымі арганізацыямі;

2/ спрэчкі між сапраўднымі сябрамі;

3/ апэляцыі на вырашэньні міравых судоў паасобных аўтаномных арганізацыяў.

§ 12. Р Э Ф Э Р Э Н Д У М:

I. У выпадку патрэбы зьмены статуту А.Б.С.А. і немагчымасьці склікаћьня зьезду, ці на выпадак жаданьня 1/4 сапраўдных сяброў — урад А.Б.С.А. перадае адпаведныя справы на рэфэрэндум сапраўдных сяброў. Рэфэрэндум мусіць адбыцца ва ўстаноўлены ўрадам час.

II. Калі-б на падставе вымогаў улады патрэбна была якаясь зьмена статуту, а склікаць зьезд, ці правясьці рэфэрэндум было немагчыма, то урад у паразуменьні з рэвізійнаю камісіяй мусіць неадкладна зрабіць усе патрэбныя зьмены і зараз-жа паведаміць аб гэтым усіх сапраўдных сяброў.

§ 13. К А Р Ы:

I. Кары дзеляцца на:

1/ грашавыя па пастанове зьезду,

2/ выгавары, вынесеныя зьездам ці міравым судом,

3/ выключэньні з А.Б.С.А. па пастанове зьезду.

§ 14. Л І К В І Д А Ц Ы Я А.Б.С.А.

І. А.Б.С.А. можа ліквідавацца па пастанове зьезду, ці калі лік чынных сяброў стане менш пяцёх;

ІІ. пры ліквідацыі А.Б.С.А. па пастанове зьезду ці па іншых прычынах, апрача ліквідацыі ўладаю, маёмасьць А.Б.С.А. перадаецца "Беларускаму Навуковаму Таварыству ў Вільні".

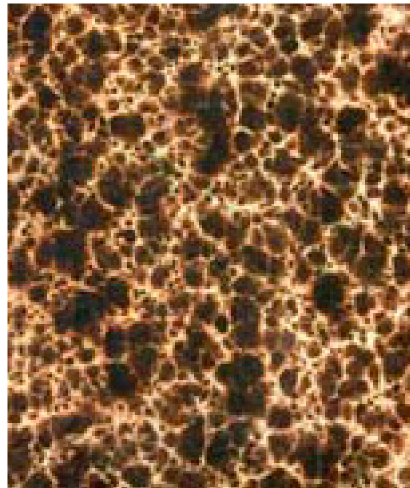
Беларускі дзяржаўны архіў-музэй літаратуры й мастацтва, ф. 3, воп. 1, спр. 180, арк. 74-78.

**Іх паўнамоцтваў. — "БР".*

***Маёмасным. — "БР".*

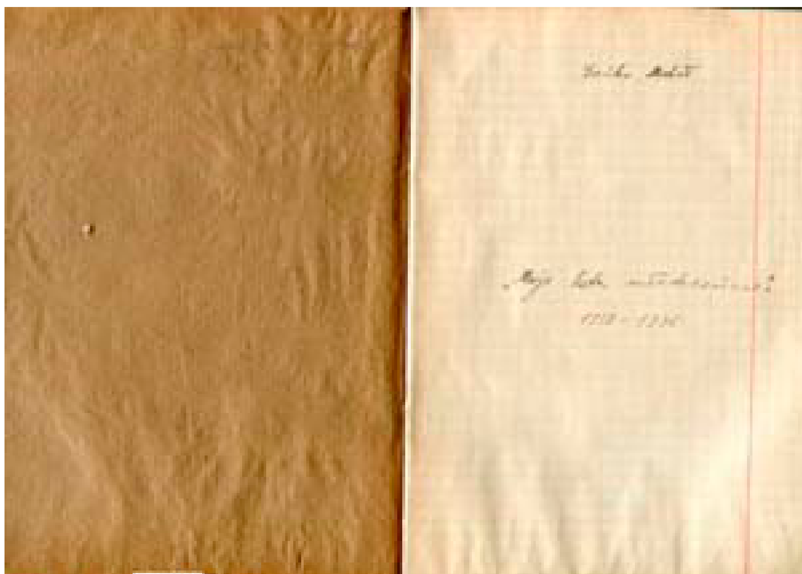
****Прадстаўляе. — "БР".*

ДЗЁНЬНІК МІХАСЯ ГАНЬКА

У інтэрнэце даступны дзёньнік кіраўніка СБМ Міхася Ганька (1918 — 2002).* Напісаны ён на польскай мове, пачынаецца ў пачатку 1936-га і абрываецца ў чэрвені 1938 году. Але калі паглядзець кнігу Марыі Ганько "Каб сьведчылі пра Беларусь: жыцьцё й дзейнасьць Міколы Ганька", там цытуецца дзёньнік Міхася ад чэрвеня 1938-га да ліпеня 1939-га.** Атрымліваецца, што адзін дзёньнік захоўваецца ў Беларусі, перададзены з ЗША, а другі (ці нейкі дадатак да першага) застаўся за акіянам. Верагодна, у траўні 1945-га ў Чэхіі іх перадаў малодшаму брату Міколу Міхась, які з аддзелам СБМаўцаў рыхтаваўся да далёкага рэйду ў Беларусь.

Спадзяемся, што знойдзецца дасьледчык, які ўважліва пера-

чытае дзёньнік Міхася Ганька ды перакладзе цікавыя яго часткі на беларускую мову.

---

*http://vytoki.net/?docs=00012125
**http://kamunikat.fontel.net/www/knizki/historia/hanko/10.htm

ПРЫСУД ПА СПРАВЕ ЎДЗЕЛЬНІКАЎ ПАДПОЛЬНАГА “САЮЗУ БЕЛАРУСКІХ ПАТРЫЁТАЎ”

Маладзёжная беларуская патрыятычная кансьпірацыя 1945-1947 гадоў у Глыбокім і Паставах дагэтуль больш вядомая па ўспамінах яе ўдзельнікаў*, чым па архіўных дакумэнтах. За два дзясяткі гадоў існаваньня незалежнай Рэспублікі Беларусь да крымінальнай справы СБП так і не дапусьцілі незалежных дасьледчыкаў. Відаць, камусьці сорамна за тое, што выраблялі з лепшай беларускай моладзьдзю супрацоўнікі *МГБ* БССР. Так сорамна, што вырашылі прыхаваць дакумэнты. І калі іх нарэшце абнародуюць, праз 10 ці 20 гадоў, сёньня ніхто ня можа спрагназаваць.

Тэкст прысуду Вайсковага трыбунала войскаў *МВД* Мінскай вобласьці ад чэрвеня 1947-га быў атрыманы Рэдакцыяй яшчэ ў пачатку 2000-х. З тэкстам пазнаёмілі сябраў арганізацыі. Адзін з лідараў СБП Аляксандар Юршэвіч казаў, што без камэнтароў друкаваць тэкст прысуду нельга, бо хапае выдумак і памылак. І гэта сапраўды так. Можна хаця б згадаць гісторыю з беларускім дзеячом, камандасам Міхасём Зуём, які хаваўся ў Польшчы, а савецкая дзяржбясьпека "выбівала" ў хлопцаў з арганізацыі паказаньні пра сувязь зь ім, а праз яго — з заходнімі спецслужбамі...

"БР" друкуе згаданы дакумэнт на мове арыгіналу (што мы практычна ніколі не робім), з нашымі камэнтарамі і заўвагамі.

---

*Гарт. З успамінаў пра Саюз Беларускіх Патрыётаў (Глыбокае, Паставы. 1945-1947 г.). — Менск: Наша ніва, 1997.

СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО

ПРИГОВОР

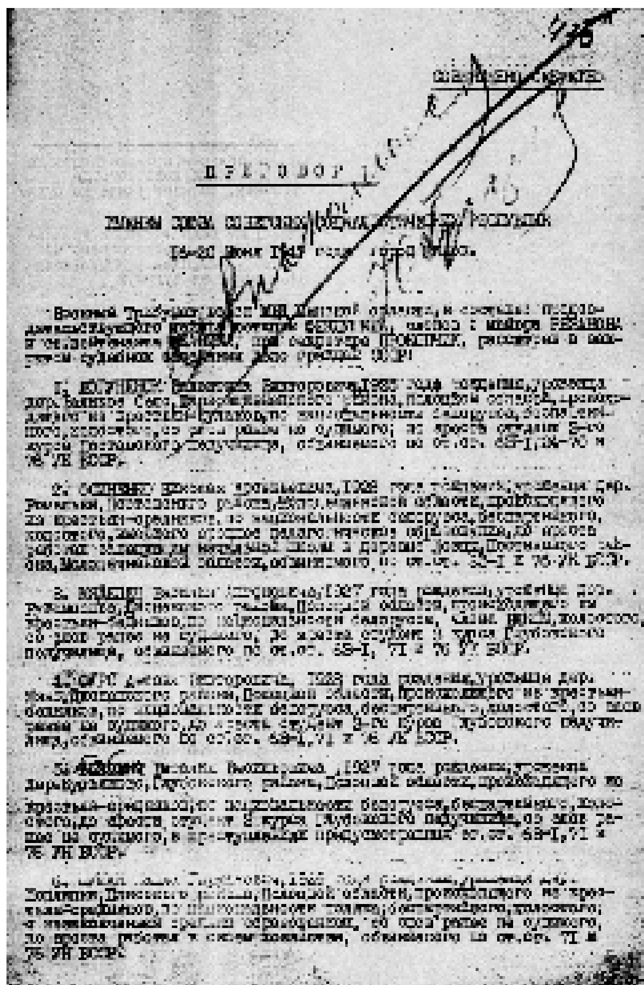
ИМЕНЕМ СОЮЗА СОВЕТСКИХ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ РЕСПУБЛИК

16-20 Июня 1947 года   город Минск.

Военный Трибунал войск МВД Минской области, в составе: председательствующего майора юстиции ФЕКЛУШИНА, членов: майора РЯЗАНОВА и ст. лейтенанта ЮЖАНИНА, при секретаре ПРОКОПЧИК, рассм[о]трев в закрытом судебном заседании дело граждан СССР:

1. ЛОГУНЕНОК Валентина Викторовича, 1925 года рождения, уроженца дер. Великое Село, Шарковщизненского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-кулаков, по национальности белорусса, беспартийного, холостого, со слов ранее не судимого, до ареста студент 3-го курса Поставского педучилища, обвиняемого по ст.ст. 63-1, 24-70 и 76 УК БССР,

2. ОСИНЕНКО Николая Арсеньевича, 1928 года рождения, уроженца дер. Ромельки*, Поставского района, Молодечненской об-

ласти, происходящего из крестьян-середняков, по национальности белорусса, беспартийного, холостого, имеющего среднее педагогическое образование, до ареста работал заведующим начальной школы в деревне Ловцы, Поставского района, Молодечненской области, обвиняемого по ст.ст. 63-1 и 76 УК БССР,

*У кнізе “Антысавецкія рухі ў Беларусі: 1944-1956 / Даведнік” (Менск: Архіў найноўшай гісторыі, 1999, б.16) назва вёскі памылкова падаецца як Рамельнікі. — “БР”.

3. МЯДЕЛЕЦ Василия Антоновича, 1927 года рождения**, уроженца дер. Ружамполье***, Дисненского района, Полоцкой

области, происходящего из крестьян-бедняков, по национальности белоруса, члена ВЛКСМ, холостого, со слов ранее не судимого, до ареста студент 3-го курса Глубокского педучилища, обвиняемого по ст.ст. 63-1, 71 и 76 УК БССР,

**Насамрэч, ён нарадзіўся ў 1928 г. Гл.: "Антысавецкія рухі...", б. 69. —"БР".

***У "Антысавецкіх рухах..." памылкова падаецца, як Ружанполле (б. 69). —"БР".

4. ФУРС Антона Викторовича, 1928 года рождения, уроженца дер. Язно****, Дисненского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-бедняков, по национальности белоруса, беспартийного, холостого, со слов ранее не судимого, до ареста студент 3-го курса Глубокского педучилища, обвиняемого по ст.ст. 63-1, 71 и 76 УК БССР,

****У "Антысавецкіх рухах..." памылкова падаецца, як Янза (б. 99). —"БР".

5. БАБИЧ Виталия Васильевича, 1927 года рождения, уроженца дер. Курьяново, Глубокского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-середняков, по национальности белоруса, беспартийного, холостого, до ареста студент 3 курса Глубокского педучилища, со слов ранее не судимого, в преступлениях предусмотренных ст.ст. 63-1, 71 и 76 УК БССР,

6. ШУМАН Павла Германович[а], 1929 года рождения, уроженца дер. Подлипки, Плисского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-середняков, по национальности поляка, беспартийного, холостого, с незаконченным средним образованием, со слов ранее не судимого, до ареста работал в своем хозяйстве, обвиняемого по ст.ст. 71 и 76 УК БССР,

7. ЮРШЕВИЧА Александра Ивановича, 1928 года рождения, уроженца дер. Заболотье, Дисненского района, Полоцкой области, происходящего из служащих, по национальности белоруса, члена ВЛКСМ, холостого, до ареста студент Белорусского госуниверситета, со слов ранее не судимого,

8. КРАСНОДУБСКОЙ Людмилы Ивановны, 1927 года рождения, уроженки дер. Кравцы, Плисского района, Полоцкой области, происходящего***** из крестьян-середняков, по национальности белорусски, член ВЛКСМ, с незаконченным средним образованием, со слов ранее не судимую,

*****Так у тэксьце дакумэнта. — "БР".

9. БЕЛЕВИЧА Льва Никоновича, 1928 года рождения, уроженца дер. Богуцкое, Дисненского района, Полоцкой области, происхо-

дящего из крестьян-середняков, по национальности белорусса, холостого, члена ВЛКСМ, до ареста студент 3 курса Глубокского педучилища, со слов ранее не судимого,

10. БОГОВИЧ Леонида Александровича, 1927 года рождения, уроженца хутора Киселевка, Шарковщизненского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-середняков, по национальности белорусса, холостого, члена ВЛКСМ, до ареста студент 3 курса Глубокского педучилища, со слов ранее не судимого,

11. БОТЯНОВСКОГО Альберта Антоновича, 1929 года рождения, уроженца дер. Спичальчино, Дисненского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-бедняков, по национальности поляка, гр-на СССР, холостого, члена ВЛКСМ, до ареста студент 2 курса Глубокского педучилища, со слов ранее не судимого,

12. НЕСТЕРОВИЧ Лидии Иосифовны, 1928 года рождения, уроженки хутора Стефамполь, Дисненского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-середняков, по национальности белорусски, беспартийной, не замужней, ученицы 10 класса, со слов ранее не судимой,

13. ПРОТАС Устина Михайловича, 1928 года рождения, уроженца дер. Клиновое, Плисского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-бедняков, по национальности белорусса, холостого, члена ВЛКСМ, до ареста студент 3 курса Глубокского педучилища, со слов ранее не судимого,

14. ЖИНГЕЛЬ Николая Яковлевича, 1928 года рождения, уроженца дер. Клиновое, Плисского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-середняков, по национальности белорусса, холостого, члена ВЛКСМ, до ареста студент 2 курса Глубокского педучилища, со слов ранее не судимого,

15. ПОЧЕПКО Николая Даниловича, 1927 года рождения, уроженца дер. Стриевщины, Глубокского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-середняков, по национальности белорусса, холостого, члена ВЛКСМ, до ареста студента 2 курса Глубокского педучилища, со слов ранее не судимого,

16. КЛИМАНСКОГО Гордея Владимировича, 1928 года рождения, уроженца дер. Пашки, Шарковщизненского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-середняков, по национальности белорусса, холостого, члена ВЛКСМ, до ареста студент 2 курса Глубокского педучилища, со слов ранее не судимого,

17. БАРСУК Тамары Николаевны, 1929 года рождения, уроженки дер. Барсуки, Глубокского района, Полоцкой области, происходящей из крестьян-середняков, беспартийной, не замужней,

до ареста ученица 10 класса, по национальности белорусски, со слов ранее не судимая,

18. ТАБОЛА Олега Ивановича, 1929 года рождения, уроженца дер. Заозерцы, Шарковщизненского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-середняков, по национальности белорусса, холостого, члена ВЛКСМ, до ареста студент 2 курса Глубокского педучилища, со слов ранее не судимого,

19. РИМДЕНОК Ивана Алексеевича, 1927 года рождения, уроженца дер. Шкунтики, Шарковщизненского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-середняков, по национальности белорусса, со средним образованием, холостого, беспартийного, до ареста учитель неполной средней школы, со слов ранее не судимого,

20. ТЕРЕШКЕВИЧА Николая Ивановича, 1928 года рождения, уроженца дер. Зыково, Мядельского района, Молодечненской области, происходящего из крестьян-середняков, по национальности белорусса, холостого, беспартийного, со средним образованием, до ареста работал учителем начальной школы, со слов ранее не судимого,

21. АДАМОВИЧА Александра Петровича, 1928 года рождения, уроженца дер. Козьяны, Видзевского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян-середняков, по национальности белорусса, холостого, беспартийного, до ареста студент 2 курса Поставского училища, со слов ранее не судимого,

22. БОРОВКО Ангелины Арсентьевны, 1931 года рождения, уроженки дер. Андроны, Поставского района, Молодечненской области, происходящей из крестьян-кулаков, по национальности белорусски, беспартийной, до ареста студентка 2 курса Поставского педучилища, со слов ранее не судимую,

23. ОСЕНЕНКО* Нины Константиновны, 1930 года рождения, уроженки дер. Андроны, Поставского района, Молодечненской области, происходящей из крестьян-кулаков, по национальности белорусски, беспартийной, до ареста студентка 2 курса Поставского педучилища, со слов ранее не судимую,

*Насамрэч, Асіненка. — “БР”.

24. ДИКОГО Александра Яковлевича, 1928 года рождения, уроженца дер. Кузмичи, Мядельского района, Молодечненской области, происходящего из крестьян-бедняков, по национальности белорусса, холостого, беспартийного, до ареста студент 3 курса Поставского педучилища, со слов ранее не судимого,

25. СИКОРСКОГО Василия Алексеевича, 1927 года рождения,

уроженца дер. Хожево, Молодечненского района, Молодечненской области, происходящего из крестьян-бедняков, по национальности белорусса, холостого, беспартийного, до ареста работал учителем начальной школы, со слов ранее не судимого,

26. СТАХОВСКОГО Виктора Константиновича, 1928 года рождения, уроженца дер. Носовицы, Дуниловичского района, Полоцкой области, происхдящего из крестьян-бедняков, по национальности белорусса, холостого, члена ВЛКСМ, до ареста студент 3 курса Поставского педучилища, со слов ранее не судимого,

27. ЛЫСЕНОК Владимира Григорьевича, 1927 года рождения, уроженца дер. Жуковщина, Шарковщизненского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян, до ареста работал заведующим начальной школы, со слов ранее не судимого*, по национальности белорусса, беспартийного, холостого.**

*Дапісана ад рукі. — “БР”.

28. КОСАРЕВСКОГО Иосана** Андреевича, 1927 года рождения, уроженца дер. Холоповщина, Шарковщизненского района, Полоцкой области, происходящего из крестьян, по национальности белорусса, хоостого, члена ВЛКСМ, до ареста работал учителем начальной школы, со слов ранее не судимого,

**У “Антысавецкіх рухах...” згадваецца Сямён Касарэўскі (б. 48). — “БР”.

29. СИДОРОВИЧ Евгения Антоновича***, 1930 года рождения, уроженца дер. Кураполье, Поставского района, Молодечненской области, происходящего из крестьян-средняков, по национальности белорусса, холостого, члена ВЛКСМ, до ареста учащийся Ошмянской сельскахозяйственной школы, со слов ранее не судимого,

***Яўген Сідаровіч памёр 3 сьнежня 2014 г. Нэкралёг гл. у рубрыцы “Сьветлай памяці”. — “БР”.

30. АМЕЛЬЯНОВИЧ Александра Федоровича, 1928 года рождения, уроженца дер. Кураполье, Мядельского района, Молодечненской области, происходящего из крестьян-средняков, по национальности белорусса, беспартийного, холостого, до ареста работал учителем неполной средней школы, за предательство отец сужден на 15 лет, а брат расстрелян партизанами, со слов ранее не судимого,

31. ЛАПУШИНСКОГО Павла Павловича, 1930 года рождения, уроженца дер. Свили, Поставского района, Молодечненской области, происходящего из крестьян-бедняков, по национальности белорусса, холостого, беспартийного, до ареста студент 2 курса

Поставского педучилища, со слов ранее не судимого,

32. БОРОВКО Ивана Ефимовича, 1928 года рождения, уроженца дер. Кураполье, Поставского района, Молдечненской области, происходящего из крестьян-кулаков, по национальности белорусса, беспартийного, холостого, до ареста студент 2 курса Поставского педучилища, со слов ранее не судимого,

33. МАЦУК Елены Митрофановны, 1925 года рождения, уроженки м-ка Козьяны, Видзевского района, Полоцкой области, происходящую из крестьян, по национальности белорусску, беспартийную, до ареста учительница начальной школы, со слов ранее не судимую,

всех 27 человек по ст.ст. 63-1 и 76 УК БССР и

34. ДЕРЕВЯНКО Михаила Петровича, 1928 года рождения, уроженца дер. Юньки, Поставского района, Молодечненской области, происходящего из крестьян-средняков, по национальности белорусса, беспартийного, холостого, до ареста студент 2 курса Поставского педучилища, со слов ранее не судимого, обвиняемого по ст. 73 УК БССР.

Судебным следствием и материалами дела Военный Трибунал —

У С Т А Н О В И Л:

Что подсудимые МЯДЕЛЕЦ Василий, ЮРШЕВИЧ Але[к]сандр, ФУРС Антон, ЛОГУНЕНОК Валентин и ОСИНЕНКО Николай, будучи враждебно настроенными к существующему в СССР общественному и государственному строю с целью борьбы с Советской властью, первые трое, т. е. МЯДЕЛЕЦ, ЮРШЕВИЧ и ФУРС в Глубокском педучилище, а последние двое, т. е. ЛОГУНЕНОК и ОСИНЕНКО в Поставском педучилище, группируя вокруг себя антисоветски настроенных студентов, в конце 1945 года создали националистические к/р организации, которые впоследствии объединили в одну организацию под названием “Союз Белорусских Патриотов”, а сокращенно “СБП”.

Основой и конечной целью эта националистическая контрреволюционная организация ставила отторжение Белорусской ССР от Советского Союза при помощи иностранных государств и восстановление на территории Белоруссии буржуазного государства.

Для достижения этой цели руководство организации ставило перед членами “СБП” и осуществляло практически проведение широкой вербовки в контрреволюционную организацию антисо-

ветски настроенных лиц; Проведение антисоветской агитации и пропаганды, совершение диверсионных и террористических актов, приобретение оружия и вооруженное восстание, в случае войны Советского Союза с агрессивными буржуазными государствами.*

*Насамрэч, СБП не плянаваў дывэрсійных і тэрарыстычных актаў, узброенага паўстаньня, зьбіраўся дзейнічаць выключна праз прапаганду і агітацыю. — "БР".

Установлено, что все поименованные выше обвиняемые, за исключением ШУМАН Павла и ДЕРЕВЯНКО Михаила были разновременно вовлечены в эту контрреволюционную организацию и каждый на своем участке проводили преступную деятельность.

Руководителями организации на нелегальных сборищах были избраны в Глубокском педучилище — ЮРШЕВИЧ, а позднее МЯДЕЛЕЦ и в Поставском — ОСЕНЕНКО**, а позднее ДИКИЙ, которые осуществляли общее руководство и направляли практическую деятельность организации.

**Так у тэксьце дакумэнта. — "БР".

Для руководства отдельными отраслями работы на нелегальных сборищах были избраны в Глубокской секции "СБП" подсудимый БЕЛЕВИЧ, зам руководителя по пропаганде, ЕВДОКИМОВ (скрылся)*** по военному делу и ФУРС — секретарем, а для осуществления контроля за поведением членов контрреволюционной организации, расходованием денежных средств и за выполнением решений, на одном из сборищ была избрана ревизионная комиссия в составе: МЯДЕЛЕЦ, БОТЯНОВСКОГО и БАРСУК.

***Еўдакімаў пазьней быў таксама арыштаваны. — "БР".

В Поставской секции организации "СБП" были избраны зам. руководителя по пропаганде — ЛОГУНЕНОК, по военному делу — ТЕРЕШКЕВИЧ, по просвещению — РЫМДЕНОК, секретарем НАЛИВАЙКО (выехал в Польшу) и казначеем подсудимая БОРОВКО Ангелина.

За время существования организации, т. е. с осени 1945 года и по день ликвидации ее, т. е. по февраль 1947 года практическая деятельность со стороны членов организации в борьбе с Советской властью выразилась в том, что они развернули большую работу по вербовке антисоветски настроенных лиц в организацию: проводили сборища, на которых обсуждали задачи и методы борьбы с Советской властью, делали антисоветские доклады: принимали от вновь завербованных в организацию присягу: разработали и приняли устав и присягу организации, в Поставской

секции изготовили знамя и герб организации; приобрели необходимые печати для подделки официальных документов и печать организации; собрали антисоветскую литературу и написали ряд антисоветских стихотворений, которые распространяли среди членов организации, а отдельные члены приобрели оружие для борьбы с Советской властью, как например:

1. В декабре 1945 года подсудимые МЯДЕЛЕЦ, ФУРС, ЮРШЕВИЧ разработали для Глубокской организации проект временного устава "Союз Белорусских Патриотов", в котором определил высшие органы власти союза, права и обязанности членов организации, организационное построение ее и денежные средства организации. На очередном сборище в этом же месяце устав был утвержден, а позднее с некоторыми редакционными изменениями был принят для руководства и Поставской секцией "СБП".

Одновременно с этим подсудимый ЮРШЕВИЧ разработал текст присяги для вновь вступающих в организацию и она тоже на сборище была утверждена.

2. В этом же декабре 1945 года участники Поставской организации "СБП" — ЛОГУНЕНОК, ОСЕНЕНКО, РЫМДЕНОК, ТЕРАШКЕВИЧ, НАЛИВАЙКО, БОРОВКО Ангелина собрались на квартире последней, где знаменем организации было принято знамя белорусских националистов (красно-бело-красное)*, которое изготовила БОРОВКО Ангелина совместно с ОСЕНЕНКО Николаем, а гербом организации — герб белорусских националистов "Погоня" и здесь же постановили подготовить устав организации, обсудили вопрос об использовании антисоветской литературы и для конспирации своей деятельности каждому участнику присвоили псевдоним, как например: ЛОГУНЕНОК — "Пчелка", ОСЕНЕНКО Николаю — "Дукат", РЫМДЕНОК — "Василек", ТЕРЕШКЕВИЧ — "Лось", НАЛИВАЙКО — "Грайка" и БОРОВКО Ангелине — "Тополя".

*Тут відавочная памылка, трэба — бел-чырвона-белы. — "БР".

3. Для проведения контрреволюционной агитации была сохранена, как в Глубоком, так и в Поставах антисоветская литература, изданная белорусскими националистами в период временной оккупации Белоруссии немецкими войсками, которая раздавалась членам организации. Кроме того отдельные члены организации, как-то: ОСЕНЕНКО, АДАМОВИЧ, БОГОВИЧ, ДИКИЙ и другие писали контрреволюционные листовки, воззвания, стихи и т. д. и распространяли их среди членов "СБП".

4. На одном из сборищ в декабре 1945 года в квартире МЯДЕ-

ЛЕЦ были утверждены устав и присяга организации “Союз Белорусских Патриотов”. На этом же сборище была принята присяга от вновь завербованных в организацию и подвергнуты обсуждению вопросы о задачах и методах борьбы с Советской властью, причем в этот период было решено поставить перед членами организации основной задачей организацию и проведение среди них антисоветской агитации, подготовляя их идейно к тому, чтобы впоследствии использовать для диверсионных актов и ведения вооруженной борьбы с Советским государством.

5. В январе 1946 года из Поставской организации были направлены для установления связи в Глубокское педучилище ЛОГУНЕНОК и НАЛИВАЙКО (выехал в Польшу), которые прибыв в гор. Глубокое связались с руководством существовавшей к этому времени в Глубокском педучилище организации — МЯДЕЛЕЦ и ФУРС, последние собрали нелегальное сборище, где проинформировали НАЛИВАЙКО и ЛОГУНЕНОК об организованном ими “Союзе Белорусских Патриотов”, о целях и задачах организации, ознакомили с уставом и присягой организации и установив единство целей постановили установить тесный контакт между организациями и в посылке представителей от Глубокской организации в гор. Поставы. Кроме того ЛОГУНЕНОК и НАЛИВАЙКО взяли здесь один экземпляр устава организации и увезли его в Поставы, который и был принят с некоторыми изменениями Поставской организацией.

6. Возвратившись из города Глубокое ЛОГУНЕНОК и НАЛИВАЙКО в начале февраля 1946 года собрали нелегальное сборище, на котором присутствовали ОСЕНЕНКО, РЫМДЕНОК, ТЕРАШКЕВИЧ и БОРОВКО Ангелина и проинформировали здесь участников о достигнутом контакте в контрреволюционной работе с Глубокской организацией “СБП” и здесь же был решен вопрос о даче согласия на объединение организаций при следующей встрече представителей.

7. В этом же месяце по заданию организации в гор. Поставы из Глубокого выехали ЮРШЕВИЧ и ФУРС и с руководителями Поставской организации ЛОГУНЕНОК и ОСЕНЕНКО Николаем собрали сборище, на котором решили вопрос об объединении организаций и согласовали, что обе организации будут являться секциями единой организации — “Союз Белорусских Патриотов”. На этом же сборище было принято решение об установлении связи с польским антисоветским подпольем, с целью получения от них материальной помощи, оружия и установления через них связи с

иностранными государствами.*

*Гэтая інфармацыя сябрамі СБП не пацьвярджаецца. — “БР”.

Выполняя это решение ОСЕНЕНКО Николай, несколько раз пытался осуществить связь с антисоветским подпольем, но не мог этого выполнить, по причинам от него не зависящим.

8. Возвратившись из Постав ЮРШЕВИЧ и ФУРС на очередном сборище информировали участников организации о результатах поездки и о принятом решении об объединении организаций. На этом же сборище было постановлено приобрести за счет имеющихся средств пишущую машинку, для изготовления антисоветских листовок, с целью распространения их среди населения.

9. В начале марта 1946 года подсудимый ОСЕНЕНКО Николай выехал в Глубокое, где информировал руководителей Глубокской организации о происходящей в Поставах подготовке к торжественному приему присяги от вно[в]ь завербованных в организацию, что будет приурочено к 25 марта, т. е. ко дню годовщины объявления немцами в 1918 году, так называемой “Независимой” Белоруссии и предложил направить в Поставы своих представителей, куда были командированы КРАСНОДУБСКАЯ и НЕСТЕРОВИЧ.

10. В ночь на 25 марта 1946 года в гор. Поставы в квартире ОСЕНЕНКО Николая состоялось сборище, на котором под развернутым знаменем и гербом “Пагоня” участники организации ОСЕНЕНКО Николай, ЛОГУНЕНОК, АДАМОВИЧ, ТЕРЕШКЕВИЧ, ОСЕНЕНКО Нина, БОРОВКО Ангелина, СИКОРСКИЙ, ЛЫСЕНОК и КОСАРЕВСКИЙ приняли присягу на верность организации. На этом же сборище ЛОГУНЕНОК сделал антисоветский доклад, а АДАМОВИЧ прочитал националистическое стохотворение.

11. В начале апреля 1946 года в городе Глубокое в квартире НЕСТЕРОВИЧ было организовано нелегальное сборище, на кот[о]ром присутствовали МЯДЕЛЕЦ, КРАСНОДУБСКАЯ, ФУРС, ЕВДОКИМОВ, БАБИЧ, БЕЛЕВИЧ и НЕСТЕРОВИЧ, где МЯДЕЛЕЦ сделал доклад о 28 годовщине объявления немцами в 1918 году так называемой “Независимой” Белоруссии призвал членов организации к активной борьбе с Советской властью и на этом же сборище была принята присяга от вновь завербованных в организацию и МЯДЕЛЕЦ был назначен руководителем Глубокской секции “СБП”, так как ЮРШЕВИЧ уезжал на учебу в гор. Минск.

12. В этом же месяце по приглашению МЯДЕЛЕЦ в Глубокое прибыли ОСЕНЕНКО и АДАМОВИЧ и встретившись с МЯДЕЛЕЦ, ФУРС и БОГОВИЧ на этом сборище пересмотрели устав организации, установив высшим руководящим органом съезд секций

"Союза Белорусских Патриотов", причем обсудили вопрос об активизации работы по вовлечению новых членов в организацию и о возобновлении восстановления связи с антисоветским подпольем.

Выполняя это задание ОСЕНЕНКО Николай, через подсудимых АДАМОВИЧ и ОСЕНЕНКО Нину связался с племянником ксен[д]за РОМЕЙКО, но получив от него одну винтовку и 180 рублей денег для организации, установить связи с польским подпольем не мог. Наряду с этим участником Глубокской секции ЕВДОКИМОВЫМ было дано задание завербованному им в организацию ТАБОЛА Олегу — установить связь с находящимся на нелегальном положении белорусским националистом ЗУЙ Михаилом, но несмотря на неоднократные попытки ТАБОЛА установить через родственников местонахождение ЗУЙ Михаила, установить с ним связь не удалось.*

*Алег Табола ў сваіх успамінах гэта абверг. Такія паказаньні ў яго і Мядзельца выбіваліся з дапамогай катаваньняў. Гл.: Табола А. Мой жыцьцяпіс // Verytas (Мінск), 2004, № 1 (2), б. 12. — "БР".

13. В мае 1946 года в гор. Глубокое в квартире МЯДЕЛЕЦ состоялось три нелегальных сборища, на которых была принята присяга у вновь завербованных в организацию БОТЯНОВСКОГО, ЖИНГЕЛЬ, ПРОТАС и БОГОВИЧА, ПОЧЕПКО и КЛИМАНСКОГО на верность организации и на одном из них БОГОВИЧ по заданию МЯДЕЛЕЦ сделал антисоветский доклад о положении в Белоруссии и призывал членов организации к активной борьбе против Советского государства. Для обеспечения конспирации в работе, руководящему составу организации были присвоены псевдонимы, как например: МЯДЕЛЕЦ — "Заречный", ФУРС — "Закрыцкий", БЕЛЕВИЧ — "Левицкий" и БОТЯНОВСКОМУ — "Орлов" и были установлены членские взносы по 10 рублей в месяц с каждого члена организации.

Выполняя это задание ФУРС как секретарь организации организовал сбор членских взносов, а в Поставах эти функции выполняла БОРОВКО Ангелина.

14. В июне 1946 года, на одном из сборищ, по инициативе МЯДЕЛЕЦ и ФУРС было принято решение о выпуске антисоветского журнала под названием "За Белорусь" и редактором был назначен БОГОВИЧ, который написал антисоветское стихотворение для журнала, но выпустить журнал по причинам от него не зависящим не мог.

15. В Поставах в это же время состоялось ряд нелегальных

сборищ, на которых обсуждались вопросы о задачах членов организации во время летних каникул и о задачах тех, которые закончили училище и выезжают на практическую работу в села и как первым, а так и вторым были даны задания вести антисоветскую агитацию среди населения, а при возможности создавать секции "СБП" на местах.

На одном из таких сборищ подсудимый ДИКИЙ сделал информацию о международном положении в связи с Фултоновской речью Черчиля, в которой утверждал о неизбежности войны между Советским Союзом с одной стороны и Америкой и Англией с другой стороны и призывал членов организации готовиться к этому, чтобы выступить в момент войны на стороне Англии и Америки.

16. В ноябре 1946 года МЯДЕЛЕЦ и БЕЛЕВИЧ выехали в гор. Поставы, где вместе с ЛОГУНЕНОК и АДАМОВИЧ организовали сборище[,] на котором обсудили вопрос о задачах организации и на этом сборище ЛОГУНЕНОК поставил вопрос о приобретении членами организации оружия.

17. Установлено, что между участниками организации имелась полная договоренность о созыве в декабре 1946 года съезда[,] на котором предполагалось реорганизовать "Союз Белорусских Патриотов" в партию, но осуществить это решение не представилось возможным и созыв съезда был перенесен на март 1947 года.

18. В декабре 1946 года в гор. Поставы было собрано нелегальное сборище и в связи с тем, что ОСЕНЕНКО Николай выезжал на работу в село и руководить непосредственно организацией не мог, было постановлено освободить его от обязанностей и вместо его руководителем Поставской секции был избран ДИКИЙ Александр.

19. Установлено, что участниками Глубокской и Поставской секций "Союза Белорусских Патриотов" было проведено еще ряд нелегальных сборищ, на которых перед участниками организации ставились задачи приобретения оружия для борьбы с советской властью в момент войны Советского Союза с агрессивными капиталистическими государствами. Выполняя это задание, оружие приобрели: ОСЕНЕНКО Николай пистолет "ТТ", ЖИНГЕЛЬ обрез австрийской винтовки и ОСЕНЕНКО Нина русскую винтовку.*

*Гэтая інфармацыя сябрамі СБП не пацьвярджаецца. — "БР".

Кроме того, установлено, что подсудимые МЯДЕЛЕЦ, ФУРС, БАБИЧ и ШУМАН весной 1945 года с целью срыва одного из мероприятий советских органов в гор. Глубоком совершили диверсионный акт, т. е. перерезали в нескольких направлениях телефонные

провода, чтобы лишить связи гор. Глубокое с другими городами и населенными пунктами.

Практически преступная деятельность каждого подсудимого выразилась в следующем:

1. Подсудимый ЛОГУНЕНОК Валентин, проживая на оккупированной немцами территории вступил в контрреволюционную организацию “Союз Белорусской Молодежи”, по линии этой организации закончил два раза курсы руководящих работников, получал звания “дружинового”, а позднее “громадового” и работая пропагандистом Глубокского гебитскомиссариата распространял антисоветскую литературу и проводил контрреволюционную агитацию.

Будучи антисоветски настроенным для борьбы с Советской властью, в конце 1945 года вместе с ОСЕНЕНКО Николаем, РИМДЕНОК, ТЕРЕШКЕВИЧ и НАЛИВАЙКО создал в Поставском педучилище антисоветскую организацию, которая ставила своей задачей отторжение Белоруссии от Советского Союза.

Совместно с ОСЕНЕНКО Николаем и другими установил связь с аналогичной антисоветской организацией в Глубокском педучилище и провел объединение этих организаций в единую организацию “Союз белорусских патриотов”.

Как один из руководителей, разрабатывал устав организации, приобрел печати, хранил антисоветскую литературу, собирал сборища, на которых выступал с докладами и призывал участников организации приобретать оружие для борьбы с Советской властью.

Занимался вербовкой новых членов в организацию и сам лично завербовал НАЛИВАЙКО, ЕВДОКИМОВА, ЕМЕЛЬЯНОВИЧ, РИМДЕНОК и УМПИРОВИЧ.

2. Подсудимый ОСЕНЕНКО Николай, проживая на оккупированной немцами территории добровольно вступил в антисоветскую организацию “Союз Белорусской Молодежи”, в которой проводил антисоветскую работу.

После освобождения территории БССР Советской Армией, ОСЕНЕНКО, будучи враждебно настроенным к существующему в СССР строю для борьбы с Советской властью, вместе с ЛОГУНЕНОК, РИМДЕНОК и ТЕРЕШКЕВИЧ, в конце 1945 года создал в Поставском педучилище антисоветскую организацию, ставившую своей целью отторжение Белоруссии от Советского Союза и до

декабря 1946 года был руководителем организации.

Принимал активное участие в установлении связи и объединении Поставской организации с аналогичной антисоветской организацией в Глубокском педучилище.

Собирал нелегальные сборища и руководил ими, на которых делал доклады и призывал членов организации к борьбе с Советской властью, требовал приобретения оружия и сам лично приобрел пистолет "ТТ".

Занимался вербовкой новых членов в организацию и сам лично завербовал БОРОВКО Ангелину, ОСЕНЕНКО Нину, СИКОРСКОГО, ЛЫСЕНОК, КОСАРЕВСКОГО*, УМПИРОВИЧ, ДИКОГО, СТАХОВСКОГО, ЛАПУШИНСКОГО, БОРОВКО и СИДОРОВИЧ.

*У тэксьце памылкова "Косаневского". — "БР".

Принимал от вновь завербованных в организацию присягу на верность организации, сохранил антисоветскую литературу, которую распространял среди участников организации и сам лично написал ряд антисоветских стихотворений.

Неоднократно принимал меры к установлению связи с польским антисоветским подпольем и не установил ее, по причинам, не зависящим от него.

3. Подсудимый МЯДЕЛЕЦ Василий, будучи враждебно настроенным к общественному и государственному строю СССР, группируя вокруг себя антисоветски настроенных студентов, осенью 1945 года создал в Глубокском педучилище, совместно с ЮРШЕВИЧЕМ и ФУРС контрреволюционную националистическую организацию "Союз Белорусских Патриотов", ставившей своей целью отторжение от Советского Союза — Белоруссии, путем вооруженной борьбы.

Являясь одним из руководителей организации собирал нелегальные сборища, на которых обсуждались методы борьбы с Советской властью, выступал на них с докладами, в которых призывал членов организации к ведению борьбы с Советской властью.

Занимался вербовкой новых членов в организацию и сам лично завербовал БАБИЧ, БЕЛЕВИЧА, БОЧАНОВСКОГО, БОРДС, БОТЯНОВСКОГО*, ПОЧЕПКО и ГЕОРГИЕВА.

*Так у тэксьце. — "БР".

Как руководитель, принимал присягу от вновь завербованных в организацию на верность организации.

Сохранил антисоветскую литературу, которую распространял

среди участников организации. Принимал активное участие в установлении связи и объединении с Поставской антисоветской организацией.

Вместе с ФУРС, БАБИЧ и ШУМАНОМ принимал участие в совершении диверсионного акта в гор. Глубокое весной 1945 года.

4. Подсудимый ЮРШЕВИЧ Александр, будучи враждебно настроенным к Советской власти, осенью 1945 года вместе с МЯДЕЛЕЦ и ФУРС создал в Глубокском педучилище антисоветскую националистическую организацию “Союз Белорусских Патриотов”, ставившей своей целью ведение вооруженной борьбы с Советским государством за отторжение Белоруссии от Советского Союза и до апреля 1946 года являлся руководителем этой организации.

Как руководитель организации разрабатывал устав и присягу для организации, собирал сборища и руководил ими. Сам лично выезжал на установление связи с аналогичной антисоветской организацией в гор. Поставы. Занимался вербовкой новых членов в организацию и сам лично завербовал НЕСТЕРОВИЧ Лидию.

Выступал на нелегальных сборищах и призывал членов организации приобретать оружие для ведения борьбы с Советской властью.

5. Подсудимый ФУРС Антон, будучи враждебно настроенным к Советской власти, вместе с ЮРШЕВИЧ и МЯДЕЛЕЦ, осенью 1945 года создал в Глубокском педучилище антисоветскую националистическую организацию “Союз Белорусских Патриотов” и до дня ареста был секретарем организации.

Как один из руководителей, принимал участие в разработке устава и присяги организации, участвовал на всех проводимых нелегальных сборищах.

Принимал активное участие в установлении связи и объединении с аналогичной антисоветской организацией в Поставском педучилище, куда выезжал лично сам. Собирал и хранил у себя антисоветскую литературу и как секретарь собирал членские взносы с членов организации.

Вместе с МЯДЕЛЕЦ, БАБИЧ и ШУМАН принмал участие весной 1945 года в совершении диверсионного акта по разрушению средств народной связи.

6. Подсудимый БАБИЧ Виталий, во время оккупации Белоруссии немецкими войсками состоял членом антисоветской органи-

зации “Союз Белорусской Молодежи”.

Будучи враждебно настроенным к существующему в СССР государственному и общественному строю, добровольно вступил в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов”, осенью 1945 года принял присягу на верность организации и сам лично завербовал в нее БЕЛЕВИЧ Льва.

Принимал участие вместе с МЯДЕЛЕЦ и ФУРС в создании организации в Глубокском педучилище и присутствовал на всех сборищах, где обсуждались вопросы о методах борьбы с Советской властью.

Вместе с ФУРС, МЯДЕЛЕЦ и ШУМАНОМ принимал участие в совершении диверсионного акта в городе Глубокое весной 1945 года.

7. Подсудимый ШУМАН Павел, чтобы сорвать мероприятия советских государственных органов, весной 1945 года вместе с МЯДЕЛЕЦ, ФУРС и БАБИЧЕМ участвовал в совершении диверсионного акта в гор. Глубокое по разрушению средств народной связи.

8. КРАСНОДУБСКАЯ Людмила, будучи враждебно настроенной к существующему в СССР строю добровольно вступила в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов”, приняла присягу на верность организации и вместе с МЯДЕЛЕЦ и ЮРШЕВИЧ принимала активное участие в создании организации в Глубокском педучилище.

Как активная участница занималась вербовкой и лично завербовала БАРСУК Ларису, участвовала во всех нелегальных сборищах организации.

Принимала активное участие в установлении связи с аналогичной антисоветской организацией в Поставском педучилище, куда выезжала сама лично и привезла оттуда герб “Погоня”.

9. БЕЛЕВИЧ Лев, будучи враждебно настроенным к Советской власти, в январе 1946 года добровольно вступил в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов”, принял присягу на верность организации и был назначен инструктором по пропаганде Глубокской секции “СБП”.

БЕЛЕВИЧ посещал нелегальные сборища, на которых обсуждались вопросы ведения борьбы с Советской властью, занимался вербовкой новых членов и завербовал в организацию БОГОВИЧ

Леонида.

В ноябре 1946 года выезжал по заданию организации в город Поставы на связь с участниками Поставской секции “СБП”.

10. Подсудимый БОГОВИЧ Леонид, будучи враждебно настроенным к Советской власти, в марте 1946 года добровольно вступил в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов”, принял присягу на верность организации и три раза присутствовал на нелегальных сборищах, на одном из которых был назначен редакором журнала и написал для него одно стихотворение антисоветского содержания.

Кроме того, БОГОВИЧ приобрел печать б/польского инспектората и передал ее в Поставы АДАМОВИЧУ, где печать была использована для осуществления связи с польским антисоветским подпольем.*

*Пацьверджаньня гэтага няма. — “БР”.

11. БОТЯНОВСКИЙ Альберт, в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов” вступил в апреле 1946 года, принял присягу на верность организации и был избран в ревизионную комиссию в Глубокской секции “СБП”.

БОТЯНОВСКИЙ принимал участие на двух сборищах, получил кличку “Орлов” и уплатил членские взносы.

12. По[д]судимая НЕСТЕРОВИЧ Лидия, в марте 1946 года вступила в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов”, приняла присягу на верность организации и представляла свою квартиру для проведения нелегальных сборищ и сама несколько раз присутствовала на сборищах.

13. Подсудимый ПРОТАС Устин, в антисоветскую организацию добровольно вступил в апреле 1946 года, принял присягу на верность организации и по заданию МЯДЕЛЕЦ, завербовал в организацию “СБП” ПОЧЕПКО Николая и несколько раз присутствовал на нелегальных сборищах.

14. Подсудимый ЖИНГЕЛЬ Николай в антисоветскую организацию вступил в апреле 1946 года, принял присягу на верность организации, присутствовал на сборищах и приобрел оружие — обрез австрийской винтовки.

15. Подсудимый ПОЧЕПКО Николай, в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов” вступил весной 1946 года, принял присягу на верность организации и два раза присутствовал на нелегальных сборищах.

16. КЛИМАНСКИЙ Гордей, в антисоветскую организацию “Союз Белорусских патриотов” вступил в мае 1946 года, принял присягу на верность организации и присутствовал на нелегальных сборищах.

17. Подсудимый ТАБОЛА Олег, в антисоветскую организацию был завербован ЕВДОКИМОВЫМ (скрылся) и по заданию последнего, в целях “СБП”, несколько раз через родственников пытался установить связь, с находящимся на нелегальном положении белорусским националистом ЗУЙ Михилом, но установить ее не мог, по причинам от него независящим.

18. Подсудимый РИМДЕНОК Иван, будучи враждебно настроенным к существующему в СССР строю, осенью 1945 года вместе с ЛОГУНЕНОК, ОСЕНЕНКО Николаем и ТЕРЕШКЕВИЧ принимал активное участие в создании антисоветской организации в Поставском педучилище и был назначен инструктором по просвещению, имел псевдоним “Василек” и четыре раза принимал участие в нелегальных сборищах, где обсуждались вопросы ведения борьбы с Советским государством.

19. Подсудимый ТЕРЕШКЕВИЧ Николай, будучи враждебно настроенным к Советской власти, осенью 1945 года, совместно с ЛОГУНЕНОК и ОСЕНЕНКО Николаем принял активное участие в создании антисоветской организации “СБП” в Поставском педучилище, был назначен инструктором по военному делу и имел псевдоним “Лось”.

ТЕРЕШКЕВИЧ участвовал на нелегальных сборищах шесть раз, принял присягу на верность организации и вместе с БОРОВКО Ангелиной размножал текст присяги на вновь вступающих в организацию.

20. Подсудимый АДАМОВИЧ Александр, будучи враждебно настроенным к существующему в СССР строю, в марте 1946 года вступил в антисоветскую организацию “СБП”, принял присягу на

верность организации и был назначен секретарем Поставской секции и для конспирации имел псевдоним “Василек”.

АДАМОВИЧ присутствовал на нелегальных сборищах шесть раз, на которых обсуждались вопросы о задачах организации и методы борьбы с Советской властью, хранил и распространял антисоветскую литературу, участвовал в осуществлении связи с аналогичной антисоветской организацией в Глубокском педучилище и принимал участие в установлении связи с польским антисоветским подпольем вместе с ОСЕНЕНКО Ниной.

21. Подсудимая БОРОВКО Ангелина, будучи враждебно настроенной к Советской власти, осенью 1945 года вступила в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов”, приняла присягу на верность организации, представила свою квартиру для проведения нелегальных сборищ и сама систематически участвовала в этих сборищах.

Для конспирации своей деятельности, БОРОВКО имела кличку “Тополя”, она же собирала членские взносы с членов организации, размножала текст присяги для вновь вступающих в организацию, хранила антисоветскую литературу и вместе с ОСЕНЕНКО Николаем изготовила знамя для организации.

22. Подсудимая ОСЕНЕНКО Нина, будучи враждебно настроена к Советской власти, осенью 1945 года добровольно вступила в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов”, приняла присягу на верность организации, платила членские взносы и имела псевдоним “Свита”.

ОСЕНЕНКО, несколько раз участвовала на нелегальных сборищах и по заданию организации принимала участие в установлении связи с польским антисоветским подпольем и приобрела одну русскую винтовку.

23. Подсудимый ДИКИЙ Николай, будучи враждебно настроенным к существующему в СССР строю, в апреле 1946 года вступил в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов”, принял присягу на верность организации и с декабря 1946 года был избран руководителем Поставской секции “СБП”.

Как руководитель организации ДИКИЙ имел кличку “Ковыль”, выступал на нелегальных сборищах с докладами и принимал деятельное участие в подготовке съезда организации.

24. Подсудимый СИКОРСКИЙ Василий, проживая на оккупированной территории, состоял в антисоветской организации “Союз Белорусской Молодежи”, а весной 1946 года вступил в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов”, принял присягу на верность организации, платил членские взносы, участвовал в нелегальных сборищах, имел псевдоним “Бурачков” и завербовал в организацию КОСАРЕВСКОГО и ЛЫСЕНОК.

25. Подсудимый СТАХОВСКИЙ Виктор, в апреле м-це 1946 года добровольно вступил в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов”, получил псевдоним “Грайка” и был назначен заместителем руководителя секции по пропаганде и после этого, два раза принимал участие в нелегальных сборищах.

26. Подсудимый ЛЫСЕНОК Владимир, в контрреволюционную организацию вступил в марте 1946 года, принял присягу на верность организации, платил членские взносы, получил кличку “Сокол”, был назначен руководителем секции по военнизации и четыре раза присутствовал на нелегальных сборищах, где обсуждались вопросы о ведении борьбы с Советским государством.

27. Подсудимый КОСАРЕВСКИЙ Иосан, в антисоветскую организацию добровольно вступил в марте 1946 года, принял присягу на верность организации, платил членские взносы, получил псевдоним “Соловьев” и был назначен членом ревизионной комиссии Поставской секции “СБП” и четыре раза участвовал на нелегальных сборищах.

28. СИДОРОВИЧ Евгений, во время оккупации Белоруссии немцами сосотоял в антисоветской организации “Союз Белорусской Молодежи”, а весной 1946 года вступил в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов”.

Осенью 1946 года переехал учиться в Ошмянскую сельскохозяйственную школу, пытался здесь организовать секцию “СБП” и в письмах на имя членов Поставской организации, интересовался ростом организации и ее деятельностью, применяя при этом разные ухищренные способы, указывая вымышленные адреса отправителя.

29. Подсудимый АМЕЛЬЯНОВИЧ Александр, во время оккупации Белоруссии немцами состоял в антисоветской организации

“Союз Белорусской Молодежи”, отец его служил бургомистром, а брат полицейским, за что отец, как предатель осужден к 15 годам каторжных работ, а брат убит партизанами.

В апреле 1946 года АМЕЛЬЯНОВИЧ добровольно вступил в антисоветскую организацию “Союз Белорусских Патриотов” и принял участие на одном нелегальном сборище и уплатил членские взносы, присягу принять не успел.

30. Подсудимый ЛАПУШИНСКИЙ Павел, весной 1946 года в контрреволюционную организацию был завербован ОСЕНЕНКО Николаем, он дал согласие вступить в “СБП”, знал цели и задачи организации, но принять присягу не успел, в связи с летними каникулами.

31. Подсудимый БОРОВКО Иван, в контрреволюционную организацию был завербован ОСЕНЕНКО Николаем и ЛОГУНЕНОК, получил задание уничтожать в государственных учреждениях электролампочки, но этого задания не выполнил, присягу принять не успел, в связи с летними каникулами.

32. Подсудимая МАЦУК Елена, в а[п]реле 1946 года была завербована в контрреволюционную организацию “Союз Белорусских Патриотов”, уплатила членские взносы, получила псевдоним “Лилия” и два раза участвовала на нелегальных сборищах.

33. Подсудимая БАРСУК Тамара, в период оккупации Белоруссии в 1944 году, четыре месяца состояла в антисоветской организации “Союз Белорусской Молодежи”, а в марте 1946 года, узнав от НЕСТЕРОВИЧ Лидии и других, о существовании в Глубокском педучилище антисоветской организации и аналогичной же организации в Поставском педучилище и зная семь человек членов этой организации, не донесла об этом органам власти.

На основании вышеизложенного, поименованные ниже подсудимые виновны в совершении преступлений, предусмотренных:

ЛОГУНЕНОК Валентин по ст.ст. 63-1 и 76 УК БССР, а предъявленное ему обвинение по ст. 24-70 УК БССР никакого подтверждения на судебном следствии не нашло.

МЯДЕЛЕЦ, ФУРС и БАБИЧ по ст.ст. 63-1, 71 и 76 УК БССР в

отношении всех трох.

ШУМАН Павел по ст.ст. 71 и 76 УК БССР.

ОСЕНЕНКО Николай, ЮРШЕВИЧ, КРАСНОДУБСКАЯ, БЕЛЕВИЧ, БОГОВИЧ, БОТЯНОВСКИЙ, НЕСТЕРОВИЧ, ПРОТАС, ЖИНГЕЛЬ, РИМДЕНОК, ТЕРЕШКЕВИЧ, АДАМОВИЧ, БОРОВКО Ангелина, ОСЕНЕНКО Нина, ДИКИЙ, СИКОРСКИЙ, СТАХОВСКИЙ, ЛЫСЕНОК, КОСАРЕВСКИЙ, СИДОРОВИЧ, АМЕЛЬЯНОВИЧ, ЛАПУШИНСКИЙ, БОРОВКО Иван, МАЦУК, ПОЧЕПКО, КЛИМАНСКИЙ и ТАБОЛА Олег по ст.ст. 63-1 и 76 УК БССР. —

— в отношении всех двадцати семи.

БАРСУК Тамара по ст. 73 УК БССР, а не по ст.ст. 63-1 и 76 УК БССР, как ей было предъявлено.

Предъявленное обвинение подсудимому ДЕРЕВЯНКО Михаилу по ст. 73 УК БССР, никакого подтверждения на судебном следствии не нашло, так как он от своих показаний, данных на предварительном следствии отказался и заявил, что он подписал их вынужденно, а уличающие его в преступной деятельности на предварительном следствии подсудимые по настоящему делу ОСЕНЕНКО Николай и АДАМОВИЧ Александр, свои показания на суде изменили и оба заявили, что ДЕРЕВЯНКО о существовании контрреволюционной организации в Поставском педучилище не знал и они ему об этом не сообщали, а на предварительном следствии дали на него ложные показания.

На основании вышеизложенного и руководствуясь ст.ст. 319 и 320 УПК БССР, а также учитывая молодой возраст подсудимых НЕСТЕРОВИЧ, ПРОТАС, ЖИНГЕЛЬ, ЛАПУШИНСКОГО, БОРОВКО Ивана, МАЦУК, ПОЧЕПКО, КЛИМАНСКОГО и ТАБОЛА, отсутствие тяжелых вредных последствий от их преступной деятельности в соответствии со ст. 51 УК БССР, Военный Трибунал, —

П Р И Г О В О Р И Л:

ЛОГУНЕНОК Валентина Викторовича по ст. 24-70 УК БССР по суду оправдать, а его же по совокупности совершенных им преступлений по ст. 63-1 УК БССР и на основании Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 мая 1947 года об отмене смертной

казни подвергнуть лишению свободы сроком на двадцать пять лет (25 лет) в ИТЛ, с поражением в правах, предусмотренныхп. “а”, “б”, “в”, “г” ст. 34 УК БССР сроком на ПЯТЬ /5/ лет, с конфискацией лично ему принадлежащего имущества.

ОСЕНЕНКО Николая Арсентьевича и ЮРШЕВИЧА Александра Ивановича по совокупности совершенных ими преступлений и на основании Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 мая 1947 года об отмене смертной казни по ст. 63-1 УК БССР подвергнуть лишению свободы сроком на двадцать пять (25) лет каждого, с отбыванием в исправительно-трудовых лагерях, с поражением в правах, предусмотренных пунктами “а”, “б”, “в”, “г” ст. 34 УК БССР сроком на пять лет, с конфискацией лично им принадлежащего имущества.

МЯДЕЛЕЦ Василий Антоновича по ст. 71 УК БССР подвергнуть лишению свободы в ИТЛ сроком на десять (10) лет, а о совокупности совершенных им преступлений, на основании Указа Президиума Верховного Совета СССР от 26 мая 1947 года по ст. 63-1 УК БССР подвергнуть лишению свободы в ИТЛ сроком на двадцать пять (25) лет, с поражением в правах по пунктам: “а”, “б”, “в” и “г” ст. 34 УК БССР сроком на пять лет, с конфискацией лично ему принадлежащего имущества.

На основании ст. 54 УК БССР, окончательную меру наказания МЯДЕЛЕЦ определить по ст. 63-1 УК БССР двадцать пять лет лишения свободы, с отбыванием в исправительно-трудовых лагерях, с поражением в правах на пять лет, с конфискацией ему лично принадлежащего имущества.

ФУРС Антона Викторовича, по совокупности совершенных им преступлений по ст. 63-1 УК БССР лишить свободы в ИТЛ сроком на десять (10) лет, а по ст. 71 УК БССР сроком на пятнадцать (15) лет, с поражением в правах, предусмотренных пунктами: “а”, “б”, “в” и “г” ст. 34 УК БССР сроком на пять лет, с конфискацией лично ему принадлежащего имущества.

На основании ст. 54 УК БССР окончательную меру наказания ФУРС определить по ст. 71 УК БССР пятьнадцать лет лишения свободы, с отбыванием в исправительно-трудовых лагерях, с поражением в правах на пять лет и с конфискацией лично ему принадлежащего имущества.

БАБИЧ Виталия Васильевича по ст. 63-1 УК БССР подвергнуть лишению свободы в ИТЛ сроком на десять лет и по ст. 71 УК БССР тоже на десять лет лишения свободы в ИТЛ, с поражением в правах, предусмотренных пунктами: “а”, “б”, “в” и “г” ст. 34 УК БССР сроком на пять лет, без конфискации имущества, за отсутствием такового у осужденного.

На основании ст. 54 УК БССР, окончательную меру наказания БАБИЧ определить по ст. 63-1 УК БССР десять (10) лет лишения свободы, с отбыванием в исправительно-трудовых лагерях, с поражением в правах на пять лет, без конфискации имущества, с поражением в правах на пять лет, без конфискации имущества, за отсутствием его у осужденного.

ШУМАН Павла Германовича, по совокупности совершенных им преступлений по ст. 71 УК БССР подвергнуть лишению свободы в исправительно-трудовых лагерях сроком на десять лет, с поражением в правах на пять лет, без конфискации имущества, за отсутсвием его у осужденного.

Лысенок Владимира Григорьевича,* КРАСНОДУБСКУЮ Людмилу Ивановну, БЕЛЕВИЧ Льва Николаевича, БОГОВИЧ Леонида Александровича, БОТЯНОВСКОГО Альберта Антоновича, РИМДЕНОК Ивана Алексеевича, ТЕРЕШКЕВИЧ Николая Ивановича, АДАМОВИЧ Але[к]сандра Петровича, БОРОВКО Ангелину Арсеньевну, ДИКОГО Александра Яковлевича, СИКОРСКОГО Василия Алексеевича, СТАХОВСКОГО Виктора Константиновича, КОСАРЕВСКОГО Иосана Андреевича, СИДОРОВИЧ Евгения Антоновича, АМЕЛЬЯНОВИЧ Александра Федоровича, ОСЕНЕНКО Нину Константиновну — по совокупности совершенных ими преступлений, по ст. 63-1 УК БССР подвергнуть лишению свободы сроком на десять лет каждого, с поражением в правах, предусмотренных пунктами “а”, “б”, “в” и “г” ст. 34 УК БССР сроком на пять лет каждого, за исключением БОРОВКО Ангелины, ОСЕНЕНКО Нины и СИДОРОВИЧ Евгения, всех без конфискации имущества, за отсутствием его у осужденных.

*Дапісана ад рукі. — “БР”.

НЕСТЕРОВИЧ Лидию Иосифовну, ПРОТАС Устина Михайловича, ЖИНГЕЛЬ Николая Яковлевича, БОРОВКО Ивана Ефимовича, МАЦУК Елену Митрофановну, ПОЧЕПКО Николая Даниловича,

КЛИМАНСКОГО Гордея Владимировича, ТАБОЛА Олега Ивановича и ЛАПУШИНСКОГО Павла Павловича — в соответствии со ст. 63-1 УК БССР подвергнуть лишению свободы сроком на 8 (восемь) лет каждого, с отбыванием в исправительно-трудовых лагерях, с поражением в правах по пунктам: “а”, “б”, “в” и “г” ст. 34 УК БССР сроком на пять лет каждого, за исключением ЛАПУШИНСКОГО Павла, без конфискации имущества всех, за отсутствием его у осужденных.

БАРСУК Тамару Николаевну по ст. 73 УК БССР лишать свободы в исправительно-трудовых лагерях сроком на три (3) года, без поражения в правах.

ДЕРЕВЯНКО Михаила Петровича по ст. 73 УК БССР по суду оправдать и из-под стражи его освободить.

Меру наказания по настоящему приговору исчислять ЛОГУНЕНОК, ОСЕНЕНКО Николаю, АДАМОВИЧ, ДИКОМУ — с 8 февраля 1947 года, ФУРС, БЕЛЕВИЧ, БОРОВКО Ангелине и МЯДЕЛЕЦ с 9 февраля 1947 года, БАБИЧ с 19 февраля 1947 года, ОСЕНЕНКО Нине с 10 февраля 1947 года, СИКОРСКОМУ с 20 февраля 1947 года, ШУМАН с 21 февраля 1947 года, ТЕРЕШКЕВИЧУ, СТАХОВСКОМУ и БОРОВКО Ивану с 22 февраля 1947 года, БОГОВИЧУ, ПРОТАС и ПОЧЕПКО с 25 февраля 1947 года, ЛЫСЕНОК, АМЕЛЬЯНОВИЧ с 26 февраля 1947 года, БОТЯНОВСКОГО, ЖИНГЕЛЬ, СИДОРОВИЧ, БАРСУК[,] ТАБОЛА с 1 марта 1947 года, КРАСНОДУБСКОЙ, КОСАРЕВСКОМУ, ЛАПУШИНСКОМУ с 2 марта 1947 года, МАЦУК с 3 марта 1947 года, НЕСТЕРОВИЧ с 4 марта 1947 года, КЛИМАНСКОМУ с 6 марта 1947 года, РИМДЕНОК с 7 марта 1947 года и ЮРШЕВИЧ 19 марта 1947 года.

Вещественные доказательства, находящиеся в отдельном томе, по вступлении приговора в законную силу оставить при деле.

Приговор может быть обжалован в кассационном порядке в Военный Трибунал войск МВД Белорусского округа, в течение 72 часов с момента вручения копии его осужденным и оправданному, но через Военный Трибунал войск МВД Минской области.

Подлинный за надлежащими подписями.

Верно: ПРЕДСЕДАТЕЛЬСТВУЮЩИЙ — ФИКЛУШИН.

[Пячатка з надпісам: “Военный Трибунал войск МВД Минской обл., подпіс Фіклушына]

НАРБ, ф. 4, воп. 29, спр. 601, арк. 436-455.

ДЭКРЭТ ПРЭЗЫДЭНТА БНР МІКОЛЫ АБРАМЧЫКА, 1950 ГОД

“БР” ужо зьвярталася да тэмы спробаў Рады Беларускай Народнай Рэспублікі і яе старшыні Міколы Абрамчыка наладзіць у другой палове 1940-х — у 1950-я гады сувязь з беларускім антысавецкім Супрацівам.* Рабіліся яны пераважна праз Польшчу і ў большасьці сваёй скончыліся няўдачамі, а ў шэрагу выпадкаў пасланцоў перахапілі савецкія і польскія спецслужбы. У кнізе “Рада БНР (1947—1970): Падзеі. Дакументы. Асобы”** быў зьмешчаны дэкрэт М. Абрамчыка ад 7 чэрвеня 1950 году аб узнагароджаньні “маёра “Ноч” (як можна меркаваць, Міхала Вітушкі) і іншых камандзіраў беларускага партызанскага руху. Як выглядае, зьвесткі пра кіруючы склад партызанаў Рада БНР атрымала ад свайго пасланца за “жалезную заслону” Антона Дуды (Моніча, Станіслава Мацieўскага).*** Існуюць сумневы наконт праўдзівасьці яго аповеду, магчыма, ён патрапіў пад савецкі кантроль ды быў уключаны ў апэратыўную камбінацыю спецслужбаў СССР.****

Тым не менш, зьмяшчаем дэкрэт Абрамчыка, як гістарычны дакумэнт. Адзначым толькі фантастычнасьць некаторых фактаў, як тое, што “маёр Ноч” кіраваў “Усходняй групай” (насамрэч, М. Вітушка ў першыя паваенныя гады жыў у Польшчы і толькі некалькі разоў пераходзіў праз мяжу ў БССР з інспекцыяй сваіх атрадаў), а “Саха” — Палескай групай, бо насамрэч ён быў толькі намесьнікам камандзіра “Сыча”. Няма ніякіх доказаў, што існавалі нейкія “спецыяльныя аддзелы СВС”. Але гэта тэма для асобнага матэрыялу.

---

*Ёрш С. Праект узнагародаў для ўдзельнікаў беларускага партызанскага руху // Беларускі Рэзыстанс, 2011, № 1(10), б. 46-59.

**Рада БНР (1947—1970): Падзеі. Дакументы. Асобы /Натал-ля Гардзіенка, Лявон Юрэвіч. — Мінск: Кнігазбор, 2013. — 648 с. — (Бібліятэка Бацькаўшчыны; кн. 22).

***Дакумэнты пра яго вандроўку з Заходняй Нямеччыны праз Польшчу ў БССР і назад ужо апублікаваныя: Да гісторыі беларускай нацыянальнай партызанкі // Запісы БІНІМ, 2005, № 28. С. 261-272.

****Гл.: Ёрш С., Горбік С. Беларускі Супраціў. — Львоў, 2006. С. 316-338.

БЕЛАРУСКАЯ НАРОДНАЯ РЭСПУБЛІКА
РАДА БЕЛАРУСКАЕ НАРОДНАЕ РЭСПУБЛІКІ

КАНЦЫЛЯРЫЯ ПРЭЗЫДЭНТА

Гаспода, 7 чэрвеня 1950 г.

Д Э К Р Э Т

У імені Беларускага Народу, Мы, Прэзыдэнт Рады Беларускай Народнай Рэспублікі гэтым пастанаўляем:

I.Узнагарадзіць за выказаны гэроізм у змаганьні з акупантам за Волю Бацькаўшчыны:

1. Маёра НОЧ — Галоўнага Камандзіра беларускіх партызанаў і Камандзіра Усходняе групы — “Ордэнам Пагоні” 1-ае клясы і вайсковаю рангаю гэнэрал-маёра.

2. Усіх Сяброў Галоўнага Штабу партызанаў — “Ордэнам Пагоні 2-ое клясы”.

3. Камандзіра Палескае групы партызанаў надлейт. САХУ — “Ордэнам Пагоні 2-ое клясы”.

4. Камандзіра Налібоцкае групы партызанаў маёра МАЛАНКУ — “Ордэнам Пагоні 2-ое клясы”.

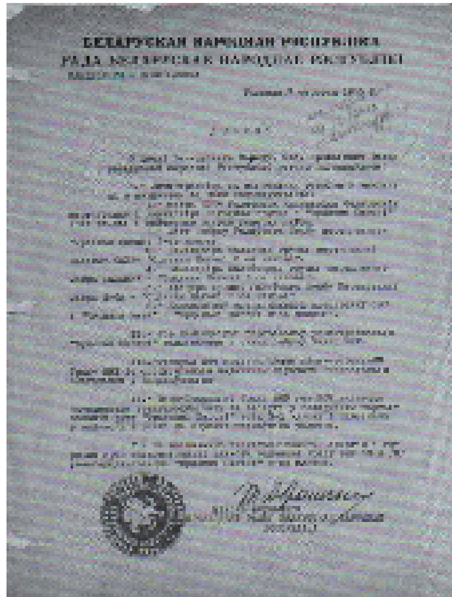
5. Афіцэра сувязі Галоўнага Штабу Партызанаў маёра Дуба — “Ордэнам Пагоні 2-ое клясы”.

6. Камандзіраў спэцыяльных адзьдзелаў СВС і “Чорнага Ката” — “Ордэнамі Пагоні 2-ое клясы”.

II. Усе Камандзіры партызанаў узнагароджаныя “Ордэнамі Пагоні” паклікаюцца ў склад сяброў Рады БНР.

III. Гэнэрал Ноч прызначаецца віцэ-старшынёй Ураду

БНР із спэцыяльным заданьнем кіраваць Вызвольным змаганьнем у Бацькаўшчыне.

БЕЛАРУСКАЯ НАРОДНАЯ РЭСПУБЛІКА
РАДА БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАЙ РЭСПУБЛІКІ

IV. Віцэ-Старшыні Ураду БНР ген. НОЧ надаецца паўнамоцтва ўзнагароджываць за заслугі ў беларускім партызанскім руху “Ордэнамі Пагоні” усіх 3-х клясаў і павышаць у вайсковые рангі да ступені палкоўніка ўключна.

V. За выказаную вынаходлівасьць, энэргію і гэроізм пры выконываньні цяжкога заданьня Ураду БНР сп. Д. /М/ узнагароджываецца “Ордэнам Пагоні” 2-ое клясы.

Мікола Абрамчык

ПРЭЗЫДЭНТ РАДЫ БЕЛАРУСКАЙ НАРОДНАЙ РЭСПУБЛІКІ

АПОШНІ ДЭСАНТНІК “ДАЛЬВІЦА”

З былым байцом дэсантнага батальёну “Дальвіц” 91-гадовым Ніканам Мікулічам (1922 — 2013) пашчасьціла пазнаёміцца ў студзені 2013-га. Першая і, як пасьля аказалася, апошняя сустрэча працягвалася каля трох гадзінаў. За гэты час камбатант распавёў пра свой жыцьцёвы шлях, прыгадаў людзей, якіх сустракаў на сваім жыцьцёвым шляху, паказаў фотаздымкі. Заставаліся яшчэ пытаньні, у тым ліку і па расказаным ім. Спадзяваўся, што ўдасца атрымаць адказы падчас другой сустрэчы. Аднак дачка Нікана Канстанцінавіча яе перанесла на тыдзень, а пасьля патэлефанавала і сказала, што 7 лютага ён памёр.

Намі ўжо друкаваліся матэрыялы пра беларускага камандаса Нікана Мікуліча.* У гэтым нумары “БР” зьмяшчаем гутарку зь ім. Падаем яе зь мінімальнымі купюрамі. Мікуліч — апошні баец “Дальвіца”, іншыя ўжо паўміралі (за выключэньнем хлопчыка, “сына палка”)

Сяргей Ёрш

**Нікан Мікуліч // Беларускі Рэзыстанс, 2013, № 1(14), б. 188-190; Ёрш С. Адысея Нікана Мікуліча // Czasopis (Беласток), 2014, № 12. Сьнежань. С. 18-19.*

Менск, 27 студзеня 2013 году. Размова з Ніканам Мікулічам адбылася ў прысутнасьці яго дачкі Людмілы.

— Распавядзіце пра сябе, пра свой жыцьцёвы шлях.

Нікан Мікуліч: — Я нарадзіўся ў Круплях, гэта Іўеўскі раён. У 1922 годзе. У пашпарце пазначана: 6 студзеня 1922 году. Але як казалі: на другі дзень Калядаў. Гэта па старому стылю — 26 сьнежня 1921-га, па новым — 8 студзеня 1922 году. У Белым Беразе

мяне хрысьцілі.

Маці была ў Мінску, а бацька быў на фронце. Ён з фронту вярнуўся, і яны пераехалі ў Круплі жыць. Бацька тры гады пад Смаргонямі стаяў на фронце ў “царскую” вайну.

Бацька — Канстанцін Іванавіч Мікуліч, быў ваенным фэльчарам, схапіў газу — немец якраз газ запускаў. На лёгкія ён быў слабы. Пражыў усяго 63 гады, у Іўе ён пахаваны, памёр у 1944-м. Маці — Тацьцяна, яна з Капашчава, дзявочае яе прозьвішча Вееўнік. Яна амаль 100 гадоў пражыла. Нядаўна памерла, у Ракаве была пахаваная (унучка працавала ў Ракаве медсястрой і яе забрала туды, а я ў той час жыў ва Ўкраіне).

Вучыўся ў Бакштах. Хадзіў, 7 класаў канчаў. На польскай мове. А як прыйшлі саветы, я яшчэ два гады хадзіў пры саветах, але ў 6 і 7 клясы. Бо параўнялі польскія 7-я з рускімі 5-мі класамі. Таксама ў Бакштах. Там блізка — 7 кіламетраў, я пешшу хадзіў.

— Ваш бацька пры польскай уладзе таксама фэльчарам быў?

— Бацька пры паляках фэльчарам ня быў, толькі на гаспадарцы працаваў. Нейкі знаёмы лекар браў яго на працу ў Ліду, але ён вярнуўся на гаспадарку, бо нікога не было. А там жа зямлі многа было...

— Колькі дзяцей было ў сям’і?

— У сям’і нас было 8 дзяцей. Старэйшы брат — Уладзімір, ён з 1914 году, быў падафіцэрам польскага войска, [падчас нямецкай акупацыі] служыў у “Беларускім першым батальёне” (у Мінску ён арганізаваўся і яны ахоўвалі паўсюль)...[насамрэч, у 13-м паліцыйным батальёне пры СД] Ён у Польшчы памёр. Я езьдзіў на яго магілку ў мінулым годзе...

— А ў якім горадзе служыў ваш брат?

— Брат Уладзімір у Лідзе стаяў, ахоўваў СД. Беларусы ахоўвалі СД... Калі ён адступаў, я зь ім сустрэўся. А пасьля, як у Польшчы стаяў наш батальён, ён “спецбатальён” называўся, “Дальвіц”, тады я напісаў у бэрлінскую беларускую газэту “Раніца” аб’яву, і мы знайшліся. Ён прыяжджаў да мяне туды, дзе мы стаялі, у студзені 1945 году, каля Пазнаня.

— Уладзімер быў нацыянальна сьведамым?

— Быў ён заўзятым беларусам. На нас найбольш паўплываў матчын брат Цімафей Вееўнік, патрыёт беларускі. Працаваў ён пры немцах бурмістрам Любча. Яго пасадзілі, як прыйшлі саветы ў 1944-м, на 5 гадоў. Ён там у бальніцы памёр, нібыта, захварэў ціфам...

— Чым вы займаліся падчас нямецкай акупацыі?

— Як прыйшлі немцы, я на гаспадарцы быў. Зьявіліся партызаны ў нашых месцах, я для іх усё лазьню тапіў... Савецкія партызаны. Лягеры былі на Чорным возеры. Атрымлівалася, што ў Круплях гаспадарылі партызаны, а ў Бакштах былі немцы. У партызанах зьбіраліся ўсякія: атрад Неўскага стаяў у нашых лясах. Прыходзіў яшчэ атрад Сталіна.

Мяне ледзь не забралі ў партызаны. Гаўрылаў усё угаворваў. У 1944 годзе. А пасьля партызаны братоў пастралялі, якія былі ў нямецкай паліцыі. Я думаю: калі даведаюцца, што мой брат у немцаў служыць, то возьмуць і заб'юць. Мяне ставілі да сьценкі... Пасьля сястру партызаны паслалі, далі запіску. Пасьля другую. Каб мы пераходзілі.

Паехаў я на Каляды, у сьнежні 1943 году, у Ліду да брата. Кажу, што такая справа, яны прысылаюць запіскі, каб у партызаны пераходзілі. Брат гаворыць, што не пойдзе ў партызаны, а будзе са сваімі. Што рабіць? А ён мяне ў сябе пакінуў, даў койку там, дзе яны стаялі, харчаваўся я там.

Ён паехаў у Іўе, дамовіўся з украінцамі, іх батальён стаяў у Іўі. Брат віпіваў з камандзірам, які батальёнам камандаваў. І паехалі яны выганяць партызанаў у Круплях, украінцы і беларусы. А было гэта 23 лютага 1944-га. Прыехалі, а там партызаны пазьбіраліся сьвяткаваць дзень савецкай арміі. Гулялі. А мы іх напалохалі і яны ўцяклі ў лес. Яны засады пасьля зрабілі, думалі, што мы далей пойдзем, а мы вярнуліся.

Гэта было ў лютым, а ў красавіку бацька памёр...

...Брат нас завёз у Вільню, кватэру там даў. Мяне, і маці. Уся сям'я там была. І там жылі.

З братам я яшчэ сустрэўся летам 1944-га. Ён застаўся ў Лідзе, а я паехаў у Вільню. Тады яшчэ цягнікі хадзілі. А тады ён з Ліды адступаў. Папаў у Варшаву, калі там паўстаньне было...

— Як вы патрапілі ў Дальвіц?

— Там жанчына працавала ў сельсавеце пры немцах. Яна мяне вербавала ў гэтую... "Што ты адзін будзеш?!", — кажа. Павезла мяне ў Вільню...

— А хто яна такая, як яе прозьвішча?

— А як яе звалі, не памятаю. Даўно гэта было, пазабываў...

Два вагоны прыйшлі. Мы ў гэтых вагонах начавалі. І зброя там была. Два вагоны зброі: і кулямёты, і мінамёты. Хацелі пайсьці ў лес, дык тут жа фронт пайшоў. А так ужо залезьлі б у лес... Адразу нас 25 чалавек было. Тады, летам 1944-га ў Вільні, калі мы з гэтымі вагонамі паехалі ў Вількавішкі. Мы там тыдні два былі. На возера хадзілі, з мінамётаў рыбу глушылі. Мы тады ў грамадзянскім былі. Жылі ў вагоне.

— А каго памятаеце, былі вышыя землякі?

— Фарботка быў, Язэп. Ён утапіўся пасьля... [Падчас нямецкай акупацыі] Фарботка лясьніком працаваў, а немец быў лясьнічым. Фарботка жыў каля Любча. Калі я вызваліўся і быў у Любча, спаткаў яго. Гляджу: Фарботка цырульнікам працуе. Я зь ім усё сустракаўся, выпівалі...

— А хто яшчэ з Любча быў у Дальвіцы?

— У Дальвіцы з Любча вельмі многа было. Рагулеўцы ўсе.

— А калі Родзьку вы ўбачылі?

— Прыяжджае тады гэты Родзька машынай, з жонкай і сястрой сваёй Галяй. У вагоны нашыя. Былі з намі да самага Дальвіца...

Родзька ўсё ў Бэрлін часта езьдзіў, у іншыя месцы. Ён нас усё выводзіў [з акружэньня]...

— Якім запомніўся Ўсевалад Родзька?

— Ён быў сярэдняга росту, здаровы мужык быў. Капітанам быў, у форме хадзіў. У Дальвіцы мы ўжо ўсе былі ў форме. У савецкай. Скідвалі ж з парашутаў у Налібоцкую пушчу. Нас 30 чалавек туды скінулі...

—Вас таксама? [На гэтае і іншыя падобныя пытаньні Н. Мікуліч не адказаў, была надзея ўдакладніць падчас другога інтэрвію, якога не адбылося. Таму гісторыя з дэсантам засталася "белай плямай". Магчыма, ён проста агаварыўся.]

— У нас у асноўным моладзь была, але былі і старэйшыя. Мы асобна жылі ад афіцэраў. Там Рагуля быў, дзядзька яго Васіль Рагуля, прыязджаў. А пасьля Рагуля ад нас з Дальвіца зьехаў.

— А куды зьехаў, ведалі?

— Гаварылі, што дзесьці другі батальён беларусаў арганізавалі. І папаў ён пад амэрыканскую зону. Адлучыўся ад нас...

І Астроўскі-прэзыдэнт [Беларускай Цэнтральнай Рады] да нас прыяжджаў, марыянетка. Летам у 1944-м.

А пасьля саветы зноў наступленьне пачалі, і нас перакінулі ў Польшчу, у маёнтак генэрала, які паўстаньне падымаў у Варшаве. Вальбуж. Мы ўжо адступалі адтуль, з гэтага маёнтка. Фронт пайшоў і мы адступалі. У адным месцы спыніліся начаваць, а тут трывога. Танкі савецкія па дарозе ішлі. Але яны ў лес, дзе мы стаялі, не паехалі, а толькі ў горад прыехалі. Назаўтра раніцай мы выйшлі адтуль, ідзем на захад, сустракаем нямецкі бронецягнік з гарматамі, ужо сьмялей нам было — прыкрыцьцё мелі.

Мы ў акружэньні былі фактычна. Ідзем, ідзем. А ўжо на Шчэцін не маглі пайсьці — там перарэзана было. Пайшлі проста на мора, на выспы. А там па пантонных мастах (іх ад выспы да выспы пабудавалі, там было блізка) і грамадзянскія ўцякалі ад саветаў. Прапускалі па чарзе: частку грамадзянскіх, пасьля частку ваенных. І мы перабраліся туды.

Савецкая артылерыя ўсё страляла, але ахвяраў у батальёне не было. Адступалі мы добра. Мы яшчэ немцаў узбройвалі. Мы ідзем, а яны капаюцца ў сьнезе падтаяўшым на перакрыжаваньні. Маладыя хлопцы яны былі, "сaплякі". А зброі нармальнай у іх няма. Далі мы ім мінамёт і мінаў...

— Памятаеце, як давялося лавіць савецкіх парашутыстаў?

— Саветы скідвалі парашутыстаў-дывэрсантаў, калі ў Дальвіцы стаялі, нам лавіць іх трэба было. Адзін наш ішоў і ў яго з аўтамата стрэлілі, іх там двое было. Яму ў жывот куля пайшла. А ён з аднэй стрэльбы абодвух застрэліў. Наш загінулы франтавіком быў, беларус, дзесьці на фронце ваяваў. Ён да нас патрапіў таксама... [гаворка ідзе пра Ігната Карсюка]

Назаўтра пайшлі мы туды, а трупы там ляжаць. Узялі дакумэнты, фотакарткі. Яны нейкімі інжынерамі былі. Радыстку таксама мы схапілі. І радыста, ён ішоў здавацца ў палон, адзін быў, адбіўшыся. Ён зь немцамі стаў працаваць. А пасьля я яго ў Чэхіі ў 1945-м бачыў, з савецкімі вайскоўцамі, калі я адзін апынуўся.

А тую радыстку, якую затрымалі, Фарботку далі і ён яе расстраляў павёў. Я тады пра гэта ня ведаў. Гэта ён мне ў Любчы гаварыў: "Далі, каб я яе расстраляў. А я яе завёў у лес і адпусьціў". Каля Дальвіца. Гэта ён мне так расказваў. Але ці так было, невядома. Ён думаў, што можа я ведаю. Бо я разам зь ім у казарме разам спаў, койкі акурат побач стаялі.

Ад мора нас перакінулі ў раён Бэрліну. У Магдэбургу нас раз-

зброілі, бо мы не пагадзіліся дэсантавацца ў заходнюю Польшчу. Забралі ад нас усю зброю.

А некаторыя пагадзіліся... Пасьля Родзька дамовіўся, у Бэрлін езьдзіў дамаўляцца. Мы ўсе ў Бэрлін прыехалі, нас зноў узброілі. І нават узялі да нейкай СС-часткі, ім трэба было горы ахоўваць. У Судэтах. Я на адной гары спачатку быў, пасьля на другую перакінулі.

У Чэхіі мы горы ахоўвалі. Займалі там будынкі розных санаторыяў. Зьнізу бой ідзе, трашчыць артылерыя, а мы на гары яшчэ абучаемся... Вось такое было.

А пасьля з Судэтаў нас пасылалі набіраць у лягерах сярод беларусаў хлопцаў у батальён. Паслалі і мяне. Прыехаў у Бэрлін, а там мне сказалі, што ў той мясцовасьці, куды мне было трэба, ужо амэрыканцы... Зьбіралі па ўсёй Нямеччыне хлопцаў. Многа набралі, вербавалі моладзь.

— І колькі тады было чалавек у батальёне?

— У Чэхіі нас было больш за 1000 чалавек. Дзьве ці тры нашых роты былі паслалі ў Прагу. Але як немцы ўбачылі, што мы з чэхамі пасябравалі, нас адтуль прыбралі. Пабаяліся, што пяройдзем на іх бок. Бо чэхі таксама хацелі паўстаньне рабіць у Празе. І нас вярнулі назад.

— Як адбылося раззбраеньне “Дальвіца”?

— Ішлі мы і чэх з намі ішоў. Мы зь ім размаўляем і ён з намі сьмяецца. Пасьля заходзім у нейкі горад, ужо не памятаю, як ён называўся. Там яшчэ плошча вялікая была. І на той плошчы нам кажуць: “Скідвайце, аддавайце зброю!”. А мы гаворым: “Не будзем здаваць, пачакаем, пакуль камандзір прыйдзе”. Бо Родзька ішоў у другой групе. Пасьля прыйшоў Родзька і сказаў: “Здавайце”. Бачыў, што ніякага толку не будзе — пабілі б нас. Бо кругом там кулямёты стаялі. За імі былі чэхі, у цывільнай вопратцы. [існуе некалькі версій раззбраеньня батальёна ў траўні 1945-га]

— І ўсё ж, дзе гэта адбылося?

— Дзе дакладна адбылося, не памятаю. Было гэта ў Чэхіі, у гарах. Выйшлі з гораду ў лес, а там добры лес такі. Цёпла было, як летам. На машынках пішучых друкавалі дакумэнты, усім выдавалі. На беларускай мове. Што мы служылі ў беларускай арміі, а не дывэрсанты.

У мяне ровар быў. У нейкіх немцаў забраў яго. Ну і цягну яго, на ім — заплечнік, там хлеб ляжаў, дзьве пары добрага абутку (на нейкім складзе яго ўзяў — запас сабе зрабіў). Да Амэрыкі хацелі ўсе, на захад. Я мог туды і дайсьці. Я адбіўся, а тут адна

з Маладзечна дзяўчына (не памятаю ўжо яе імя) дала падвезці альбом з фотаздымкамі. Дала і я на ровары яго вёз. А пасьля я кінуў і альбом, і ровар кінуў.

А на ровары я ехаў, ехаў — з самалёта абстрэльваюць, як па дарозе, па асфальце едзеш. Самалёты лёталі над галавой. Але ўсё роўна ехаў... Пасьля я вярнуўся да сваіх назад, а іх ужо няма... Нікога не знайшоў — усе па лесе рассыпаліся, пайшлі. Я выйшаў на дарогу, а тут нямецкія войскі адступаюць. Думаю, што зараз яшчэ прычэпяцца. Я іду з гэтым роварам, вяду яго. А тут п'яны чэх на мяне накінуўся з пісталетам. І загадаў ісьці зь ім. А тут ішлі 11 літоўцаў. Маладыя хлопцы. Яны таксама ўцякалі. Адабралі яны ў яго пісталет і адпусьцілі. Я яшчэ зь імі ў лесе пераначаваў. Раніцай прабудзіліся, сонейка ўзыходзіць. Мы ўсе падаставалі прадукты, пасьнедалі. Я зь імі ўжо не пайшоў. Думаю сабе: куды ж пайсьці? Вылажу акурат на дарогу, якая вядзе на захад, у бок амэрыканцаў. А там нейкі аўтобус стаяў, я ў яго залез. Усе свае ваенныя карткі павыкідаў там, у гэтым аўтобусе. У мяне шмат іх было з сабой.

— А дзе здымаліся?

— Здымаліся, там недалёка ад Дальвіца быў Інстэнбург, туды цягнік хадзіў. Я думаю: Куды ж дзявацца. Едзе "бобік", там афіцэры савецкія. Ехалі і паехалі, нічога ў мяне не пыталіся. Едуць дзьве падводы. Сястра параненага немца з бальніцы дахаты везла. І белы сьцяг быў у іх. Ну і я да іх прылучыўся. Па-нямецку мы тады кепска гаварылі. Едзем. А там дарога ўсё спускаецца з гары. Дом стаіць вялікі, музыка грае, на вуліцы танчаць гэтыя салдаты савецкія. Поўна салдатаў кругом, але ніхто ў нас не пытаецца нічога. Пасьля адзін падыйшоў: *"Вы в каких частях служили СС?"*. Я кажу: "Не, у Вермахце". І ён больш нічога не пытаўся, адвярнуўся.

І там мне падалося, што быў там той парашутыст маскоўскі, масквіч, які здаўся нам ды супрацоўнічаць стаў зь немцамі. Здаецца, яго звалі Віктар. І ён там круціўся...

Па дарозе на захад я сустрэў аднаго ўкраінца. Ён сказаў, што амэрыканцы выдаюць такіх, як мы, саветам. Я не стаў даганяць немцаў, зь якімі паехаў мой рукзак. Я выйшаў зь лесу. У мяне грамадзянскія штаны былі, кашуля. Апрануўся я і выходжу на асфальт. Едзе немец на ровары. Я яго затрымліваю, кажу: "Аддай мне ровар, бо мне далёка ехаць". Ён кажа, што яму яшчэ 60 кіламетраў ехаць, а я гавару, што мне 2 тысячы... (сьмяецца)

Ён не супраціўляўся, ровар аддаў. Я сказаў, каб ён сваю сумку з ровара забраў.

— Нейкія дакумэнты вы мелі пры сабе?

— Тады ў мяне з сабой быў толькі польскі дакумэнт, што я быў калісьці на курсах... А астатнія дакумэнты ўсе павыкідаў. Начорта мне быў рускі пашпарт ці нямецкі?! Выкінуў і той дакумэнт, які выдавалі пасьля раззбраеньня батальёну.

Ехаў я. Пазнаёміўся з палякамі, якія ў немцаў служылі і вярталіся дахаты. Паехалі разам на роварах. Увечары да нейкіх немцаў заходзім, папрасіліся пераначаваць, нам дазволілі. На саломе спалі. Раніцай устаем, а тут ужо савецкія салдаты, па падвалах, усюды шукаюць, каб выпіць. Адзін пытаецца: *“А ты откуда?”*. Я гавару: “З Беларусі”. *“А там откуда?”.* Я яму гавару, што з Маладзечанскай вобласьці. А ён аказаўся з Беластока. Здзівіўся, што ў мяне з рэчаў толькі адна кашуля і штаны. Заводзіць мяне на другі паверх, адкрывае шафу, дае два касьцюмы мне, я бяру паліто, шляпу. Так я апрануўся. Яшчэ мы пайшлі выпілі зь ім – ён знайшоў нейкага віна ў падвале.

Разьвіталіся. Я сеў на ровар і паехаў. З гары ровар хутка ехаў. Тармазіў, каб моцна не разагнаўся. Еду, еду. Мне ўжо і шляпу сарваў вецер, я не спыняўся.

Даязджаю да рэчачкі перад гарой, стаяць там два мужыкі, рамантуюць. Аказалася, што зь Беларусі, з Юрацішкаўскага раёну. Свае, знайшоў кампанію. Ужо мы разам ехалі. У нейкі горад прыехалі, зайшлі ў дом, дзе рускія жылі. А гэта былі нямецкія землі, якія пазьней да Польшчы адыйшлі.

Там я даў аднаму ровар пакатацца. Дык ён як паехаў, так і прапаў мой ровар.

Сказалі, што ў горад Цьвітаў ходзяць цягнікі і там усе зьбіраюцца. Там і рускія, і французы, каго толькі там не было. Як мы туды прыехалі, нас сабралі, сказалі, каб прыбіралі вуліцы. Бо пасьля баёў там усё было завалена камянямі, цэглай пабітай. Уся вуліца была разьбітая. Зрабілі і вярнуліся. Там на плошчы сабраліся і французы, і палякі, і югаславы нейкія. Раніцай расказваюць, што палякаў адпускаюць, а рускіх затрымліваюць. Кажуць: Станавіцеся, хто да палякаў, хто да рускіх. І мы ўжо да палякаў тады. Там яшчэ да нас з Івенца адзін да нас далучыўся.

Пабылі там, а пасьля палякам кажуць: Куды хочаце, туды ідзіце. Ніхто не затрымліваў, а рускіх (савецкіх грамадзян) затрымалі. Выйшлі мы, ідзем групай. Яшчэ некалькі мужчын да нас далучыліся, дзьве варшавянкі. Рускія аддалі нам вялікі воз і каня. Мы ўсе на яго пагрузіліся і ехалі да станцыі чыгуначнай. Але там людзей так шмат было, што месца не было, каб у вагон залезці. Мы паміж вагонаў паклалі дошку і там прыстроіліся. Прыехалі. На вакзале

захацелі чаю папіць. А я па дарозе заскочыў у адзін падвал, цэлы чамадан хлеба знайшоў. Забраў яго і мы елі гэты хлеб.

А пасьля, як мы чай гатавалі, я пакінуў паліто і чамадан з хлебам. Дык усё скралі. Там цягнік стаяў, поўны салдатаў-палякаў. Дзе ж ты будзеш шукаць...

Пасьля прыехалі ў Лодзь. Тыя двое з Юрацішскага раёну паехалі ў Беларусь. А хлопец з-пад Івенца, Вялічка, з якім я пасябраваў, вырашыў застацца ў Польшчы. Вялічку ў Нямеччыну вывозілі, ён працаваў токарам на нямецкім заводзе ў Чэхаславакіі. Начлег знайшлі ў памяшканьні для ўцекачоў.

Пасьля пайшлі ў паліцыю, каб дакумэнты дастаць. У яго былі ўсе дакумэнты. Ён за мяне паручыўся. У мяне даведка была польская, што я быў на курсах у Несьвіжы. Я яе паказваю камэнданту, кажу: такі толькі ў мяне дакумэнт, больш няма.

Камэндант кажа: А я там служыў, у Несьвіжы, у памежных войсках. Ён паручнікам быў. І ён выпісаў мне дакумэнт, як уцекачу, і ўжо бясплатна можна было паесьці, давалі. Там у Лодзі нас у будынак завялі, дзе начаваць.

5 тысяч чырвонцаў у мяне тады было, рускіх грошай. Абакралі там мяне.

— А адкуль грошы?

— Я даў партфель аднаму, калі закідвалі ў Налібацкую пушчу. А пасьля ў яго штосьці з парашутам было, не раскрыўся, не спусьціўся ён, прыляцеў назад. Гэты быў недзе з-пад Любчы... Я даваў яму яшчэ ў Дальвіцы. Аддаў ён мне тады, як паляцеў. [Незразумелая гісторыя, якую не ўдалося высьветліць]

— Вы памятаеце Гелду?

— Гелда спачатку быў капітан, а пасьля яму далі маёра... Яго ўзялі ў Беластоку. Адзін прадаў жа. Мне Сянькоўскі гаварыў. Яны ў Польшчу даехалі, працавалі лесьнікамі. І банк нейкі польскі бралі, у Польшчы, у Беластоку, недзе 100 тысяч злотых забралі. І зь імі ехалі.

— Юрка Сянькоўскі?

— Сянькоўскі, перад тым, як у Нямеччыну зьехаў. Пасьля, як я на Варкуце быў, чытаў, што ён працуе на радыёстанцыі “Свабода”, што ён такі “вялізны злачынца” [так казала савецкая прапаганда].

Сянькоўскі казаў, хто іх прадаў. Я таго ведаў, каторы прадаў. Ён увесь час быў у Дальвіцы, а пасьля перайшоў на савецкі бок. А як звалі яго, не памятаю. Быў ён беларусам-усходнікам.

Сянькоўскі Юрка ехаў з хлопцам з Баранавіч, не памятаю ўжо

яго прозьвішча. Пазабываў за столькі гадоў...

Яны ехалі ўжо туды, на Захад, уцякалі. Юрка мяне на вакзале сустрэў. Я якраз білеты браў. А ў якім горадзе, не памятаю. Памятаю, што прыехаў, пад акно зайшоў браць білеты. А мне па плячу хлопнулі. Я гляджу: Юрка!

"Не бяры білет, мы білеты маем", — кажа. Я ўжо выйшаў з чаргі. Пайшлі, пераехалі, куды ім трэба было. Зайшлі ў гасьцініцу, нанялі нумар. Яшчэ пайшлі вечарам у кіно, кіно глядзелі. Прыйшлі, пераначавалі і раніцай я зь імі разьвітаўся. Іх двое было. Тады ён мне даў адрасы, сувязь.

А іх дзесьці сфатаграфавалі, бо мне на сьледзтве давалі глядзець фотакарткі. На іх быў Юрка і той другі, з Баранавічаў. Стаялі каля вагона.

Ад яго, ад Юркі Сяньkоўскага, прыяжджалі, са мной размаўлялі, распытвалі. Мы зь ім добра сябравалі. [незразумела, у які час прыяжджалі і куды]

— У якім горадзе вы жылі?

— Спачатку я жыў у горадзе Любаж (гэта каля дарогі Пазнань — Быдгашч), у 1946-м вучыўся ў Народным унівэрсытэце. Атрымаў там пасьведчаньне аб заканчэньні 7 клясаў, бо ў мяне дакумэнта не было. Пасьля я год адвучыўся ў Інаўроцлаве, у каапэратыўнай гімназіі, яшчэ трэба было год. Атрымаў прафесію бухгалтара, каб у гандлі працаваць. Быў на практыцы. Калі вучыўся, мне давалі стыпендыю — 500 злотых. Яшчэ 500 злотых зарабляў — хадзіў у кацельню.

Арыштавалі мяне ў ліпені 1948 году. Я акурат на практыцы быў адзін дзень, мне 800 злотых выплацілі. Правяралі краму, тавары, і за гэта мне заплацілі 800 злотых.

Я з адной полькай перапісваўся, яна ў Варшаве вучылася. Хацеў сустрэцца зь ёй, але мяне арыштавалі... Я быў у гасьцях, тут прыходзіць сястра знаёмай, гаворыць: "Нікодзім, нейкі чалавек цябе там пытаецца". Я выйшаў. Я адразу зразумеў, што гэта мяне ўжо бяруць. Ён кажа: Пайшлі ў рэстаран, там цябе чакаюць. Я гавару: А чаго, пайдзём. Там недалёка было.

Прыходзім. Яны ўтраіх там сядзяць за сталом, выпіваюць. Гэты ў цывільным таксама, маёр контрразьведкі, на мяне: *Здравствуй, Микулич!*

Там два рускіх былі і два палякі.

Я адразу не прызнаваўся. Гавару: Ня ведаю нічога я.

А прозьвішча ў мяне было такое самае.

"Ну паедзем, праверым", — кажуць. "Ну паедзем".

Мяне забралі і завезьлі ў іншы польскі горад. Мяне адразу там пасадзілі ў падвал. Забралі ў мяне 10 тысяч польскіх злотых, якія меў пры сабе.

Я сяджу і думаю, што рабіць, прызнавацца ці не прызнавацца.

Пасбля прыйшлі за мной, вядуць праз будынак, на вуліцу выходзім. Стаіць іх масквіч гэты, прапанаваў сесьці, дастае цыгарэты, мяне пачаставаў.

“Ты будзеш прызнавацца ці не?”, — пытаецца. Я бачу, што ўсё роўна ўжо папаўся. Гавару: Папалі вы на таго, каго шукаеце.

— Дык як вас знайшлі?

— Дык Юрка Сянькоўскі з сябрам далі мне адрасы беларусаў па Польшчы. Я да дваіх пісаў. Адзін працаваў сакратаром раёну. Пятро яго зваць. Я яму два лісты пісаў. Раз ён мне адпісаў, а другі раз — ні ліста, нічога. Яны па гэтым лісьце мяне і знайшлі... А іншы працаваў адміністратарам маёнтка.

А мне Юрка гаворыць: ты пішы, яны могуць нечым дапамагчы табе, раз ты вучышся. Яны добра жывуць. А каб я не пісаў, і сёньня там бы жыў...

У Польшчы я ў Лігніцы сядзеў. Да лютага 1949 году. Пасьля прывезьлі ў Брэст. Там, напэўна, месяц сядзеў. З Брэста перавезьлі ў

Варкута, каля барака, 1950-я.

Арол, а адтуль — у Маскву. Там нас у сталыпінскія вагоны пагрузілі і аж у Волагду завезьлі. З Волагды — ў Варкуту. І на шахту прама адразу.

На сьледзтве цікавіў іх толькі Дальвіц. Каб я пацьвердзіў, што там быў.

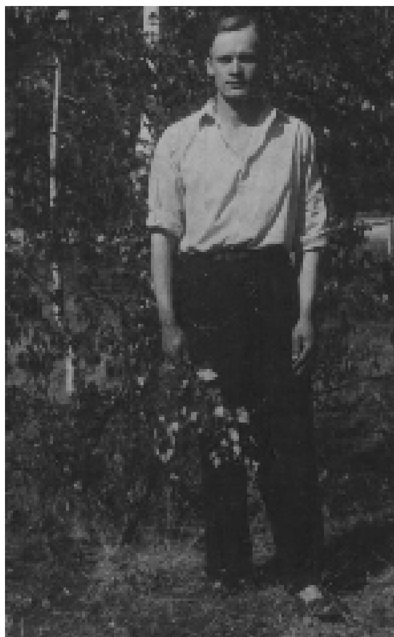
Варкута, другая палова 1950-х.

Пасьля арышту маёр выйшаў, пагаварыў з шафёрам, гаворыць: “Хочаш выпіць?” Я гавару: “А чаму ж не?” Дастае, аддае мне 10 тысяч злотых. Прыехалі, дзе рэстаран, шафёра паслаў, той схадзіў, паглядзеў. Вяртаецца, кажа, што там нікога няма, бо гэта была гадзіна ці дзьве ночы. Выпілі мы там. Я ўвогуле 200 грам выпіў. А яны ўжо не сталі. “Калі хочаш, пі”.

Ехалі, песьні сьпявалі. “Ці ўмееш рускія?” — пытаюцца. Я кажу: “Умею”.

На сьледзтве ў Лігніцы сьледчы мне сказаў пра Родзьку: “Мы яго расстралялі”. І глядзіць на мяне, як я адрэагую.

Далі мне 25 гадоў і 5 гадоў паражэньня ў правах. А прасядзеў 7 гадоў. І ўсе — на Варкуце. У 1956-м я ўжо быў вызвалены, пашпарт меў. Перайшоў на

Пасля зняволення ўпершыню Нікан прыехаў у родныя Круплі, 1956 г.

грамадзянскую працу, працаваў у шахце. І там быў аж пакуль не пайшоў на пенсію — ў 1972 годзе. Тады памяняліся кватэрамі на Украіну [у Днепрапятроўскую вобласьць]. Там жылі з жонкай гадоў 18. А пасьля, як бацька і маці сталі слабымі ў вёсцы, прыехалі ў Беларусь іх даглядаць.

Пра лёс беларускага афіцэра Ўладзімера Мікуліча, які пасьля вайны жыў пад чужым прозьвішчам і памёр у Польшчы, “БР” распавядзе ў наступных нумарах.

Атаман Крэчат

ТАМ, ДЗЕ ЯШЧЭ ЗМАГАЮЦЦА
(ФРАГМЭНТЫ)

“Зялёны Дуб” невыпадкова ў 1920-я ўвайшоў у склад манархічнага “Брацтва Рускай Праўды”. З аднаго боку, гэта была магчымасьць здабыць саюзьніка і сталае фінансаваньне дзейнасьці, зь іншага — сярод партызанаў Дзергача хапала рускіх патрыётаў, манархістаў, проста людзей, якія атрымалі адукацыю ў рускай школе, служылі ў рускай арміі і сэрцы якіх не закранула іскра беларушчыны, беларускай нацыянальнай ідэі.

Апынуўшыся ў БРП, атаман Дзяргач вымушаны быў пагадзіцца на тое, што ягоных партызанаў ў рускім эмігранцкім друку пачалі называць “рускімі паўстанцамі”. Ён і сам “падыгрываў” саюзьнікам. Яскравы прыклад — кніга “Там, где еще бьются. Повести-были из жизни русского повстанчества” (Бэрлін, 1929). Большасьць тэкстаў якраз пра беларускіх партызанаў. Значную іх частку напісалі беларускія атаманы Дзяргач і Крэчат.

Аднак кніга спэцыфічная, напісаная для рускага чытача-манар-

*хіста. Тым ня менш, у ёй ёсьць нямала цікавых згадак. Напрыклад, пра пачаткі “Зялёнага Дуба” ў 1919-м, пра загінулых зялёнадубцаў-герояў капітана Георгія Крывашэіна, падпаручніка Янкоўскага, паручыкаў Ільіна і Ярашука, партызанаў Рыгора Дземідзенку і Мікалая Шышкевіча, Ганну Доўгерд. Складальнікі кнігі адзначалі: “Некаторыя з гэтых нарысаў былі першапачаткова напісаныя іх аўтарамі на беларускай мове і спэцыяльна для гэтай кнігі перакладзеныя на рускую сваімі ж братамі-паўстанцамі”.**

*У гэтым нумары “БР” мы зьмяшчаем фрагмэнты ўспамінаў беларускага партызанскага атамана Крэчата**, аднаго з паплечнікаў Дзергача. Падзагалоўкі да асобных іх частак дадзеныя намі.*

---

*Там, где еще бьются..., б. 5.

**Пра яго вядома мала (акрамя таго, што напісаў ва ўспамінах ён сам). Ніна Стужынская згадвае, верагодна, сапраўднае прозьвішча атамана — Ярашэвіч. У 1924 г. ён, Дзяргач і Грач зьбіралі ў Заходняй Беларусі актыў “Зялёнага Дуба”, паколькі пасьля далучэньня да “Брацтва Рускай Праўды” аднаўлялася баявая дзейнасьць. Гл. Стужынская Н. Беларусь мяцежная. З гісторыі ўзброенага антысавецкага супраціву ў 1920-я гг. — Вільня: “Наша будучыня”, 2011, б. 212. А. Латышонак, які няпэўны, “Крэчат” “прозьвішча гэта ці пэсўданім”, піша, што ў сьнежні 1920 г. ён удзельнічаў у нарадзе кіраўнікоў “Зялёнага Дуба” ў Лунінцы. Гл. Латышонак А. Жаўнеры БНР. — Беласток: Беларускае гістарычнае таварыства, Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2009, б. 208. Гэты факт пацьвярджаецца і ўспамінамі “Крэчата”.

СУСТРЭЧА З ДЗЕРГАЧОМ

У думках паўстаў Галоўны Атаман партызанскіх атрадаў Зялёнага Дуба Дзяргач.* Я прыгадаў, як у 1919 годзе ўпершыню я сустрэў яго ў Менску.

Гэта былі дні, калі пасьля маіх дзёрзкіх уцёкаў з сутарэньняў Гомельскай Ч. К.** і пасьля ўсялякіх доўгіх выпрабаваньняў, я дабраўся да Менску. Што рабіць? — гэта была першая думка. Сядзець склаўшы рукі і стрымана глядзець да д’ябальскі чырвоны баль я ня мог. [...]

*Вячаслаў Адамовіч (малодшы, 1890 — пасьля 1939 г.) — беларускі палітычны і вайсковы дзяяч, пісьменьнік, кіраўнік Беларускай сялянскай партыі “Зялёнага Дуба”, галоўны атаман яе партызанскіх

аддзелаў. — “БР”.

**ЧК — *“Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем”* пры Саўнаркаме РСФСР — карны ворган бальшавікоў, заснаваны ў сьнежні 1917 году. — “БР”.

Выпадкова я сустрэў на вуліцы паручыка Анусевіча* (як пасьля аказалася, гэта быў нягоднік, які тайна ўваходзіў у бальшавіцкую арганізацыю і здраджваў Беларускую Вайсковую Камісію, у якой ён быў чальцом) і даведаўся ад яго, што ў Менску ёсьць Беларуская вайсковая “антыбальшавіцкая” арганізацыя, якую называюць Беларуская Вайсковая Камісія. Туды я вырашыў пайсьці і зарэгістравацца.

*Зьміцер Анусевіч — ураджэнец Магілёўскай губэрні. Падчас Першай сусьветнай вайны быў падпаручнікам рускай арміі. З 1919-га — афіцэр Беларускай вайсковай камісіі. Далейшы лёс невядомы. — “БР”.

Калі ўвайшоў у вэстыбюль, я сустрэў на лесьвіцы чалавека, апранутага ў форму афіцэра Вайсковай Камісіі, які спыніўся і дапытліва паглядзеў на мяне.

— Паслухайце, — спыніў ён мяне. — Вы, калі не памыляюся, вайсковец?

— Так, я быў ім. А што?

— Значыць, я не памыліўся. Цяпер не зьдзіўляйцеся маім словам, але даверцеся мне.

— Я вас не разумею.

— Зараз зразумееце. Толькі раней дазвольце вас спытаць: вы ідзеце рэгістравацца?

— Дакладна так. Але чаму вы мяне распытваеце?

— Яшчэ адно пытаньне. Якога вы кірунку?

— Я зноў зусім не разумею, навошта вам гэта ведаць.

— Будзьце шчырыя і адкажыце прама. Вы афіцэр?

— Так.

— Якога палка?

— Такога [ён назваў нумар].

— Цяпер скажыце, як афіцэр афіцэру, вы за манархію?

— Так, безумоўна, і пакуль я жывы.

— Тады ведайце, што ў Вайсковай Камісіі такім, як мы, ня месца. Тут людзі іншага гатунку. Тут людзі прынялі рэвалюцыю. Нашыя ідэі толькі сьмешныя ім.*

*Польскія спэцслужбы мелі інфармацыю, што ў склад Беларускай вайсковай камісіі ўваходзілі ня толькі эсэры, але і камуністы, якія праводзілі антыпольскую прапаганду. Больш падрабязна пра

гэта гл.: Кароткі нарыс беларускага пытаньня. — Мінск, 2009, б. 89. — “БР”.

— Але што ж рабіць? І як быць карысным Радзіме? Няўжо ўсё загінула?

— Не, не загінула. Скажыце, ці хочаце ісьці са мною?

— Але, хто ж вы?

— Я атаман партызанскіх атрадаў Зялёнага Дуба, Дзяргач. У нас ёсьць сфармаваныя партызанскія атрады. Там такі, як вы, будзе жаданым. Там вы, спадзяюся, знойдзеце і іншых братоў па зброі. Ну што, згодныя?

— Ня ведаю, ці магу я вам верыць. Усё гэта так дзіўна... Нашая сустрэча, нашая размова, нарэшце, вашая прапанова.

— Калі ня верыце, калі ласка. Тады ідзіце туды, куды вы йшлі, — сказаў Дзяргач, ужо павярнуўшыся, каб сыходзіць.

— Пачакайце, — спыніў я яго. — Вы не зразумелі мяне. Я вагаюся толькі таму, што ня ведаю вас.

— Я сказаў усё, — рашуча адказаў Дзяргач. — Ці вы ідзеце са мной, ці бывайце.

— Я іду з вамі, — сказаў я.

— Выдатна. Тады хадзем прэч ад гэтай гнілі. Гэта такія ж нам ворагі, як і бальшавікі.

ПАРТЫЗАНКА

Дзяргач не ашукаў мяне. Я апынуўся з роднымі мне па духу. Далей Польская вайна з бальшавікамі, пасьля мір, а для Беларускіх паўстанцкіх атрадаў загад аб раззбраеньні і інтэрнаваньні партызанаў.

Што ж рабіць?

Трэба было шукаць выйсьце і яно знайшлося.

— Атаман, — сказаў я Дзергачу. — Усё скончана. Усе мары нашыя разьляцеліся. Мы нікому цяпер не патрэбныя. Нам загадаюць раззброіцца і ісьці на ўсе чатыры бакі. На гэта я не пайду. Я заяўляю, што мае партызаны і я зброі не здамо. Я сёньня ж пакідаю Польшчу, пераходжу з маім атрадам мяжу і буду працягваць [змагацца]. Дабраславі мяне на гэта, атаман! Дабраславі і зразумей! Калі кімсьці, хто мае сваю Радзіму, аднаўлены мір з бальшавікамі, то для нам, якія Радзіму згубілі, міру быць ня можа.

— Ты маеш рацыю, Крэчат. Ідзі пад гэтым абраным табой імем зьнішчаць ворага і няхай дабраславіць цябе Госпад.

Уначы, у канцы сьнежня 1920 году, 527 партызанаў пад маім камандаваньнем перайшлі мяжу Польшчы каля вёскі Бор Луні-

нецкага павету.

Прабіваючы зброяй дарогу, кідаючыся то ўправа, то ўлева, пасьля пяці месяцаў мы дабраліся амаль пад самы Мазыр і зрабілі часовую стаянку ў лясах на берагах ракі Пціч. Тут і засьпела нас вясна.

Уздоўж ракі размясьціліся групы партызанаў. Тут жа, мірна жуючы траву, хадзілі коні пад сядлом. Амаль ніхто ня спаў. Адныя закусвалі, пацягваючы самагонку з фляг, іншыя сядзелі ці напаўляжалі. Твары людзей, асьветленыя месяцам, здаваліся дзіўна-фантастычнымі. І сапраўды! Ці ж гэта не глава з фантастычнага рамана — з купкай людзей прабрацца больш чым на 200 кіламетраў у глыбіню гэтага вялізнага д’ябальскага царства і там умудрацца жыць сваім уласным маленькім царствам?

Але што заставалася рабіць?

Было два выйсьця. Адно — заставацца ў Польшчы і гніць па лягерах, іншы — безпрытульна бадзяцца ў сябе ж дома, бадзяцца пад страхам сьмерці, але ведаць, што ты служыш вялікай справе.

Мы выбралі другое жэрабя.

“Лепш сумленна памерці, чым быць рабамі”, — гаварылі мае партызаны.

І яны, абраўшы, ужо не шкадавалі аб сваім рашэньні. Я глядзеў на іх і думаў: “Хто ацэніць ваш незаўважны подзьвіг і вашу самаахвярнасьць? Можа знойдзецца, хто пашкадуе вас, але не ацэніць ніхто”. [...]

АД’ЮТАНТ ДЗЕРГАЧА КАПІТАН КОРЧ

— Маю гонар далажыць, атаман, — сказаў ад’ютант. — Прыбыў ад’ютант Галоўнага Атамана, капітан Корч*, і хоча неадкладна вас бачыць.

*Сапраўдныя імя й прозьвішча Мікалай Крывашэін. — “БР”.

— Вядзеце яго хутчэй, капітан. Няхай павесяліцца з намі.

Ад’ютант пайшоў і праз хвіліну вярнуўся разам з капітанам Корчам.

Гэта быў малады, 25-гадовы чалавек, станісты, высокі, прыгожы, з чорнымі вачыма і такімі ж чорнымі валасамі. На шчоках яго гуляў далікатны, амаль жаночы румянец.

“Херувімчык” — так называлі яго ўсе. Аднак, нягледзячы на сваю зьнешнюю жаноцкасьць, ён быў сьмелы і энэргічны, і яго ўсе любілі (пра жанчын не даводзіцца і гаварыць) за яго спагадлівасьць і дабрыню.

— Маю гонар далажыць, пан атаман, аб сваім прыбыцьці,

— адрапартаваў ён, падыходзячы.

— Пакінь, Коля, сваю фармалістыку. Бачыш, мы тут весялімся? Далучайся і ты.

— Не магу. У мяне ёсьць да вас справа і мне нельга доўга заставацца.

— Гэта іншая размова. Тады хадзем да мяне. Дарэчы, ты, пэўна ж, з дарогі прагаладаўся?

— Шчыра кажучы, ёсьць крыху. Да таго ж, я ўвесь прамок...

— Нічога, ёсьць чым пагрэцца. Віп'еш адну-другую, сагрэешся.

[...]

Мы зайшлі ў намёт. Там было ложа са сьвежай травы, з пакладзенымі наверх лямцом і коўдрай. Вышэй, каля скрынкі ад гільз, вісеў абразок... Стол замяняў зэдлік, на якім ляжала карта-"трохвёрстка" і компас. Тут жа, на кучы травы, сядзеў Васіль, які выконваў абавязкі дзяншчыка. Пры нашым уваходзе ён падхапіўся, трымаючы ў руках вялізны "Маўзэр", які якраз чысьціў.

[...]

Праз некалькі хвілін зьявіліся масла, сыр, вароная сьвініна, хлеб і самагонка.

— Ну, Колік, схапі самагонкі і гавары з чым прыбыў, — зьвярнуўся я да Карча, наліваючы яму невялікую шкляначку.

— Галоўны Атаман пытаецца, што ты зьбіраешся далей рабіць, маючы на ўвазе вядомы ціск, які ўжо адчуваецца на плячах нашай арганізацыі. Ад нас патрабуюць проста немагчымага.

— А менавіта?

— Ад нас патрабуюць поўнага спыненьня актыўнай дзейнасьці супраць бальшавікоў. Мір, кажуць, заключаны і ўсталяваныя межы...

— Так, але ці ж Дзяргач пагаджаецца?

— Ведаеш... Скажу табе шчыра. Афіцыйна — так, але ўжо Міронавым складзены плян падпольнай працы. У нас нават складаецца ўражаньне, што, верагодна, падпольная праца прынясе больш плёну, чым легальная.

— Дык у чым жа справа?

— Справа вось у чым, дарагі Крэчат. Я думаю, мы не памыліліся ў табе, мяркуючы, што ты не адыдзеш ад распачатай табой справы?

— Я пайду ад пачатай справы? Ад свайго стварэньня? Няўжо Дзяргач мог сумнявацца ўва мне? — я расхваляваўся.

—Не хвалюйся, Крэчат, — спакойна адказаў Корч. — Ніхто ў

табе не сумняваўся. Атаман толькі хацеў ведаць тваё меркаваньне адносна пляна Міронава, а таксама, што ты думаеш далей рабіць сам.

—Бачыш, Колік, я разумею справу так. Усялякая праца, накіраваная супраць бальшавікоў, ужо добрая. Што ж да маіх асабістых плянаў, дыу слухай. Калі я перайшоў мяжу, ужо тым самым мая праца супраць бальшавікоў стала відавочнай. Пасьля, як бачыш, я здолеў з партызанамі дабрацца да Пцічы. Далей, вядома, тут не застануся, бо месцазнаходжаньне вельмі нявыгоднае для якіх-небудзь апэрацый. Таму я любым коштам хачу дабрацца да Вераб'ёвага леса пад Ігумен*. Там я маю намер стварыць базу. Бальшавікам, па асаблівасьцях той мясцовасьці, злавіць мяне будзе цяжка. Да таго ж я разьлічваю на дапамогу сялянаў.

*Горад на ўсходзе Менскай вобласьці, з 1923 году — Чэрвень. — "БР".

— Паслухай! — усклікнуў Корч. — Але ж гэта сапраўднае вар'яцтва! Зразумей, Крэчат, да Ігумена ж ці не 300 вёрст. Такі пераход ужо занадта небясьпечны.

— Ня варта спрачацца. Зрабіць гэты пераход не больш небясьпечна, чым застацца тут. Так я вырашыў. А там, як Бог дасьць.

— А як жа сувязь з Галоўным Штабам?

— Пакуль не апынуся на месцы, пра трывалую сувязь гаварыць не даводзіцца. Усё ж пра сябе буду даваць зьвесткі, хаця і ня вельмі рэгулярна.

— Як ведаеш, Крэчат. Табе лепш відаць. [...]

— Значыць, вырашана, [— сказаў атаман Крэчат сваім камандзірам. —] Заўтра на сьвітаньні ў паход. Парадак наступны. Караткевіч і паручык Бако застануцца на месцы і выступяць праз паўгадзіны па нашых сьлядах. Паручыкі Чадай, Беруковіч і Дабравольскі пойдуць правым бокам. Атрады Мікалаева, Сокала, Краснапольскага, Зьмірука і Кургана рушаць левым бокам. Левы бок я адмыслова прыкрываю таму, што ён адкрыты для ворага, тады, як справа рака Пціч зьяўляецца найлепшым прыкрыцьцём. Капітан Нязнанскі з атрадам накіраваўся наперад, як разьведка. Пры мне застанецца паручык Ярашук зь яго атрадам, плюс штаб. Атрады павінны знаходзіцца не больш, як у паўтаравёрстнай дыстанцыі адзін ад другога, пільна сачыць за магчымымі дзеяньнямі бальшавікоў. Вось і ўсё. Цяпер, панове, ідзіце і праінфармуйце часткі. Загадайце агледзець узбраеньне ды заўтра з Богам у паход.

Калі ўсе выйшлі, я павярнуўся да Карча, які задуменна сядзеў на маім ложы.

— Пра што задумаўся, Колік?

— Пра тваё вар’яцтва, — адказаў той.

— Пра маё вар’яцтва? Не варта, дарагі. Ці не ўсё на сьвеце цяпер ёсьць, па сутнасьці, вар’яцтва. Толькі яго называюць жыцьцём. Таму і не варта разьбірацца ў адценьнях. Значыць, перадай Атаману Дзергачу, як мы вырашылі.

— Шчыра кажучы, і ён такі самы вар’ят. Ты і ён — аднолькавыя. Ты думаеш, ён уседзіць? Ніколі. Вось пабачыш, сам прыедзе табе дапамагаць.

— Я ў гэтым таксма не сумняюся. Вось таму мы ўсе яго і любаім, што ён ня будзе сядзець, склаўшы рукі. [...]

Праз некалькі хвілін капітан Корч з 20 партызанамі зьнік у цемры.

[...]

НАЛЁТ НА СЛУЦК

У гэтыя ж дні невялікі атрад паручыка Чадая, колькасьцю толькі каля 60 чалавек, напаў на вёску Лядны, дзе знаходзіўся атрад бальшавікоў, якія прыехалі праводзіць рэквізыцыю. Удар быў нанесены зьнянацку, і бальшавіцкі атрад быў бы разьбіты, калі б у гэты час не падыйшоў зусім нечакана ўзмоцнены атрад Слуцкай ЧК і не ўдарыў на партызанаў з тылу.

Гэтая дапамога падбадзёрыла чырвоных і яны лавінай кінуліся на нашых з усіх бакоў. Барацьба была няроўная. 260 чалавек чырвоных супраць 60 чалавек партызанаў. Чадай, пабачыўшы немінучую гібель, падаў сігнал адступаць. Але адступаць не было куды — чырвоныя былі з усіх бакоў.

— Прабівацца скрозь шыхт! — крыкнуў Чадай, і партызаны кінуліся наперад.

Больш за палову пасьпелі праскочыць, але астатнія загінулі. Пад Чадаем забілі каня, і ён зваліўся наскаку і, ударыўшыся галавой аб зямлю, страціў прытомнасьць.Чырвоныя не забілі яго на месцы, але вырашылі забраць з сабой у Слуцк, каб там учыніць над ім суд і катаваньнямі выцягнуць зьвесткі пра партызанаў.

Калі прыбылыя на злучэньне да сваіх рэшткі атрада Чадая дакладвалі пра лёс свайго камандзіра, якраз прыбыў з 180 людзьмі Галоўны Атаман Дзяргач. Даведаўшыся пра тое, што адбылося, ён загадаў неадкладна падрыхтавацца да налёту на Слуцк.

— Да Слуцка 30 вёрст. Да вечара будзем там. Трэба сьпяшацца, каб бальшавікі не пасьпелі расстраляць Чадая. Неадкладна выступаем. Чырвоныя, вядома, не чакаюць нашага візіту...

— Ну, малайцы!.. Даўно я з вамі ня быў у налёце. Думаю, што і цяпер пакажаце сябе па-старому, — зьвярнуўся Дзяргач да партызанаў.

— Пастараемся, атаман, — загудзелі партызаны.

—Дзякую! А цяпер у паход!

Да вечара мы былі пад Слуцкам. Падзяліўшыся на дзьве паловы, мы ўдарылі на горад. Ня буду пісаць пра разгубленасьць бальшавікоў, якія не чакалі ні такога сьмелага налёту, ні такой унушальнай сілы.

Была 7-я гадзіна вечара. Чырвоныя атрады Слуцкай ЧК і пяхотныя часткі 44-й дывізіі нават не рашыліся ўступіць у бой. Кідаючы ўзбраеньне, яны ўцякалі хто куды... Большая палова складу ЧК была захопленая на месцы. Міліцыя спрабавала супраціўляцца, але тут жа была ўся перабітая.

У маёй памяці ярка жыве сцэна, якая адбылася паміж атаманам Дзергачом і захопленым габрэем-камісарам Слуцкай Чэкі. Дзяргач зьвярнуўся да камісара:

— Дзе паручык Чадай, якога вы захапілі?

— Ён жа цэлы. Ён жа знаходзіцца ў выдатных умовах. Яму нічога кепскага не зрабілі. Ён адпачывае..., — адказваў касісар і пры гэтым дрыжэў.

— Дзе ён?

— Вы ж не павінны крыўдзіцца. Як усялякі, хто ідзе супраць улады, ён знаходзіцца ў зьняволеньні. Гэта ж не ад нас... Гэта ж парадак. Я думаю, што і ў вас, калі хто не слухаецца, таго зьмяшчаюць пад замок. Але ж я запэўніваю вас, яму зусім выдатна. Яму нават даюць есьці, ён толькі сам нічога ня хоча. Я яго сам угаворваў, каб ён еў. А ён замест удзячнасьці толькі лаецца. Запэўніваю вас, я быў зь ім ветлівым.

— А дзе ў вас зьняволеныя?

— Тут пад намі ў сутарэньнях. Там, вы ведаеце, крыху вільготна. Але гэта ж ня мы будавалі.

— Вядзі туды. Самі паглядзім.

Калі мы ўвайшлі ў падвал ЧК, на нас дыхнула гнілатой і смуродам. Паручык Чадай ляжаў на голай зямлі, нават без саломы. Пабачыўшы нас, ён, узрадаваны, ускочыў на ногі.

— Ура, атаман! Я здаровы, цэлы і хоць цяпер гатовы ў атаку.

Пабачыўшы камісара, ён зароў, як дзікі зьвер:

— Так ты яшчэ жывеш, сабака? Атаман! Гэты камісар падчас допытаў асабіста забівае сваіх ахвяраў.

— Пакінь пакуль камісара! — загадаў Дзяргач. — Пасьля рас-

правімся, цяпер за справу. Дзе астатнія зьняволеныя?

— У гарадзкой турме, — адказаў камісар.

— Добра! Паручык Чадай, вы ў стане рухацца і ўвогуле дзейнічаць?

— Цалкам, пан атаман!

— Так вазьміце з сабой 60 чалавек і вызваліце ўсіх арыштаваных. Хто пажадае далучыцца да нас, прымайце.

— Слухаю, — адазваўся Чадай, зьнікаючы ў дзвярах.

Скончыўшы з ЧК і забраўшы зброю і грошы, што там былі, мы накіраваліся на плошчу, дзе чакалі партызаны з 23 захопленымі камуністамі. Вызваленыя арыштаваныя хутка патлумачылі нам, што гэта за публіка. Тут былі і сьледчыя, і агенты ЧК, і камісары, карацей адборныя сьліўкі мясцовых чырвоных “саноўнікаў”.

З усіх установаў на плошчу былі зьнесеныя справы. У гэтых паперах заключаліся трагедыі людзкіх жыцьцяў. Гаспадары лёсаў гэтых жыцьцяў цяпер стаялі перад намі, дрыжачыя і бязсільныя.

— Што вы скажаце ў сваё апраўданьне? — зьвярнуўся Дзяргач да камісараў.

Ніхто не сказаў ні слова. Усе стаялі і маўчалі, апусьціўшы галовы. Было толькі чуваць, як стукалі ад страху зубы.

— Што, падлюкі, вам няма чаго сказаць? Вы толькі ўмееце забіваць нявінных, накідваючыся на іх цэлай зграяй!

— Хлопцы! — зьвярнуўся Атаман да партызанаў. — Падпаліце гэтыя паперы. У іх кроў чалавечая, пралітая вось гэтымі катамі. А іх расстраляць! — гучна закончыў ён.

Хутка вялізнае полымя ахапіла гэтыя паперы. Яшчэ некалькі хвілін, і побач з попелам спаленых папер ляжалі і дыміліся ва ўласнай крыві тыя, якія іх пісалі.

Было жудасна глядзець на гэта. Але інакш было нельга. Гэтыя людзі першыя зьнішчылі чалавечую літасьць, і страшэнны закон адплаты зваротным ударам зваліўся на іх галаву.

— Хто жадае быць з намі, — перарваў цішыню голас атамана Дзергача, — ідзіце да нас. Атрады прымаюць да сябе байцоў. Але памятайце. Калі сярод вас апынуцца здраднікі, зь імі будзе зроблена так жа, як вось з гэтымі.

З натоўпу выйшлі чалавек 150 жадаючых уступіць у атрады. Тут былі і толькі вызваленыя з турмы, і проста мясцовыя жыхары.

— Клянемся, што будзем верныя! Пойдзем за вамі да апошняга ўздыху! Даволі нацярпеліся! Лепш паміраць шчыра, а не па-сабачы! — чуліся галасы з натоўпу.

— Ня трэба клятваў, — адазваўся Дзяргач. — Дакажыце на

справе. Цяпер у шэрагі і з Богам.

Хвілін праз пятнаццаць горад Слуцк быў пакінуты партызанскімі атрадамі.

ГІБЕЛЬ КАМАНДЗІРАЎ, ІНТЭРНАВАНЬНЕ ДЗЕРГАЧА, РАШЭНЬНЕ ПРАЦЯГВАЦЬ ПАРТЫЗАНКУ

Шчасьце адвярнулася ад нас. Не пасьпелі забыцца пра гібель Караткевіча, як вярнуліся сямёра партызанаў з атрада Бако, які быў разьбіты, дзякуючы правакацыі.

Гэтыя дзьве няўдачы за адзін месяц моцна паўплывалі на ўсіх нас. За такі кароткі час у нашых шэрагах ня стала 70 чалавек партызанаў, з двума камандзірамі. Было зразумела, што барацьба становіцца безнадзейнай. Пры ўсёй прыхаванай падтрымцы сялянаў, пры ўсёй дапамозе сваіх людзей,якія тайна былі ў чырвоных шэрагах, усё ж такі чакаць не было чаго. Што маглі зрабіць нашыя 500 сьмелых вар’ятаў супраць тоўстых сьценаў вялізнай чырвонай турмы?..

Да ўсіх няшчасьцяў яшчэ дадалася вестка з Галоўнага Штабу, што галоўны атаман Дзяргач са сваімі 300 людзьмі [польскімі ўладамі] інтэрнаваны ў лягер.

“За што Бог карае нас?” — думаў я. — “Няўжо за тое, што мы гінулі без нараканьня за справядлівую, але ўсімі забытую справу? Няўжо і Ён адвярнуўся ад нас? Што ж цяпер рабіць? Пакінуць усё і жыць, як усе людзі, сваім маленькім прыватным жыцьцём? Не і не!” — крычала ўсё ўва мне. — “Паглядзі на гэтых людзей, якія даверылі табе свае жыцьці. Няўжо ты пойдзеш ад іх і станеш, як тыя, што таньчаць у далёкіх парыжскіх дансінгах ці пачытваюць газэты і мірна лаюцца на бальшавікоў?”.

Гэтыя думкі ўлілі ў мяне халодную рашучасьць. Няхай мы вар’яты, няхай нас чакае гібель, а ўсё ж такі нельга пакінуць справу. “Усё жыцьцё ёсьць вар’яцтва”, — прыгадаліся мне мае ж словы, калісьці сказаныя Карчу. Трэба гінуць, але трэба помсьціць.

— Хлопцы! — зьвярнуўся я да партызанаў, патлумачыўшы ім агульнае становішча і перадаўшы паведамленьне з Галоўнага Штабу. — Што нам рабіць? Для сябе я ўжо гэта вырашыў. Але я хачу наперад ведаць, што думаеце вы.

Глухі гоман прайшоў па шэрагах. Пасьля пачуліся выкрыкі:

— Біцца да канца!.. Не саступаць, атаман!.. Мы сваю лінію не кінем!.. Адзін раз нарадзіла маці, адзін раз і паміраць... Прападаць,

дык з гонарам...

— Так значыць, не саступаць, хлопцы?

— Не саступаць! — прагрымеў дружны адказ.

— Я іншага адказу і не чакаў. Значыць, вырашана. Асабіста я буду з вамі да канца. Калі давядзецца паміраць, то памрэм разам.

Якраз у гэты час прыскакала выведка з данясеньнем, што ў вярсьце ад нас рухаецца чырвоны атрад колькасьцю каля 100 чалавек, накіроўваецца да вёскі Вялікая Бароўшчына.

— На коней! Дастаць шаблі! — скамандаваў я. Некалькі хвілін, і 500 партызан, выляцеўшы з узлеску, віхрам ударылі на чырвоных. Націск быў такі імклівы, што чырвоныя не пасьпелі нават пашыхтавацца для сустрэчы атакі, як былі зьмятыя. Яны кінуліся на ўцёкі, але сыходзіць было позна.

За нейкія дзесяць хвілін увесь атрад быў разгромлены. Несьліся толькі стогны напаўпасечаных, залітых крывёю людзей, якія валяліся на зямлі. Гэтыя стогны не кранулі партызанаў. Душа прагла помсты.

Рурык Пяткоў

СПЕЦАПЭРАЦЫІ СУПРАЦЬ “ЛЕСАВІКОЎ” ВА ЎСХОДНЯЙ БЕЛАРУСІ Ў 1951 ГОДЗЕ

Зьмяшчаем цікавыя ўспаміны вэтэрана МВД СССР, падпалкоўніка ў адстаўцы Рурыка Пяткова, які ў 1950-1952 гг. навучаўся ў спецшколе МГБ у Магілёве, удзельнічаў у спецапэрацыях супраць “лясных братоў”. Восеньню 2014 году іх апублікавала барнаульская газэта *“Алтайская правда”*.*

Успаміны каштоўныя тым, што аўтар піша пра раней невядомыя антыпартызанскія аперацыі ў раёне Шклова, Быхава і Барысава, якія праводзіліся з вясны 1951 году. Дагэтуль лічылася, што ўсе актыўныя лясныя аддзелы ў гэтым рэгіёне былі ліквідаваныя да канца 1940-х ці сышлі ў заходнюю Беларусь. Цікава, што вэтэран прыводзіць нават аўтэнтычную назву “лясных братоў” у тых раёнах: лесавікі. Ну а самае каштоўнае сьведчаньне — гэта аповед пра бункеры, пабудаваныя немцамі, і ў якіх яшчэ ў 1951-м базаваліся групы лесавікоў. Нават запасы, пакінутыя ў 1944-м, не былі цалкам

выкарыстаныя і трапілі ў рукі МГБ.

Рурык Пяткоў сьцьвярджае, што ён і яго калегі ў 1951-1952 гг. далі падпіску пра неразгалошваньне зьвестак аб аперацыях, у якіх яны ўдзельнічалі. "І толькі цяпер я атрымаў магчымасьць паведаміць некаторыя падрабязнасьці", — піша ветэран. Далей ён распавядае пра тое, што ў беларускіх архівах "не знайшлі" дакумэнтаў пра яго ўдзел у барацьбе з лесавікамі ў Беларусі, і гэта вельмі дзіўна. Няўжо сапраўды значная частка архіўных дакумэнтаў пра тыя падзеі адсутнічае і іх можна шукаць толькі ў Расіі? А магчыма, што справа ўсё ў той жа сакрэтнасьці. І праз 60 гадоў яе не зьнялі. Колькі слоў пра аўтара. Рурык Аляксандравіч Пяткоў нарадзіўся ў 1928 годзе ў Барнауле (Алтайскі край Расеі). Ён скончыў Барнаульскі будаўнічы тэхнікум. У 1950-м яго адправілі ў БССР, у спецшколу МГБ у Магілёве. Ён вучыўся і ўдзельнічаў у барацьбе з антысавецкімі ляснымі фармаваньнямі да 1952-га, калі вярнуўся на радзіму. Служыў у МУС у Барнауле, а з 1956-га пачаў працаваць па спецыяльнасьці — будаўніком. З 1972 году і да пенсіі працаваў выкладчыкам у спецшколе МУС (у будучым юрыдычным інстытуце МУС).

---

*Пятков Р. В болотах Белоруссии // Алтайская правда, 2014, 27 лістапада; http://www.ap22.ru/paper/V-bolotah-Belorussii.html

КУРС — НА ЗАХАД

Вялікая Айчынная вайна скончылася, калі мне было 16 гадоў. У гады ваеннага ліхалецьця прызывалі на службу ў войска з 17 гадоў, і я ўжо меў на руках позву — прадпісаньне зьявіцца на прызыўны пункт 30 траўня. Ну і, як належыць, прыйшоў у Цэнтральны райваенкамат Барнаула да начальніка маёра Сахарава. Узяў ён у мяне гэтую позву, павіншаваў з Перамогай і сказаў, што служба мая сёньня пачалася і сёньня ўжо скончылася. І парваў маю позву. Сказаў, што, калі мне споўніцца 18 гадоў, я буду прызваны на вайсковую службу. Але я тады вучыўся ў будаўнічым тэхнікуме, і мне далі адтэрміноўку да канца вучобы. Вясной 1950 году мяне выклікалі ў аддзел кадраў УМГБ і прапанавалі паступіць на службу ў органы дзяржбясьпекі, у прыватнасьці, на вучобу ў спецшколу МГБ. Я пагадзіўся і ў чэрвені-ліпені 1950-га ўжо быў у Магілёве (Беларусь) і стаў курсантам спецшколы МГБ. Так пачалася мая служба (навучаньне) у спецшколе.

Дзесьці вясной 1951 году нас, курсантаў, сабраў начальнік

вайсковай часткі палкоўнік Камінскі і сказаў, што паступіла тэрміновае паведамленьне з населеных пунктаў Барысава, Быхава і Шклова.

Актывізаваліся вылазкі узброеных бандфармаваньняў з ліку нацыяналістаў і былых здраднікаў, памагатых фашыстаў. Былі таксама бандыты і з Украіны — бандэраўцы. Паведамлялася, што бандыты забівалі старшыняў калгасаў, саўгасаў, актывістаў, камуністаў і камсамольцаў, настаўнікаў, лекараў, былых партызан, гвалцілі жанчын, рабавалі пошты, крамы і т. п. Ня проста забівалі людзей, але і некаторых спальвалі на вогнішчах — увогуле, зьвярынай іх жорсткасьці не было мяжы.

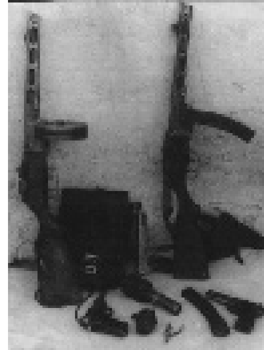
Далей гаварылася, што з нас, курсантаў, павінен быць створаны атрад з 35-40 чалавек і накіраваны на дапамогу мясцовым органам МГБ і МУС. Адбор у гэты атрад павінен быць вельмі дбайным, гэта значыць з ліку фізычна моцных выдатнікаў баявой падрыхтоўкі, якія ўмеюць выдатна валодаць зброяй і г. д.

Трэба сказаць, што асабіста я выдатна валодаў любымі відамі агнястрэльнай зброі — савецкай, нямецкай, аўстрыйскай, італьянскай, ангельскай, а таксама халоднай зброяй (у нас у спецшколе ў зброевым складзе было шмат трафейнай зброі). У перыяд навучаньня акрамя агульнай агнявой падрыхтоўкі я ўдзельнічаў у стралковай секцыі — прымаў удзел у спаборніцтвах — займаў па стральбе прызавыя месцы. Увогуле, я трапіў у склад гэтай групы (або атрада) па барацьбе з бандытамі. У складзе нашага ўзвода таксама было некалькі курсантаў з Алтайскага краю (5-6 чалавек), памятаю толькі Аляксандра Ігнатава, Івана Фокіна. Былі сярод нас латыш Акотс Зіемеліс, Акым Міндубаеў з Казахстана і Аляксандар Якубовіч зь Беларусі. Больш нікога ўжо ня памятаю, бо прайшло ўжо больш за паўстагодзьдзя! Такім чынам, неўзабаве нас адправілі пад Шклоў. Там мы злучыліся з атрадамі войскаў МВД і МГБ. І вось што мне запомнілася.

БАНДЫЦКІ СХРОН

У адным хутары мясцовая жыхарка прыйшла да нас і паведаміла: яна пайшла ў суседні дом “за агеньчыкам”, то бок, за падпалкай для дроў. Справа ў тым, што ў той час запалак не было ў вёсках. Карысталіся так званым крэсівам — гэта кавалачак каменя крэменю і мэталіч-

ная пласцінка. І з дапамогай гэтых прыстасаваньняў выбівалі іскру на трут, гэта значыць мох або рызьзё. І так здабывалі агонь. Прымітыўна, вядома, але так было. Далей яна паведаміла: у суседнім доме з трубы ішоў дым, значыць, палілі, печ. Але на дзьвярах хаты вісеў замок. Гэта яе насьцярожыла: хтосьці ў хаце ёсьць, калі печ топіцца. Таксама яна сказала, што позна ноччу ў дом заходзілі некалькі чалавек, нейкія не мясцовыя. Нам стала вядома, што ў гэтым хутары нядаўна былі бандыты і, магчыма, дзесьці схаваліся.

Неўзабаве прыйшоў гаспадар дома і пасьля нядоўгага допыту паведаміў, што ў яго ў хаце ёсьць схрон, дзе і хаваюцца бандыты. У яго хворая маці, жонка й дзеці. Бандыты запалохалі яго: прыгразілі, што заб’юць яго і ўсю яго сям’ю, калі ён паведаміць каму-небудзь пра іх. Мясцовы міліцыянт сказаў, што раз у доме ёсьць схрон, то павінен быць і дадатковы, сакрэтны выхад зь яго. І сапраўды, недзе ў 30-40 метрах ад дома ў пералеску гэты выхад быў знойдзены. Там паставілі кулямётчыка і некалькіх байцоў з аўтаматамі.

Зайшоўшы ў дом, гаспадар паказаў нам на замаскаваны люк у падвал. Як толькі быў адкрыты люк, адтуль пачалася стральба. Мы кінулі туды некалькі гранат, і стральба спынілася. Са знойдзенага намі выхаду выскачылі некалькі бандытаў, і мы іх адразу ж зьнішчылі.

Добра запомніўся гэты схрон. Уладкаваны ён быў капітальна і нават камфортна. Пазьней стала вядома, што рабілі яго немцы. Да канца вайны яны яшчэ спадзяваліся на так званы рэванш і рыхтавалі яго для бандытаў зь ліку паліцаяў і іншых здраднікаў. У схроне апынулася шмат агнястрэльнай і іншай зброі, боеприпасаў, прадуктаў харчаваньня, прычым таксама і нямецкага — шакалад, галеты, кансэрвы, шнапс і да т. п. У схроне быў нават маленькі бензінавы рухавік для выпрацоўкі электрычнасьці, праведзены з суседняга калодзежу вадаправод (прычым добра замаскаваны). Стаяла невялікая чыгунная печка з запасам дроў, комін з якой быў па-майстэрску праведзены ў печку, што знаходзілася ў хаце. Увогуле, у такім схроне можна было доўга і нават з камфортам знаходзіцца. Пры ліквідацыі бандфармаваньняў такіх схронаў было выяўлена шмат. Стараліся немцы і іх паслугачы, але дарма.

Распавяду яшчэ аб адным выпадку. Аднойчы, ачышчаючы

хутары ад бандытаў, мы ішлі ланцугом па пералесках і балотах (а іх у Беларусі шмат). І вось я ўбачыў наперадзе палянку, якая здавалася надзейнай, вырашыў перабегчы яе. І адразу трапіў у балота і стаў тануць. Да гэтага часу з жахам памятаю халодную ваду і нейкую пустэчу пад нагамі. Мяне стала засмоктваць. Не памятаю, як я адтуль выбраўся, памятаю, што ляжу на краі балота, а ў руках нейкі корч, магчыма, неяк я за яго схапіўся. Калі б не гэты корч, дык гэтых радкоў зараз вы б не чыталі. Быў я ўвесь мокры, у балотнай гразі. А час ужо пад вечар, і трэба неяк даганяць сваіх. У мяне (як і ва ўсіх) быў компас, пайшоў па ім. Выйшаў да нейкага хутара, узяў аўтамат на напагатове (ён у мяне быў за сьпіной і не патануў у балоце). Каля хутара мяне ўбачыла жанчына і закрычала: “Ратуйте! Лесавік ідзе!” (Лесавікамі там называлі бандытаў).

З хаты выскачылі байцы (бачу, што нашы) і хацелі ўжо ў мяне страляць, я закрычаў, што гэта я — Пяткоў. Дзякуй богу, пачулі! Там ужо была напалена лазня. Усе байцы памыліся, і я адразу палез у цяпло. Век не забуду гэтую парылку! Ну а затым былі далейшыя пошукі бандытаў і іх ліквідацыя. У адной з перастрэлак адзін зь іх кінуў у нас гранату. Бачачы, што ляціць граната, я ўпаў у нейкую лагчынку. Граната ўзарвалася дзесьці недалёка ад мяне, і мне па касцы моцна ўдарылі аскепкі. Я страціў прытомнасьць, потым аказалася — атрымаў кантузію, але відаць, ня вельмі моцную. Паляжаў трохі ў шпіталі, і стала лепш (некаторы час я нічога ня чуў).

Дарэчы, падчас далейшай маёй службы усё было са слыхам ў норме, а вось цяпер, пад старасьць, мабыць, гэтая кантузія гукнулася і я стаў дрэнна чуць. Лекары кажуць, што, магчыма, гэта і так, але зараз ужо дапамагчы нельга. Да канца 1951 году прыбылі ў спецшколу і пачалася наша далейшая служба (вучоба). Калі яна скончылася і нам прысвоілі званьне лейтэнанта дзяржбясьпекі, нас — тых, хто прымаў удзел у ліквідацыі бандфармаваньняў, — запрасілі ў аддзел кадраў, каб мы далі падпіску пра неразгалошваньне зьвестак аб аперацыях, у якіх мы ўдзельнічалі. І толькі цяпер я атрымаў магчымасьць паведаміць некаторыя падрабязнасьці. У ліпені-жніўні 1952 году я прыбыў у Барнаул і паступіў на службу ў УМГБ (у далейшым УКГБ) Алтайскага краю. Працаваў у першым (контрвыведніцкім) аддзеле, які займаўся выкрыцьцём варожай агентуры (а такая была, і яе раскрывалі), а таксама пошукам былых памагатых фашыстаў, якія спрабавалі схавацца.

УЖО НЕ САКРЭТНАЯ СПРАВА

[...] Калі я сыходзіў на пенсію ў лістападзе 1984 году, мяне запрасіў у аддзел кадраў начальнік М. М. Чугуй і выдаў некаторыя дакумэнты, у тым ліку і тую самую падпіску пра неразгалошваньне сакрэтаў. Ён сказаў, што цяпер гэта ўжо не сакрэт, а папера — мне на памяць. Гэты лісток доўга ў мяне захоўваўся, а потым дзесьці згубіўся. Я тады яшчэ раз уважліва прагледзеў усю маю асабістую справу: нічога пра мае "подзьвігі" у лясах і балотах Беларусі не знайшоў і, вядома, зьдзівіўся. Хоць мне тады гэта і ня трэба было. Успомніў я пра гэта недзе ў дзевяностых гадах, калі прэзыдэнт Ельцын выдаў указ аб тым, што тыя, хто ў 1949-1956 гадах удзельнічаў у барацьбе з нацыяналістычнымі бандфармаваньнямі ва Ўкраіне і ў Беларусі, прыраўноўваюцца да ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны і падлягаюць ўзнагароджаньню ордэнам Айчыннай вайны II ступені. Прайшоў час, і вось дзесьці ў 1993-1995 гадах я ўсё ж такі вырашыў паспрабаваць пашукаць і, магчыма, знайсьці якія-небудзь дакумэнты пра свой удзел у падзеях 1951 году. Былі сумневы, вядома, бо СССР распаўся і Беларусь цяпер асобная дзяржава. І наўрад ці там хто-небудзь штосьці будзе шукаць для мяне, тым больш пэнсіянера МУС РФ. Усё ж такі тады я напісаў у розныя інстанцыі г. Магілёва (у Дзяржархіў, МУС і г. д.). Падрабязна растлумачыў, хто я і што мне трэба. Доўга адказу не было, ды і чакаць я перастаў. І ўсё ж такі прыйшлі адказы з Дзяржархіву і МУС! Паведамілі, што ў сувязі з мінулым доўгім часам, які прайшоў, ніякіх дакумэнтаў пра тыя падзеі не захавалася, а што тычыцца былой спецшколы МГБ СССР, то яна даўно расфармавана, пра яе нічога невядома. Больш я ніякіх спробаў не рабіў. Ды і ці варта цяпер? Галоўнае, як гаворыцца, было б здароўе.

Вячаслаў Адамовіч (атаман Дзяргач)

“ЦІ ПАЧУЕМ МЫ З ЛЕСУ ЦЁМНАГА ПЕСЬНЮ ВОЛЬНУЮ?”

МАЛАВЯДОМЫЯ ТЭКСТЫ БЕЛАРУСКАГА ПАРТЫЗАНСКАГА АТАМАНА

“БР” неаднойчы вяртаўся да асобы Вячаслава Адамовіча (малодшага, атамана Дзергача), кіраўніка Беларускай сялянскай партыі “Зялёны дуб” у 1920-1930-я гады.* Гэта быў ня толькі ваяр-партызан, кансьпіратар, авантурнік, але і таленавіты літаратар.** На жаль, творы атамана Дзергача яшчэ не сабраныя пад адну вокладку. Таму кожны выяўлены тэкст вельмі каштоўны. У гэтым нумары мы зьмяшчаем шэраг публікацый з віленскай перыёдыкі 1920-х гадоў: літаратурныя творы, публіцыстыка, ліст.

Нагадаем, што дагэтуль невядомы лёс Вячаслава Адамовіча. З пачаткам Другой сусьветнай вайны яго сьляды губляюцца.

---

*І Ш. Што рабіў атаман Дзяргач на Ўкраіне? // Беларускі Рэзыстанс, 2004, № 1, б. 106-107; ”Зялёны Дуб” і прыпіскі // Беларускі Рэзыстанс, 2005, № 1(2), б. 137-139; Райле О. Як атаман Дзяргач ашукаў нямецкую выведку // Беларускі Рэзыстанс, 2010, № 1(8), б. 128-130; Сушко В. Зьявіўся дакумэнтальны фільм пра атамана Дзергача і “Зялёны Дуб” // Беларускі Рэзыстанс, 2011, № 1(10), б. 123-124; Шыбіцкі М. Справа паплечніка атамана Дзергача Нікадзіма Костачкі // Беларускі Рэзыстанс, 2012, № 1(12), б. 73-74; Сушко В. Як атаманы Дзяргач і Хмара прадавалі латышам квітанцыю за 500 долараў // Беларускі Рэзыстанс, 2013 № 1(14), б. 172-174.

**Акрамя публікацый у перыёдыцы, Дзяргач выдаў кнігу “*Тыпы Палесься*. Абразкі і легенды” (*Вільня,* 1924).

МАЛІТВА МАЯ

Каменям цяжкім душыць мне сэрцо, душыць мне грудзі панурае, безпрасьветнае жыцьцё... Хмарамі небо яснае пакрыта, шэрая імгла вісіць над змучанай зямлёй... Ночка ці прыйдзе, ці дзень

пачнецца, усё думка цяжкая, думка сумная не пакідае маёй галавы: што будзе са старонкаю роднаю? што будзе з братамі? што будзе з роднай зямелькай?

Ці разойдуцца хмары, ці ўзойдзе сонейко, ці засьвеціць праменямі яснымі над роднай старонкаю?

Ці пачуем мы зноў з лесу цёмнага песьню вольную аб долі лепшай, аб шчасьці, аб добрым жыцьці?

А мо выпала нам на долю на векі быць забітымі, навекі сядзець у кайданох, навекі не бачыць ні неба яснага, ні лешай долі, ні вольнага жыцьця?

Устань! Схамяніся, старонка родная! Глянь увокал сябе!

Бачыш: полым[я] пажараў вёскі зьядае, гінуць браты, кроў л’ецца ракою...

Чуеш: грукацяць гарматные стрэлы, сакочаць кулямёты, плачуць у вёсках кабеты, дзеўчаты, плачэ ўвесь народ...

Вецяр галіны хістае... Звон хаўтурны нясецца адусюль, адусюль...

Сілы дай нам, Божа! Спосаб дай нам, Божа: Край свой родны бачыць вольным... Прыждаць шчасьця, лепшай долі, супакою, дай нам Божа!

Дзяр — гач

Jednaść (Вільня), 1921, 19 чэрвеня, № 7. Транслітэрацыя з беларускай лацінкі.

БАЛЬШАВІЦКІ ПІРОГ

Беларускі рух за апошнія пяць гадоў пайшоў шпаркім тэмпам і ў сучасны момэнт, ужо вельмі рэдка спаткаем у нас на Бацькаўшчыне чалавека, які-б на запытаньне: “хто ты?” ня даў пэўнага адказу аб сваёй нацыянальнасьці.

Але чым больш Беларускі народ пачынае самаазначацца, тым болей робіцца яго жыцьцё трагічным.

Бо наша Бацькаўшчына, будучы падзелена Рыскім трактатам на дзьве паловы, улівае ў народ некалькі кірункаў палітычнага сьветагляду. Ідзе, гэтак кажучы, канкурэнцыя паміж дзьвюх дзяржаваў, якія стараюцца прыцягнуць сымпатыі Беларускага народу да сябе.

Адна з іх, бачачы, што беларусаў да сябе магчыма прыцягнуць толькі тым, што даць ім магчымасьць пашыраць сваё нацыянальнае адраджэньне ў большым маштабе — дае ім шырокую аўтаномію,

Выпускнікі Беларускіх пэдагагічных курсаў у Менску, травень 1919 году. Здымак з газэты "Беларускае жыцьцё" (1919, № 11, 31 жніўня). Вячаслаў Адамовіч (малодшы, будучы атаман Дзяргач) таксама скончыў гэтыя курсы і ён можа быць на гэтым здымку. Уважліва ўглядайцеся ў твары хлопцаў, якія стаяць у двух апошніх шэрагах.

незалежнасьць, як кажуць, на паперы — гэтаю першаю дзяржаваю, угледзеўшаю карысьць для сябе ў выпрабленьні сымпатыі, зьявілася Радавая Расея...

Яшчэ ў 1919, 1920 і 1921 гадох радавая ўлада не дае магчымасьці беларусам вясьці працу свайго адраджэньня, называючы ўсе беларускія нацыянальныя ўстановы контр-рэвалюцыяй, але ось бачачы, што барацьба з беларускім народам ніякай карысьці ня прыносе — хутка мяняе палітыку і пачынае ісьці на спатканьне беларускаму руху.

Беларускія інтылігэнтныя сілы пачынаюць ужо глядзець на бальшавікоў, як на сваіх заступнікаў, запамінаючы (тут маецца на ўвазе: забываючы — **БР**) саўсім, што ідзе гэта нацыянальнае адраджэньне пад строгім кантролем партыі расейскіх бальшавікоў. Толькі ў 1924 годзе расейскія бальшавікі даюць магчымасьць беларусам разьвіваньня свае культуры ў сваей "*Савецкай* Социялістычнай Беларускай Рэспубліцы" і ў гэтым напрамку расейскія бальшавікі пайшлі нават вельмі далёка, яны як-бы адмаўляюцца ад верхавенства, творачы С. С. С. Р.

Але калі мы глыбей заглянем у ўнутранае жыцьцё С. С. Б. Р., дык бачым, што беларускі народ трапіў у хітрыя кайданы, створаныя маскоўскім урадам. Гавары сабе пабеларуску, пішы пабеларуску, вучыся пабеларуску, маеш табе нават і дэкрэты на тваёй роднай мове, але рабі, браце, тое, што я табе прыказваю — вось мэханіка маскоўскага савецкага ўраду.

Дый мала гэтага: ўсе зборы, падаткі, гандаль — усё гэта не зьяўляецца ўласнасьцю Беларускага народу. Усё гэта ў руках маскоўскага ўраду. І ось калі добра разбяромся ўва ўсім гэтым, дык ня дзіва, што зьбіты з панталыку народ беларускі, сам ня ведае, што яму рабіць, куды ісьці і за кім ісьці?

Маняць яго з віду вельмі добрым пірагом, але як пакаштуеш — дык век-бы не глядзеў на пірагі!

Дзяргач

Грамадзкі голас (Вільня), 1924, 24 жніўня, № 16.

ХРЫСТОС УВАСКРОС!

Нясецца адаўсюль радасная вестка! Аб гэтым гавора зямля, пяюць птушкі, радасна лес шуміць і сонца праменьні быццам сьмяюцца...

Усё цешыцца, усе пяюць: Хрыстос Уваскрос!...

А чаму-ж у мяне так сумна на душы?

Чаму жаль нейкі сэрца апанаваў? Чаму?..

Гудзяць званы і гук іх у даль лясоў, палёў ідзе, апавяшчаючы ўсім: Хрыстос Уваскрос!...

Скончаны дні-ночы панаваньня!

Сьвет зазь[з]яў усім людзям і зерне згоды ўзыйшло...

Дык бярэце-ж яго, людзі! Хутчэй бярэце! Ня дайце згінуць! Хутчэй палівайце яго вадой жывой, каб прарасло яно!

Гудуць званы! Цешыцца неба і зямля!

А чаму-ж так сумна на душы?

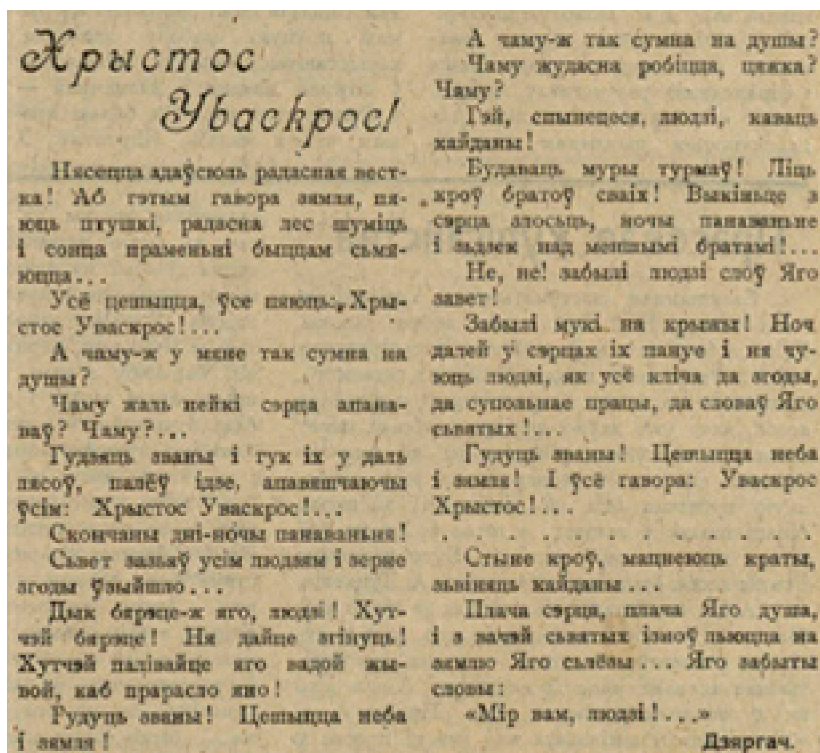
Чаму жудасна робіцца, цяжка? Чаму?

Гэй, спынецеся, людзі, каваць кайданы!

Будаваць муры турмаў! Ліць кроў братоў сваіх! Выкіньце з сэрца злосьць, ночы панаваньне і зьдзек над меншымі братамі!..

Не, не! Забылі людзі слоў Яго завет!

Забылі мукі на крыжы! Ноч далей у сэрцах іх пануе і ня чуюць людзі, як усё кліча да згоды, да супольнае працы, да словаў Яго сьвятых!..

Хрыстос Уваскрос!

Несецца адаўсюль радасная вестка! Аб гэтым гавора зямля, пяюць птушкі, радасна лес шуміць і сонца праменьні быццам сьмяюцца...

Усё цешыцца, ўсе пяюць: „Хрыстос Уваскрос!...

А чаму-ж у мяне так сумна на душы?

Чаму жаль нейкі сэрца апанаваў? Чаму?...

Гудзяць званы і гук іх у даль лясоў, палёў ідзе, апавяшчаючы ўсім: Хрыстос Уваскрос!...

Скончаны дні-ночы панаваньня!

Сьвет заліў усім людзям і зерне згоды ўзыйшло...

Дык беражэце-ж яго, людзі! Хутчэй беражэце! Ня дайце згінуць! Хутчэй палівайце яго вадой жывой, каб прарасло яно!

Гудуць званы! Цешыцца неба і зямля!

А чаму-ж так сумна на душы?

Чаму жудасна робіцца, цяжка? Чаму?

Гэй, спыняцеся, людзі, кавацъ кайданы!

Будаваць муры турмаў! Ліць кроў братоў сваіх! Выкіньце з сэрца злосьць, ночы панаваньне і зьдзек над меншымі братамі!...

Не, не! забылі людзі слоў Яго завет!

Забылі мукі на крыжы! Ноч далей у сэрцах іх пануе і ня чуюць людзі, як усё кліча да згоды, да супольнае працы, да словаў Яго сьвятых!...

Гудуць званы! Цешыцца неба і зямля! І ўсё гавора: Уваскрос Хрыстос!...

. . . .

Стыне кроў, мацнеюць краты, зьвіняць кайданы...

Плача сэрца, плача Яго душа, і з вачэй сьвятых ізноў льюцца на зямлю Яго сьлёзы... Яго забыты словы:

«Мір вам, людзі!...»

Дзяргач.

Гудуць званы! Цешыцца неба і зямля! І ўсё гавора: Уваскрос Хрыстос!..

....

Стыне кроў, мацнеюць краты, зьвіняць кайданы...

Плача сэрца, плача Яго душа, і з вачэй сьвятых ізноў льюцца на зямлю Яго сьлёзы... Яго забыты словы:

“Мір вам, людзі!..”.

Дзяргач

Грамадзкі голас, 1925, 19 красавіка, № 18 (72).

***

Шаноўны Пане Рэдактар!

Дзеля таго, што сярод беларускага грамадзянства ходзяць чуткі, быццам я вяду супольную працу з так званай “Беларускай тымча-

совай радай" і п[анам] дохтарам Паўлюкевічам* і дапамагаю яму ў яго "асабістай працы", дык не адмоўце ў радкох Вашае паважанае газэты надрукаваць маю заяву.

Гэтым маю гонар заявіць усяму Беларускаму Грамадзянству, што я ня толькі нічога супольнага ня маю ні з "тымчасовай радай", ні з п. дохтарам Паўлюкевічам, а, наадварот, лічу, што ўся "праца" паноў з "Рады" зьяўляецца гнойным валдыром на нашай Беларускай Ніве і ці раней, ці пазьней гэты валдыр згіне! Бо "паны беларусы" з "рады" ужо добра ведамы ўсяму беларускаму грамадзянству і хіба-ж толькі зусім сьляпы можа мець дачыненьне з падобнымі "беларусамі з рады".

З пашанай **Дзяргач**.

19 лістапада 1925 года.
Вільна, Завулак Сьнежны
буд. 6, пак. 5.

Беларуская ніва (Вільня), 1925, № 3, 25 лістапада.

*Арсень Паўлюкевіч (1889 — 1941) — беларускі палітычны дзяяч, удзельнік Слуцкага збройнага чыну 1920 году. У сярэдзіне 1920-х у Вільні кіраваў прапольскай арганізацыяй "Часовая беларуская рада".

Ахрэм Булевіч

ПЕРСПЕКТЫВЫ Б. Н.

Рэдакцыя "БР" зьмяшчае публіцыстычны артыкул, які атрымала ад аднаго з чытачоў, які схаваўся пад псэўданімам "Ахрэм Булевіч". Тэкст прысьвечаны Беларусі сёньняшняй і будучай, пэрспэктывам "б. н." — беларускага нацыяналізму. Нам імпануе сьвежы погляд аўтара на старыя праблемы. Разам з тым Рэдакцыя не падзяляе ўсе тэзы, якія ён выклаў.

Артыкул друкуецца правапісам арыгіналу.

Беларусь жыве і будзе жыць. І не трэба ліць слёзы, што яна

гіне, курчыцца ў агоніі. Гэта толькі фантазіі некаторых “прыхільнікаў беларушчыны”, якім “баліць сэрца за яе лёс”. Людзі стварылі сабе нейкі ўяўны свет і жывуць у ім, часта нічога не робячы для Беларусі рэальнай. Але гэта толькі праблемы згаданых асобаў і тых медыяў, якія рэгулярна транслююць бясконцы “плач”.

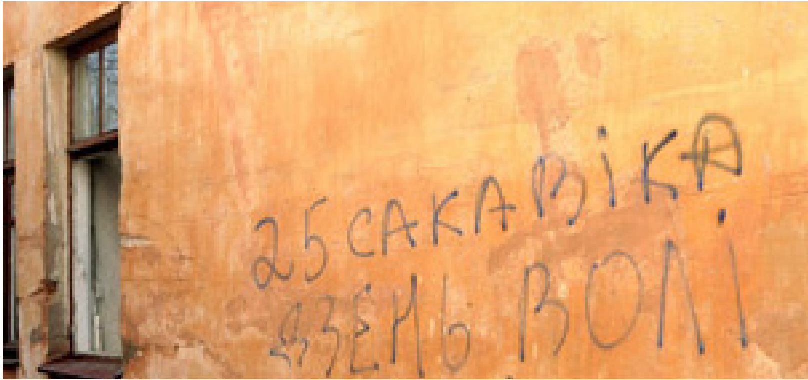
Ёсць Беларусь іншая, якая працуе і жыве нармальным жыццём: хтосьці заможным, хтосьці ледзьве дацягвае да заробку/пенсіі. Але большасць людзей далёкія ад беларушчыны, нацыянальнай ідэі, а тым больш ад нацыянальнага руху. Беларусь ужо нашмат больш рускамоўная, чым была ў першыя гады аднаўлення незалежнасці. Гэта рэаліі, з якімі трэба лічыцца, якія робяць неэфектыўнымі ранейшыя метады працы з людзьмі.

Адроджаная напрыканцы XX стагоддзя беларуская дзяржаўнасць умацоўваецца з кожным годам незалежнасці. Праўда, пагрозы нікуды не зніклі і не змяніліся — эканоміка сёння найважнейшая за ўсё. Ад яе залежыць выжыванне Беларусі як незалежнай краіны, пра што пастаянна кажуць дзяржаўныя асобы. Шкада, што іх чуюць далёка не ўсе.

Свабода — гэта тое, чаго так не хапае ў нашай краіне. Страх і рабская праца паралізавалі волю мільёнаў. Толькі невялікая частка народу супрацiўляецца і спрабуе адстаяць свае правы. Але многія гэтыя праявы паралізуюцца ў самым зародку, у тым ліку з дапамогай розных імітатараў ад “апазіцыі”. Нямала маладых, смелых, перспектыўных ужо выехалі за мяжу, многія з іх страчаныя для Бацькаўшчыны назаўсёды.

Нялёгкае жыццё пачатку XXI стагоддзя прымушае людзей думаць найперш пра сябе, дабрабыт сваёй сям’і, толькі адзінкі задумваюцца на гэтым фоне яшчэ і пра будучыню Беларусі, пра тое, куды яна крочыць і якой яна будзе. Таму не трэба спадзявацца на тое, што ў выпадку пагрозы страты незалежнасці заўтра на вуліцы і плошчы выйдуць мільёны. На сённяшні дзень уся надзея толькі на ўладу, на яе прагу да выжывання, захавання ранейшых заваёваў. Толькі яна здольная мабілізаваць усе наяўныя рэсурсы ў крытычны момант і ўтрымаць Беларусь.

Гаворачы пра ўладу, з сумам мусім канстатаваць, што ўсё завязанае на аднаго чалавека. Фактычна ад яго волі, здольнасцяў, жыцця залежыць тое, ці будзе Беларусь і надалей незалежнай дзяржавай. У будучым сістэма зменіцца, яна не можа доўга існаваць у цяперашнім выглядзе. Але ў бліжэйшыя гады давядзецца спадзявацца, што яна не дасць збояў.

bymedia.net

***

Няўдалыя вызваленчыя паўстанні, якія ўздымала нацыянальная эліта супраць расійскай акупацыі пасля падзелаў Рэчы Паспалітай, выкасілі найбольш актыўных, здольных, адукаваных. Назапашаны патэнцыял быў скарыстаны ўхаластую, што адкінула беларускі рух далёка назад ды ўзмацніла рэпрэсіўныя меры супраць яго з боку расійскага царызму. Вельмі трапна напісала ў сваіх успамінах Ларыса Геніюш: “На жэсты мы шкадавалі крыві беларускай”. У XIX стагоддзі такой пазіцыі трымаліся адзінкі, многія рваліся да барацьбы, да найхутчэйшага вызвалення. Тым больш, да гэтага падштурхоўвалі больш моцныя суседзі. У выніку, цяпер у многіх кутках Беларусі актывісты нацыянальнага руху займаюцца аднаўленнем/ушанаваннем пахаванняў паўстанцаў. Ад рэальнай жа палітыкі ўхіліліся многія, спасылаючыся на неспрыяльныя ўмовы, апатыю ды на матэрыяльныя цяжкасці...

Задачай беларускіх нацыяналістаў канца XIX — пачатку XX стагоддзяў было пашырэнне ў народзе беларускай нацыянальнай свядомасці (а ў той час, нагадаем, Беларусь была пад акупацыяй Расійскай імперыі). На гэта былі кінутыя тады ўсе наяўныя невялікія сілы, якія, аднак, хутка раслі. Наступным крокам было пашырэнне і ўзмацненне беларускага нацыянальна-вызваленчага руху ды пастаноўка пытання пра аўтаномію, а далей — пра незалежнасць.

Галоўнай крыніцай папаўнення беларускага руху ў той час было сялянства. З народных гушчаў выйшла нямала выдатных дзеячоў. Наша эліта была спаланізаваная ці зрусіфікаваная. Толькі

адзінкі з магнатаў (такія, як Раман Скірмунт, княгіня Магдалена Радзівіл) дапамагалі фінансава нацыянальнаму руху, альбо і бралі ў ім удзел. Большую падтрымку аказала частка беларускай шляхты — нямала яе прадстаўнікоў узялі актыўны ўдзел у праекце "Беларуская Народная Рэспубліка".

Ва ўмовах бальшавіцкага генацыду беларускія нацыяналісты арганізоўвалі рух Супраціўлення, які быў патоплены сталінскімі катамі ў крыві. Нават ва ўмовах насаджэння ў народзе татальнага страху знаходзіліся героі, якія вялі барацьбу. Іх ахвярнасць не дала затухнуць агню беларускага нацыяналізму. Ён гарэў і на землях Заходняй Беларусі, якія пражылі 20 гадоў польскай акупацыі, а пасля спазналі бальшавіцкі тэрор.

Сапраўднай трагедыяй стала Другая сусветная вайна. Беларусы апынуліся па розныя франты, сталі пад чужыя сцягі. Толькі частка беларускіх нацыяналістаў у тых умовах не пайшла на калабарацыю з акупантамі, а пралівалі кроў за вольную і незалежную Беларусь. Яны спрабавалі знайсці "трэці шлях", выступалі і супраць нацысцкай Нямеччыны, і супраць бальшавіцкага СССР. Лідарам гэтага руху быў ксёндз Вінцэнт Гадлеўскі, забіты нацыстамі ў снежні 1942 года.

У паваенны час беларускія незалежніцкія сілы працягвалі змаганне на Бацькаўшчыне: у антысавецкім падполлі, у партызанскім руху. Многія з іх арыентаваліся на ЗША, Англію, спадзяваліся на новую вайну і "вызваленчы паход заходніх дэмакратыяў". Але гэта былі толькі мроі. Да сярэдзіны 1950-х савецкія сілавыя структуры здолелі ліквідаваць ачагі Супраціўлення ў Беларусі. Тыя, хто выжыў, апынуліся альбо ў зняволенні, альбо затаіліся, не выяўленыя, альбо сышлі ў Польшчу і далей, на Захад.

Канспірацыя 1960-1980-х у Беларусі была досыць кволай. Значная частка ацалелай нацыянальнай эліты ў 1944-м выехала з краіны, іншыя былі заангажаваныя ў беларускі паваенны ўзброены Супраціў, павязаны з Захадам, ды пасля баяліся выкрыцця гэтай сувязі, частка актывістаў пасля вяртання з савецкіх канцлагераў не праводзілі ніякай нацыянальнай працы. Аднак адзінкі здолелі захаваць традыцыі вызваленчага руху, перадаць свае веды і досвед больш маладым пакаленням змагароў. Найвышэйшай кропкай уздыму дзейнасці беларускіх нацыяналістаў быў перапалом 1980-х — 1990-х гадоў. Гэта час адкрыцця праўды пра Курапаты і генацыд, час стварэння Беларускага Народнага Фронту і самае галоўнае — час аднаўлення незалежнасці Беларусі ў жніўні 1991-

га, вяртанне нацыянальнай сімволікі.

Аднак у спрыяльны час 1991-1994 гадоў нацыянальнаму руху не хапіла арганізаванасці, згуртаванасці, здольных і адважных палітыкаў, значнай фінансавай базы. Дробныя паразы скончыліся катастрофай 1994-1995 гадоў. У наступныя гады рабіліся спробы перагрупоўкі сілаў, але яны мелі характар хутчэй самаабароны, рэакцыі на дзеянні афіцыйнага Мінску і Масквы, якая па-ранейшаму ўпэўненая ў адсутнасці праблемаў на "беларускім фронце", у адрозненне ад фронту "ўкраінскага".

***

Беларускія нацыяналісты сёння мусяць працаваць дзеля заўтрашняга дня. Нават цяжка ўявіць, якія выпрабаванні і выклікі могуць чакаць нашую Бацькаўшчыну ў будучыні. І зусім магчыма, што якраз патэнцыял нацыяналістычных сілаў будзе запатрабаваны праз 10, 20 ці 30 гадоў. Але ці гатовыя яны будуць да гэтага?

Сённяшнія неспрыяльныя ўмовы пахавалі ўсе здаровыя спробы арганізаванай дзейнасці. Выжыць маглі б хіба падкантрольныя структуры, але і пра іх ужо не чуваць. Верагодна, была пастаўленая задача-мінімум — "зачысьціць" усе праявы дзейнасці і згадкі пра нацыяналізм, нацыяналістычны рух, нацыю. Задача-максімум — перарваць традыцыю, тыя ледзьве заўважныя повязі, якія лучаць нас з нашымі папярэднікамі з XX стагоддзя. Хтосьці мяркуе, што ў будучыні аднавіцца яна ўжо не зможа, а значыць беларускі нацыяналізм ужо не будзе ўяўляць небяспекі для нашых ворагаў.

Адсутнасць агульнарэспубліканскіх і рэгіянальных арганізацый — гэта не самае страшнае. Праблема ў людзях, тых, хто яшчэ ў 1990-х зрабіў выбар на карысць беларускага нацыяналізму. Частка іх, як паказаў час, не мелі моцнага стрыжню, не шчыра ўспрынялі ідэалагічныя пастулаты, альбо проста расчараваліся. Яны, як пясок, рассыпаліся ў моры абыякавых і заклапочаных толькі сваімі праблемамі людзей. І ў гэтым не толькі іх віна. Тут бяда нашага нацыяналістычнага руху, які ледзьве падтрымлівае традыцыю, не мае моцнага цэнтру (найперш, ідэалагічнага, маральнага) і знакавых асобаў. Рух то выбухае, то знікае на наступныя дзесяцігоддзі, амаль не праяўляючы актыўнасці. А агонь трэба падтрымліваць увесь час, нельга, каб ён затухаў. Паходні павінны гарэць, няхай іх пакуль і пабачаць нямногія...

Тыя адзінкі, якія не збеглі з Беларусі, якія засталіся жыць і працаваць на роднай зямлі, якія засталіся верныя ідэалам — гэта

bymedia.net

тая надзея, якая саграваеe нашыя сэрцы. Гэтыя людзі гадуюць і выхоўваюць сваіх дзяцей, па меры магчымасці, робяць беларускую справу на самых розных дзялянках. Яны не адчуваюць еднасці, бо повязі занадта слабыя, альбо адсутнічаюць увогуле. Але ўсіх іх аб'ядноўвае адно — любоў да Беларусі, да яе гісторыі і культуры, пашана да нашых продкаў і зробленага імі, клопат пра будучыню нашай краіны.

Менавіта гэтыя людзі і захоўваюць традыцыю. Яны перададуць яе будучым пакаленням, і планы нашых ворагаў не будуць рэалізаваныя.

***

Яшчэ раз падкрэслім: Беларусь мяняецца і мяняецца не ў той бок, як хацелася б нам. Цяпер гэта пераважна рускамоўная краіна, моладзь якой не ведае часоў савецкай акупацыі, а толькі рэаліі Беларусі Аляксандра Лукашэнкі. У часы глабалізацыі, інтэрнэту з сацыяльнымі сеткамі, мабільнай сувязі “культурна-інфармацыйны” ўплыў нашых усходніх суседзяў узмацняецца да максімальнага значэння. Рэсурсаў, каб весці контргульню, проста няма. У такой сітуацыі не варта адчайвацца і апускаць рукі, трэба змагацца за моладзь у новых умовах, новымі метадамі.

Прапаганда, асветніцтва на рускай мове мусіць стаць важным складнікам дзейнасці, але пры абавязковай прысутнасці беларускамоўнай альтэрнатывы. Адзначым, што праца такая ўжо вядзецца і рознымі сіламі. Магчыма, у некаторых выпадках — у якасьці эксперыменту, як спроба заняць нішу. Час пакажа.

Ні ў якім разе нельга працягваць заставацца ў беларускамоўным "гета", якое з кожным годам памяншаецца. Толькі актыўныя контрзахады, крэатыўныя хады дапамогуць у перспектыве пераламіць сітуацыю, стварыць базу для папаўнення нацыяналістычнага руху свежымі сіламі. Няхай ён і будзе мець новае аблічча, але гэта не павінна палохаць. Стары "сектанцкі" імідж варта пакінуць гісторыі. Новы зможа стварыць моладзь і ёй у гэтым трэба будзе дапамагаць усімі сіламі.

***

У гістарычнай перспектыве 20-гадовая дзейнасць Аляксандра Лукашэнкі будзе ацэненая ў пэўнай ступені станоўча. Будзе адзначаная яго роля ў адбудове незалежнай Беларусі, мудрая "ўсходняя палітыка" — шматгадовыя гульні з Расіяй дазвалялі атрымліваць значныя датацыі для эканомікі, а значыць падтрымлівалі ўзровень жыцця беларусаў. Палітычныя рэпрэсіі, якія закранулі тысячы людзей, якія зрабілі немагчымымі змены ў краіне ў 1996-м і ў наступныя гады — чорная пляма. Аднак на яе нашы нашчадкі будуць глядзець інакш. Гісторыя, як вядома, пішацца пераможцамі.

На працягу стагоддзяў беларускія нацыяналісты лічылі самым галоўным ворагам Беларусі Расію. Супраць яе амаль кожнае пакаленне ўздымала вызваленчыя паўстанні, змагаючыся за незалежнасць ад Масквы. І сёння Расія застаецца патэнцыйным агрэсарам. Аднак у новых рэаліях стратэгія і тактыка Лукашэнкі з'яўляецца слушнай — з Расіяй трэба сябраваць, з ёй трэба гуляць, выкарыстоўваць яе магутнасць, уплыў на карысць Беларусі.

Гэта рызыка. Але гэта адзін з варыянтаў актыўнай абароны, варыянт выжывання, калі мы застаемся чужымі для Захаду і сам на сам з Усходам.

Тыя, хто сядзіць і чакае, што "Расія разваліцца" і самі сабой вырашацца многія праблемы — наіўныя фантазёры. У бліжэйшай перспектыве ніякіх трансфармацый у Расіі не будзе, у далейшай — магчымыя змены істотна не зменяць сутнасці нашага ўсходняга суседа/суседзяў. Беларусам давядзецца з гэтым жыць. І не варта спрыяць паўтарэнню трагічных старонак мінулага, калі войны з Масквой спусташалі нашу краіну.

Маючы ў саюзніках Расію, наіўна спадзявацца, што яна паспрыяе эканамічнаму ўзмацненню Беларусі. Але ўсходняя падтрымка ў цяжкія часы не будзе лішняй. Галоўнае тут не трапіць у пастку абяцанняў/абавязацельстваў, якія б паставілі пад пагрозу незалежнасць нашай дзяржавы. У палітычным сэнсе ў пэўных дзеячоў/палітычных сілаў можа ўзнікнуць спакуса вырашэння пэўных тэрытарыяльных праблемаў пры расійскай падтрымцы. Беларускім нацыяналістам трэба катэгарычна супраціўляцца гэтаму. Усе абяцанні Масквы “вырашыць праблему Вільні” (альбо іншага горада/рэгіёна) нязменна будуць мецць правакацыйныя мэты.

Аслабленая Масквой Украіна надоўга апынецца ў найцяжэйшым крызісе ды перастане быць пагрозай для Беларусі з кропкі гледжання тэрытарыяльных прэтэнзій. Застанецца толькі кантраляваць наплыў украінцаў-уцекачоў на Палессе.

Атрымліваецца, што цяпер адбываецца і будзе працягвацца ў бліжэйшае дзесяцігоддзе працэс накаплення сілаў. Беларускія нацыяналісты не павінны быць ворагамі беларускай дзяржавы, нягледзячы на адносіны да правячай эліты і яе дзейнасці. Нацыяналісты мусяць мацаваць дзяржаву, прыносіць беларускі дух, беларускае слова ў адукацыю, войска, праваахоўныя структуры, дзяржаўныя ўстановы. Трэба знайсці сваю легальную нішу/нішы ды ахвярна працаваць на будучыню, засноўваючы новыя асяродкі ды пашыраючы ўплывы.

***

Пакуль гарыць агонь у нашых сэрцах (а ён, мы верым, не патухне і ў сэрцах нашчадкаў), датуль будзе генераваць здаровыя сілы ў народзе беларускі нацыяналізм. Выклікаць шчырыя і чыстыя пачуцці да роднай зямлі, да нашай Бацькаўшчыны. Нацыяналізм — гэта стрыжань, на якім трымаецца народны арганізм. Ён — апошні рубеж абароны.

Студзень 2014 г.

ПАДАРУНАК ДЛЯ БЕЛАРУСКАГА ВАЙСКОЎЦА

Ляхор В. Военная символика белорусов. Знамена и мундиры. — Минск: Харвест, 2014. 224 б., іл.

Даўно не даводзілася бачыць такой якасна зробленай кнігі: як па зьмесьце, так і па ілюстрацыйным матэрыяле. Віктар Ляхор — ці не найлепшы спецыяліст па беларускай вайсковай сімволіцы, атрыбутыцы, выдатны мастак. У сваёй кнізе ён сабраў усё, што было назапашана за доўгія гады дасьледчыцкай і творчай працы. Зафіксаваў усе важныя факты, пачынаючы ад сівой даўніны і канчаючы часамі незалежнай Рэспублікі Беларусь.

Зьмена дзяржаўнай сімволікі ў 1995 годзе зьнішчыла тыя парасткі, што зьявіліся ў беларускім войску за некалькі гадоў: там ужо былі прыжыліся бел-чырвона-белы сьцяг і “Пагоня”. В. Ляхор даволі сьмела піша пра гэтыя праблемы. Падкрэсьлівае, што цяпер сімволіка беларускага войска — гэта ўдасканаленая савецкая, якая бярэ пачатак толькі ў 1918-м годзе.

Спекуляцыі на тэме калабарацыі часоў апошняй вайны (бел-чырвона-белага сцяга і герба “Пагоня”) шкодныя, піша Ляхор ды нагадвае, што ў Курапатах у беларусаў стралялі людзі з чырвонымі зоркамі. “Якой будзе вайсковая сімволіка ў будучыні — пакажа час”, — робіць выснову аўтар. Сапраўды, рана ці позна беларуская дзяржава, а значыць і беларускае войска, вернецца да старажытнай нацыянальнай сімволікі.

Ляхор падрабязна распавядае пра сімволіку, уніформу, рангі, знакі адрозьненьня беларускіх фармацый часоў БНР (у тым ліку слуцкіх паўстанцаў, балахоўцаў), Чырвонай Арміі, Беларускай Краёвай Абароны, спецбатальёна “Дальвіц”. Некалькі бачын адведзена Саюзу беларускай моладзі. Усё гэта ілюструецца шматлікімі малюнкамі, у тым ліку і вядомых беларускіх дзеячоў.

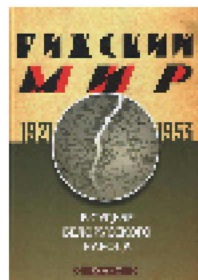
Цікавы разьдзел і пра беларускае войска часоў незалежнай Рэспублікі Беларусь. Аўтар знаёміць чытача таксама і з праекта-

мі, якія не былі рэалізаваныя, але ў будучыні яшчэ могуць быць запатрабаваныя.

Зьдзіўляе толькі, што Віктар Ляхор ужывае ў сваёй кнізе аднachасова словы “Беларусь” і *“Белоруссия”*. Гэта бяда, савецкая каланіянальная спадчына, хвароба, якую, напэўна, вылечыць толькі час і зьмена пакаленьняў.

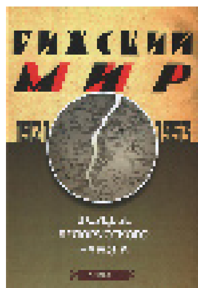
Алег Падгайчык

ЧАРГОВЫЯ ЗБОРНІКІ ДАКУМЭНТАЎ І ДАСЬЛЕДАВАНЬНЯЎ ПРА ЗАХОДНЮЮ БЕЛАРУСЬ

Рижский мир в судьбе белорусского народа. 1921 — 1953 гг. Кн. 1. / Национальная академия наук Беларуси, Институт истории. — Минск: Беларуская навука, 2014. — 593 б.

Рижский мир в судьбе белорусского народа. 1921 — 1953 гг. Кн. 2. / Национальная академия наук Беларуси, Институт истории. — Минск: Беларуская навука, 2014. — 335 б.

Беларускія гісторыкі за часы незалежнасьці зрабілі нямала ў дасьледаваньні міжваеннай Заходняй Беларусі. Зьявіліся шматлікія публікацыі ў навуковых зборніках, манаграфіі, зборнікі дакумэнтаў. Да гэтага часу самым значным быў двухтомнік, у які ўвайшлі дакумэнты ад 1939-га да 1956 году.* Двухтомнік, які разглядаецца намі, ахоплівае пэрыяд ад 1921-га да 1953 году. Больш таго, гэта ня толькі і ня столькі зборнік дакумэнтаў, паколькі асноўны аб’ём складае дасьледаваньне, падрыхтаванае беларускімі гісторыкамі. Да кожнага разьдзелу і дадаюцца дакумэнты, многія зь якіх друкуюцца ўпершыню.

Аўтары-ўкладальнікі пішуць: “У сучасных умовах найважнейшай задачай айчыннай гістарычнай навукі зьяўляецца выпрацоўка і аргументаванае адстойваньне ўласнага, беларускага погляду на гісторыю”. У пэўным сэнсе гэта ў іх атрымалася. І зразумела чаму: пішам не пра палітыку ўсходняга суседа, а пра палякаў, а

зь імі можна не цырымоніцца. Таму праўдзіва паказаная польская палітыка міжваеннага часу і да чаго яна прывяла: “Палітыка асіміляцыі, зьнішчэньне духоўных асноваў народу, якое праводзілі польскія ўлады ўзарвалі грамадзтва Заходняй Беларусі”. У той жа час аўтары адрынулі ўсе спробы параўнаць польскую і савецкую акупацыі. Увогуле, слова “акупацыя” па-за законам. У цяперашніх рэаліях інакш быць і ня можа.

У адрозьненьне ад манаграфій і зборнікаў дакумэнтаў, якія зьяўляліся ў савецкія часы, у “Рыжскім міры...” нямала ўвагі надаецца беларускім нацыянальным партыям і арганізацыям, пра якія раней альбо падавалі інфармацыю мінімальна (і абавязкова негатыўна), альбо і ўвогуле маўчалі. Цяперашні пасыл — за правы беларусаў змагаліся шырокія колы — “ад камуністаў да нацыянал-дэмакратаў”. Нават пра прапольскія беларускія арганізацыі стараюцца пісаць аб’ектыўна.

Ёсьць і дзіўныя памылкі. У першым томе зьмешчанае фота атамана Вячаслава Разумовіча (“Хмара”), але пад ім бачым наступны подпіс: *“Один из руководителей (известен по кличке “Чёрт”) белорусского партизанского движения против польских властей в регионе Беловежской пущи в начале 1920-х годов”* (б. 395). Гэта паказвае, што не ўсе тэмы пакуль глыбока вывучаныя. Згадваюць аўтары пра падпольнае выданьне “Беларускі партызан”, якое выходзіла ў 1922 годзе. Спасылаюцца на № 2-3, на бачыны 34-35 (б. 395)! Выходзіць, што гэтыя дасьледчыкі не трымалі ў руках такога выданьня, інакш ведалі б, што мела яно нашмат меншы аб’ём.

У першым томе зьмешчаная рускамоўная праграма Беларускага народнага аб’яднаньня ад 1936 году (б. 443-446). Пра тое, што гэта пераклад з беларускай — ні слова (а ў некаторых іншых выпадках такая пазнака ёсьць). Спасылка пададзена на газэту “Беларуская крыніца” ад 24 студзеня 1936-га. Можна падумаць, што яна там была надрукаваная на рускай мове. Нібыта, дробяць, але непрыемна.

Скразная тэма “Рыжскага міру...” — гэта ўзаемаадносіны беларусаў і палякаў. Падрабязна і дэталёва разьбіраецца жыцьцё Заходняй Беларусі пад польскай акупацыяй, пад “першымі саветамі”, больш схематычна — пад нямецкай акупацыяй і ў паваенны час. Аўтары пішуць пра польскае падпольле і партызанскі рух ад 1939-га, пра тое, як зь імі змагаліся савецкія карныя ворганы. Упершыню давялося сустрэць грунтоўны нарыс пра тое, як у 1943-1944 гадах шматлікія спецгрупы савецкіх спецслужбаў зьбіралі інфармацыю пра польскую канспірацыю, вербавалі там людзей, рыхтуючы

зьнішчэньне падпольных структураў пасьля выгнаньня немцаў.

Дакумэнты пра барацьбу з АК і постакаўскімі структурамі падабраныя так (а многія зь іх паходзяць з архіваў КДБ), што ў іх практычна няма згадак пра беларускія структуры, няма інфармацыі пра кантакты беларускіх і польскіх канспіратараў. Толькі ў дакладзе начальніка Гарадзенскага абласнога ўпраўленьня ўнутраных спраў “аб барацьбе з нацыяналістычным падпольлем і ўзброенымі бандамі” ад 26 красавіка 1953 г. чытаем: “В результате нанесенного оперативного удара органами МВД по польскому, **белорусскому** нацподполью и его вооруженным бандам...” (б. 331). Такім чынам, дакумэнты пра беларускае падпольле і партызанскі рух ёсьць, проста іх не даюць у такія зборнікі. Праўда, укладальнікі “Рыжскага міру...” зрабілі адзін пракол. Яны зьмясьцілі ў другім томе дакумэнт з архіву КДБ пра ліквідацыю ў 1950 годзе партызанскай групы Шыдлоўскага-Мятліцкага. Не была яна польскай. А пра Мятліцкага вядома, што ён быў беларускім нацыяналістам.**

У кнігах даволі шмат ілюстрацый. Шкада, што нямала здымкаў пры друку атрымаліся неякаснымі. А цікавыя архіўныя дакумэнты пададзеныя так, што іх вывучаць трэба з дапамогай лупы...

Канстанцін Самсонаў

”Ты з Заходняй, я з Усходняй нашай Беларусі...”. Верасень 1939 г. — 1956 г.: дакументы і матэрыялы: у 2 кн. — Мінск, 2009.

***Пра гэты сюжэт гл. у рубрыцы “Паведамленьні”.*

ПРА РАДУ БНР І ЯЕ КІРАЎНІКОЎ

Рада БНР (1947—1970): Падзеі. Дакументы. Асобы /Наталля Гардзіенка, Лявон Юрэвіч. — Мінск: Кнігазбор, 2013. — 648 с. — (Бібліятэка Бацькаўшчыны; кн. 22).

Рада БНР (1970—1982): Падзеі і дакументы /Наталля Гардзіенка, Лявон Юрэвіч. — Мінск: Кнігазбор, 2014. — 300 с. — (Бібліятэка Бацькаўшчыны; кн. 23).

Маем два цікавыя тамы дакумэнтаў пра паваенную дзейнасьць на эміграцыі Рады БНР. Безумоўна, падзея. Для дасьледчыкаў, бо

для масавага чытача падобныя кнігі малацікавыя, паколькі перагружаныя пратаколамі, лістамі, цытатамі... Ды і наклад такі, што не ўсе зацікаўленыя асобы набудуць тамы: калі першага выйшлі 300 асобнікаў, дык другога толькі 200.

Чытаючы пратаколы, лісты, у чарговы раз пераконваешся, наколькі кволай была палітычная дзейнасьць беларускай эміграцыі пасьля заканчэньня Другой сусьветнай вайны. Пакуль яшчэ была вера ў пачатак "гарачага" канфлікту паміж Захадам і СССР, а значыць у вызваленьне Беларусі і вяртаньне на Радзіму, было колькі тысяч актыўных людзей. У другой палове 1950-х і ў наступныя гады ўжо толькі адна-дзьве сотні. Многія пачалі займацца выключна сваім жыцьцём, адыйшоўшы ад грамадзкага. Да таго ж хапала сварак, расколаў. Той жа старшыня Рады БНР Мікола Абрамчык не цырымоніўся з "апазыцыянерамі", ініцыяваў іх выключэньне, зьмяншаючы і так малы актыў "радных".

Супярэчлівыя пачуцьці адчуваеш пасьля прачытаньня дакумэнтаў, лістоў Абрамчыка ці Жук-Грышкевіча (старшыні Рады БНР у 1971-1982 гг.). Не такіх людзей хацелася б бачыць у якасьці кіраўнікоў беларускай палітычнай эміграцыі. Яны выконвалі свае функцыі, часам няблага, але відавочна, што не былі лідарамі, дасьведчанымі палітыкамі, асобамі, якія маглі б аб’яднаць шырэйшыя эміграцыйныя колы. Мікола Абрамчык цягнуў значны аб’ём "чарнавой" працы — памочнікаў было малавата. Да пачатку 1950-х яшчэ былі гульні ва "ўрад БНР", але калі міністраў і ўдавалася набраць, дык працавалі рэальна толькі адзінкі.

Укладальнікі не змаглі да канца разгадаць таямніцу так званай "нелегальнай дзейнасьці" Ураду і Рады БНР у 1946-1947 гадах. Яны пішуць, што *"ў сакавіку 1946 г. адбылося фармаванне пашыранага ўраду БНР на чале з Міколам Абрамчыкам, хоць ніякіх звестак пра яго склад не знойдзена"*.

Яны не заўважылі публікацыі Ўладзімера Снапкоўскага, які пісаў: *"У сакавіку 1946 года М. Абрамчык склікаў у Рэгензбургу сход актывістаў беларускай палітычнай эміграцыі, на якім было*

прынята да ведама завяшчанне В. Захаркі аб перадачы паўнамоцтваў М. Абрамчыку, папоўнена Рада і выбраны ўрад БНР, старшынёй якога таксама стаў М. Абрамчык" (Снапкоўскі Ул. Беларуская палітычная эміграцыя (1945 — 1990 гг.) // Полымя, 1997, № 2, б. 203-204).

Н. Гардзіенка і Л. Юрэвіч дзівяцца, чаму сэсія Рады БНР у чэрвені 1948-га лічылася 3-й, паколькі вядома, што адзіная папярэдняя прайшла ў сьнежні 1947 году. Ул. Снапкоўскі гэта тлумачыць: сход сакавіка 1946-га *"паклаў пачатак правядзенню сесій Рады БНР".* Атрымліваецца, што тады і прайшла 1-я сэсія. Таму назва першай кнігі не зусім дакладная, бо больш лягічна было б замяніць 1947-ы год 1946-м.

Адным з найважнейшых накірункаў дзейнасьці Рады БНР часоў Міколы Абрамчыка было наладжваньне і падтрыманьне сувязі з беларускім антысавецкім Супрацівам на Бацькаўшчыне. Укладальнікі двухтомніка не змаглі выявіць шмат інфармацыі пра гэта. Гэта пераважна абрыўкі інфармацыі. І толькі адзін дакумэнт, які цалкам прысьвечаны гэтай тэме — дэкрэт Міколы Абрамчыка ад 7 чэрвеня 1950 году (ён цалкам зьмешчаны ў разьдзеле "Дакумэнты").

У траўні 1953-га ўдзельнікі сэсіі Рады БНР ушаноўвалі памяць "раднага, кіраўніка партызанскага аддзелу, забітага на Бацькаўшчыне ў лютым б[ягучага] г[оду]". Укладальнікі кнігі палічылі, што гаворка ідзе пра Янку Філістовіча. Калі гэта так, цікава, як была атрыманая Радай БНР гэтая непраўдзівая вестка.

Цікавая рэакцыя Міколы Абрамчыка на артыкул "У службе "Чорнага Ката", які быў зьмешчаны ў газэце "Бацькаўшчына" 25 сакавіка 1950 году. Працытуем яго ліст да Аўгена Каханоўскага ад 12 траўня таго году:

"Артыкул пра "Чорнага Ката" мяне не задаволіў. Выглядае ён ні то на палітычную правакацыю, ні то на скрайнюю наіўнасьць. "Бацькаўшчына" не ўчыніла ніякага зразумела праступства, бо перадрукавала ўжо апублікаванае, але паказала сваю наіўнасьць, падхватываючы, не прадумаўшы крытычна, такі артыкул.

Для фахоўца артыкул гэты скрайне наіўны, бо як-жа можна прыняць у сур'ёз, каб нейкі немец, папаўшы ў палон — меў адразу доступ і кантакт да шэфа штабу, а той ***дэкансьпіраваў*** *яму (!) сваю кватэру, якую ён цяпер падае чуць не адрыс (асабняк у Вільні і г. д.). Гэта, безумоўна, сказкі для дзяцей, а для сур'ёзных людзей выглядае непаважна з нашага боку зьмяшчаць такія рэчы без агаворак.*

З другога-ж боку — такое даверра (!) да немцаў, такія сымпа-

тыі да немцаў — на што гэта ўсё? І то ўжо другі і то цалкам аналягічны артыкул сваёй абсурдальнасьцю і гэрманафільства нашых партызанаў. Баюся, ці не інсьпіруюцца гэтыя “ўцекачы ад немцаў” бальшавікамі. Надта-ж на гэта падобнае”.

Пасьля заканчэньня антысавецкае барацьбы беларуская эміграцыя, а дакладней асобныя арганізацыі і асобы, трымалі сувязь з асобнымі беларускімі дзеячамі, якія жылі ў Польшчы, БССР, Летуве. Ім перапраўлялі газэты, часопісы, кнігі, ад іх атрымлівалі зьвесткі пра жыцьцё беларусаў пад савецкай акупацыяй. У 1980 годзе Згуртаваньне беларусаў у Вялікабрытаніі падрыхтавала для міжнароднай канфэрэнцыі ў Мадрыдзе мэмарыял пра дыскрымінацыю беларускага школьніцтва на Беласточчыне. Факты былі атрыманыя з-за “железнай заслоны”. Гэты пратэст выклікаў негатыўную рэакцыю ня толькі ўладаў ПНР, але і польскіх эмігрантаў.

У 1981-м эмігрантамі зьбіраліся грошы, каб купіць ратагар і перапраўіць яго беларусам у Польшчу. На жаль, невядома, ці быў рэалізаваны гэты праект.

Выглядае, што існавала некалькі каналаў сувязі эміграцыі з беларускімі дзеячамі ў ПНР. Пра гэта крыху напісаў у сваіх успамінах гісторык Юры Туронак. Праз Польшчу эміграцыйныя выданьні траплялі ў БССР. Былі і іншыя варыянты распаўсюду, як непасрэдная высылка на пошце з Захаду (у гэтым выпадку савецкія спэцслужбы маглі лёгка перахапіць эміграцыйныя газэты) і рассылка ўнутры СССР (у гэтым выпадку эміграцыйная пэрыёдыка дастаўлялася дыпляматычнай поштай і пасьля ўжо адбываўся распаўсюд па пэўных адрасах).

Скразная тэма абедзьвюх кніг — лёс архіву БНР пасьля сьмерці М. Абрамчыка. Яго жонка Ніна так і не перадала калекцыю дакумэнтаў Радзе БНР, нягледзячы на ўсе намаганьні з боку апошняй. Яны, нібыта, захоўваліся ў адным з банкаў. Што ж было далей, невядома. Ёсьць толькі версіі: архіў купілі ці выкралі савецкія спецслужбы, ён загінуў ці дзесьці па-ранейшаму захоўваецца, жонка магла яго пахаваць у... магіле мужа. Не было ў Рады БНР сваёй службы бясьпекі, якая б магла вырашыць праблему з архівам ціха і хутка.

Янка Запруднік — адзін з нешматлікіх, хто бачыў частку архіву ў доме Ніны Абрамчык. Праз гады ў “Запісах” ён напісаў, што нічога цікавага там не было. Насамрэч, у тым чамадане, які паказалі Запрудніку, былі толькі малацікавыя дакумэнты, бо каштоўныя захоўваліся ў іншым месцы. Шкада, што эміграцыйны дасьледчык гэтага не зразумеў.

Як можна чакаць, Лявон Юрэвіч і Натальля Гардзіенка працягнуць працу над выданьнем “цаглінак” пра гісторыю Рады БНР. Наступным будзе перыяд кіраваньня Язэпа Сажыча (1982 — 1997). Прыгадваю яго прыезд у БССР у сакавіку 1993-га. Старшыня Рады БНР прысутнічаў на нейкім мітынгу на плошчы Незалежнасьці ў Менску, стаяў у натоўпе і плакаў... Але ў справе перадачы паўнамоцтваў Рады БНР ураду Беларусі ў Сажыча перамаглі не эмоцыі, а цьвярозы розум. Ён вырашыў, што гэта рабіць передчасна.

Сяргей Ёрш

“ЗБРОЙНЫ ЧЫН З ЭЛЕМЭНТАМІ ПАРТЫЗАНКІ СУПРАЦЬ ЗАХОПНІЦКІХ БАЛЬШАВІЦКІХ СІЛАЎ”

З гутаркі журналіста Радыё Свабода Міхася Скоблы з гісторыкам Уладзімерам Ляхоўскім.*

svaboda.org

— Уладзімер, спачатку давайце вызначымся з назвай. Найбольш папулярная, хадавая — Слуцкае паўстаньне. Вы зборнік дакумэнтаў назвалі — “Слуцкі збройны чын”. На эміграцыі зь лёгкай рукі Юркі Віцьбіча часам пісалі — Слуцкі фронт БНР. Дык які тэрмін тут найбольш падыходзіць?

— Давайце разьбярэмся. Паўстаньне — гэта ваенная акцыя супраць дзейнай улады ці акупацыйнага рэжыму. На Случчыне на той час, калі пачалося паўстаньне, пакуль не было бальшавікоў, а палякі — сыходзілі і ўжо ня ўмешваліся ва ўнутраныя справы павету. Фронт — таксама не зусім тое. Фронт можна былоназіраць у Чачні ў 1990-я гады, там чачэнцы трымалі тэрыторыю. На Случчыне франтальнага супрацьстаяньня не было. Случакі дзейнічалі з нэўтральнай зоны, гэта былі партызанскія акцыі. Я лічу, што

больш адпаведная назва — Слуцкі збройны чын. Гэта збройны чын з элемэнтамі партызанкі супраць захопніцкіх бальшавіцкіх сілаў.

— А чаму гэты збройны чын адбыўся менавіта на Случчыне? Там што, былі нейкія самыя спрыяльныя перадумовы?

— Я прааналізаваў тагачасную сытуацыю ў розных рэгіёнах, ня толькі ў Беларусі, але і на Тамбоўшчыне, напрыклад, дзе паўставалі антыбальшавіцкія рухі, і прыйшоў да высновы, што жабракі не ваююць за свабоду. Слуцкі збройны чын — клясычны выпадак выступу гэтак

званых "кулацкіх элемэнтаў" — заможных беларускіх сялянаў, якія не хацелі аддаваць свой хлеб, фураж бальшавікам, не хацелі ісьці ў іхняе войска. Тады яшчэ працягвалася польска-савецкая вайна, праходзіла мабілізацыя. Чаму менавіта Случчына? Заходнія раёны Беларусі вельмі пацярпелі ад бежанства падчас Першай сусьветнай вайны. Ад 40 да 60 % беларускіх сялянаў, пераважна праваслаўных, былі эвакуяваныя ці гвалтоўна выселеныя зь іх тэрыторыі і расьцярушаныя па Расеі. Калі яны вярнуліся на свае гаспадаркі, то засталі іх разбуранымі. Такія людзі не могуць паўставаць. А Случчына толькі на 4,7 % апынулася ў бежанстве. Там падчас нямецкай і польскай акупацый беларуская сялянская гаспадарка прырастала. Польскія абшарнікі, разумеючы, што адбываецца на гэтых тэрыторыях, зьяжджалі са Случчыны, за бясцэнак прадавалі свае землі беларускім сялянам, у якіх былі грошы. Случчына на той час — самы заможны рэгіён Беларусі, які ня быў спустошаны вайной. Палякі пісалі пра Случчыну: "гэта беларуская Галяндыя па ўзроўні агранаміі".

— Гэта зразумела, калі чалавек бярэцца за зброю, бароняючы сваю маёмасьць, у тым ліку зямельную. А наколькі Слуцкі збройны чын можна лічыць менавіта нацыянальным супраціўам?

— У нас сацыяльны і нацыянальны чыньнікі не заўсёды супадаюць. Былі выпадкі, калі гэтыя чыньнікі супадалі, ішлі разам. Можна ўзгадаць Усебеларускі зьезд 1917 году. Слуцкі збройны чын — з той самай гісторыі.

У нас заўсёды так было: народ падымаўся, а эліта паказвала сваю палітычную няздольнасьць

На Случчыне пачынаючы з 1917 году ствараліся беларускія гурткі — "Папараць-кветка", "Зарніца", "Кутнёўская навуковая грамада" і г. д. Спачатку яны не выходзілі за межы сваёй чыннасьці — тэатральныя пастаноўкі, асьветніцкая дзейнасьць і г.д. Але ўжо падчас польска-савецкай вайны ствараюцца эканамічныя

падмуркі нацыянальнага руху: каапэратывы, спажывецкія таварыствы. Хто ў Слуцку ў 1920 годзе арганізаваў зьезд, які ўзяў курс на паўстаньне? Менавіта маладзёвыя актывісты названых гурткоў. І сацыяльная сытуацыя ў павеце наклалася на актыўнасьць нацыянальнай беларускай эліты, якая нараджалася. У нас заўсёды так было: народ падымаўся, а эліта паказвала сваю палітычную няздольнасьць. А Слуцкі збройны чын — гэта якраз той выпадак, калі сацыяльны чыньнік супаў з нацыянальным. І змаганьне адбывалася пад сьцягамі нацыянальнага вызваленьня.

— Слуцкія змагары мелі ў тыле польскае войска, якое ня так даўно перад гэтым граміла і гнала бальшавіцкія дывізіі з-пад Варшавы. Як паводзілі сябе палякі на Случчыне?

— Сёньня модны выраз — гібрыдная вайна, як ва Ўкраіне. Тое самае хацеў зрабіць і Пілсудзкі ў 1920 годзе.

— Дык гэта Пілсудзкі прыдумаў такую вайну?

— Можна сказаць — так. Давайце паглядзім на паход генэрала Жалігоўскага на Вільню. Усё выглядала так, быццам нараджэнцы гэтага краю пайшлі на Вільню, каб адбіць яе ў літоўцаў. Другі падобны выпадак — палескі паход генэрала Булак-Балаховіча, да якога палякі як быццам ня мелі дачыненьня. Яны падпісалі папярэдняе пагадненьне аб міры з бальшавікамі, і таму польскія часткі як бы ня ўдзельнічалі ў гэтых акцыях. Быў выкарыстаны гэтак званы “мясцовы элемэнт”, які, зразумела, фінансаваўся, узбройваўся палякамі. Але палякі рабілі выгляд, што яны ні пры чым. Рукамі случакоў яны хацелі дамагчыся далучэньня гэтых тэрыторый да Польшчы.

— Вы тут самі сабе супярэчыце. Вашыя ж словы: “Слуцкі збройны чын адбываўся пад сьцягамі нацыянальнага вызваленьня”.

— Такія былі пляны, але іх парушылі прыхільнікі Беларускай Народнай Рэспублікі, найперш беларускія эсэры, якія ўзялі паўстаньне ў свае рукі, перамогшы на выбарах у Слуцкую раду. Потым, праўда, была спроба змовы супраць іх. Але ўдалыя дзеяньні Васіля Русака, які меў сувязі ў контрвыведцы Слуцкай брыгады, пасьпелі заблякаваць тых людзей, якія хацелі павесьці паўстаньне па польскіх рэйках у саюзе з Булак-Балаховічам і ў выніку далучыць гэтыя тэрыторыі да Польшчы.

[...]

— Сёлета была затрымная здымачная група, якая рабіла кліп пра Слуцкі збройны чын. Летась на Случчыне міліцыянты сарвалі паказ дакумэнтальных фільмаў пра паўстаньне.

Беларуская міліцыя — не 16-я бальшавіцкая армія, чаму ж яна працягвае змагацца са слуцкімі паўстанцамі?

— Ва ўладных структурах ідзе пэўная ідэалягічная барацьба. Адны дазваляюць — другія забараняюць. Адзін зь фільмаў, забароненых да паказу на Случчыне, быў зьняты дзяржаўным тэлеканалам ОНТ. А людзей выгналі з клюбу, дырэктара звольнілі... Адна рука не разумее, што робіць другая. Мясцовыя ўлады перастрахоўваюцца. Аніякіх падставаў для забароны фільмаў не было.

— У паэта Міхася Кавыля (яму неўзабаве споўніцца 99 гадоў) ёсьць радкі: «Скліча сход гаспадар зямлі, / там, дзе з воямі змоўкла зброя, / шугане ў вышыню абэліск / з двума словамі: “Слуцкім героям!”. Скульптар Міхась Інькоў зрабіў праект помніка слуцкім паўстанцам, які позна ці рана будзе ўсталяваны. Вызначце для яго месца.

— Мне здаецца, найлепшае месца — каля будынку, дзе праходзіў Беларускі зьезд Случчыны, на якім і было прынятае рашэньне аб збройным выступе. Гэты дом належаў Эдварду Вайніловічу, там цяпер месьціцца краязнаўчы музэй. Удзельнікі Слуцкага збройнага чыну, безумоўна, заслугоўваюць нашай удзячнай памяці, іх імёнамі павінны быць названыя вуліцы ў нашых гарадах.

---

* **Уладзімер Ляхоўскі: У Слуцкім паўстаньні сацыяльны чыньнік супаў з нацыянальным // Радыё Свабода, 2014, 28 лістапада; http://www.svaboda.org/content/transcript/26714759.html**

ГЭТА БЫЛІ НАШЫ ПАРТЫЗАНЫ-НАЦЫЯНАЛІСТЫ

Сёлета Радыё Свабода зрабіла матэрыял пра польскую Армію Краёву.* Перадрукоўваем адзін з камэнтароў да яго, які пакінуў

гарадзенец **Міхал**.

“Да сеньня сумяціца ў галовах людзей. Каталікі = палякі (????) Армія Краева = змагары (?????) Якія палякі, якія змагары? Мае продкі паходзяць з самай заходняй часткі Гарадзеншчыны і тыя падзеі ведаюць, бо іспытвалі іх на сябе саміх. Мне распавядаў мой дзед аб тых “партызанах” паваенных краевых, але ніколі не распавядаў аб іх пазітыўна. Альбо як факт, альбо ніяк. Ен безумоўна разумеў, што такі быў час, але пазітыў...

Мой бацька да сеньня (80 год чалавеку) да любых партызанаў і краевых, і чырвоных (асабліва да чырвоных) ставіцца няйначай як да БАНДЫТАЎ, якія толькі і рабілі што рабавалі, забівалі і даклады слалі сваім кіраўнікам. **Былі ў нас на вёсцы (як дзед казаў, што прыкладна да сярэдзіны 50-х) і тыя, якія сапраўды ваявалі супраць саветаў.** Аб тых людзях ён казаў стрымана прыязна. Хто яны былі — ен не казаў, але ад яго я ўпершыню пачуў, што мы ліцьвіны, а не якія там беларусы, і сьцяг наш бел-чырвона-белы (аб Пазьняку тады ніхто ня чуў, дарэчы). **З таго раблю сеньня вывад — то былі нашы нацыяналісты.**

[...]

Шкада што і ў гэты час на Беларусі пануе гістарычная цемра і ніхто не жадае з уладных колаў распавесьці, данесьці, ці прынамсі не замінаць праўдзе, якая б яна не была”.

**http://www.svaboda.org/content/pra-armiju-krajovu/25413265.html*

*Сяргей Сарока**

СЛУЦКАЕ ПАЎСТАНЬНЕ...

Іх былі жменькі...
Верныя дзеці старой Беларусі
Сьцяг свой з Пагоняй узьняўшы навенькі,
У сьмертным хаўрусе
Йшлі бараніці
Крывёй маладою дзедавы віці —
Вёскі, загоны,
Ніваў прагоны,
Гонейкі вузкі,
Народ гарапашны, Народ Беларускі
Прад чорнай навалай чужынства дзікога,
Што сунулась хмарай палямі, дарогай,
Каб край наш стаптаці і ярмы нам узьдзеці;
Каб нас разагнаці нягодна па сьвеце...
Іх былі жменькі:
Дзеці маленькі.
Стары дзядочкі,
Юнцы маладыя, хлапцы дагадочкі.
І гэтыя воі, бязстрашны шаленцы
Прашлі ўспамінаці Грунвальдаву славу,
Пабраўшы паленцы,
Ахоплены жарам,
Каханьня пажарам
Зямлі Ізяслава...
І целам ахвярным бы жніўнай парою,
Абняўшысь з зямлёю
Шалёныя жменькі
Услалі прасторы, ваколь напраменькі...
Ім гымны пяялі,
Хаўтурныя далі
І пожняў прасторы,
Скрываўлены зоры,
Звуглены разоры,
Стаптаны палеткі
Іх слаўнае сьмерці маўклівыя сьведкі...
Зьляглі маратонцы —

Байцы за свабоду
Радзімай старонцы,
Сказаўшы Народу,
Як трэба кахаці Айчыну і Волю,
Як трэба змагаці чужынства няволю...

---

*Сяргей Сарока (1902 — 1941) — дзяяч беларускага вызвольнага руху, юрыст, літаратар. Выпускнік Віленскай беларускай гімназіі і Віленскага ўнівэрсытэту. Верш “Слуцкае паўстаньне...” быў апублікаваны ў віленскім беларускім часопісе “Шлях моладзі” (1931, № 10(33), кастрычнік, б. 11-12).

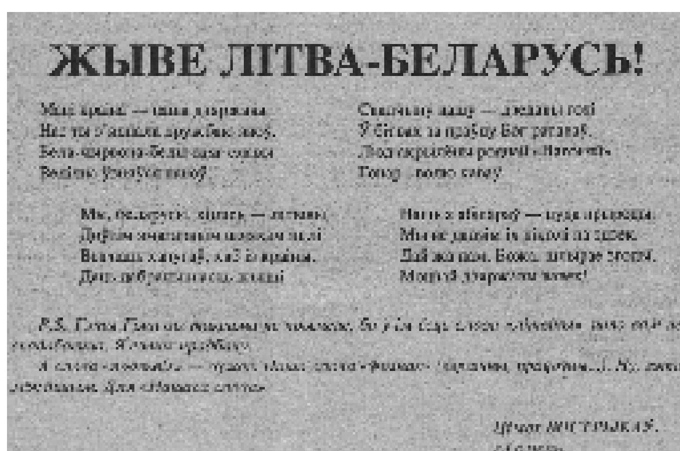
ГІМН БЕЛАРУСІ АД ЦІМОХА ВОСТРЫКАВА

20 гадоў таму дэсантнік з-за “жалезнай заслоны” Цімох Вострыкаў (1922 — 2007) апублікаваў у менскай газэце “Наша слова” (9 лістапада 1994-га) свой варыянт гімна Беларусі. Як відаць, з дапіскі аўтара, гэта быў не першы варыянт гімну. Ранейшы (ці ранейшыя) не быў надрукаваны.

ЖЫВЕ ЛІТВА — БЕЛАРУСЬ!

Маці краіна — наша дзяржава,
Нас ты з’яднала дружбаю зноў.
Бела-чырвона-белы сьцяг славы
Велічна ўзняўся наноў.
    Мы, беларусы, колісь — літвіны
    Доўгім змагарным шляхам ішлі
    Выгнаць хапугаў, каб іх краіны,
    Даць дабрачыннасць жыцці.
Спадчыну нашу — дзедавы гоні
Ў бітвах за праўду Бог ратаваў.
Люд акрылёны роднай “Пагоняй”
Гонар і волю каваў.
    Нашых абшараў — цуда прыроды,
    Мы не дадзім іх ніколі на здзек.
    Дай жа нам, Божа, шчырае згоды,
    Моцнай дзяржавы вавек!

ЖЫВЕ ЛІТВА-БЕЛАРУСЬ!

КАБ МАСКВА НЕ ЎБАЧЫЛА "БЕЛАРУСКІХ БАНДЭРАЎЦАЎ"

"Трэба думаць, што ніякае рэабілітацыі ніякіх сілаў, што дзейнічалі ў часе вайны ў Беларусі не на баку Крамля і Лубянкі, бліжэйшым часам мы не дачакаемся. Менавіта таму, каб Масква не разгледзела ў Беларусі "беларускіх бандэраўцаў".

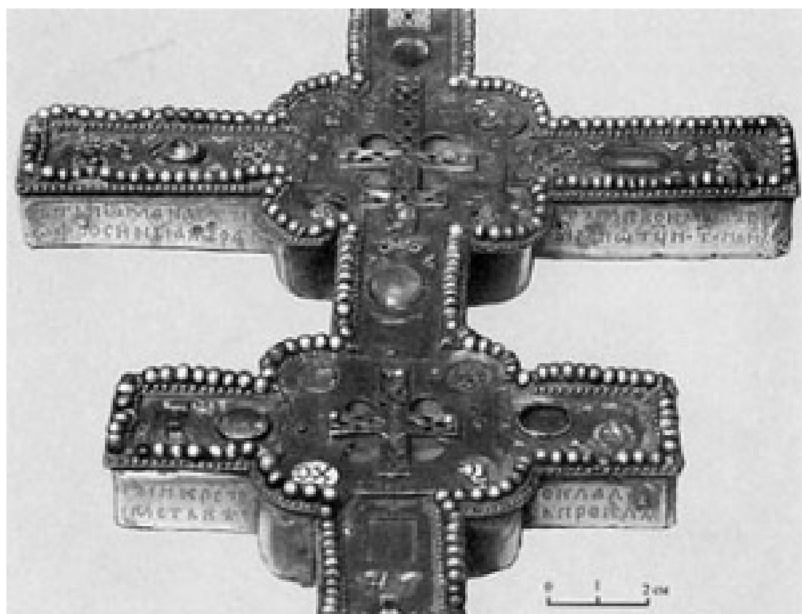
*Сяргей Дубавец**

---

*Дубавец С. "Русские никогда не говорят правду" // Радыё Свабода, 2014, 4 ліпеня; http://www.svaboda.org/content/article/25445758.html

ПРА КРЫЖ ЕЎФРАСІНЬНІ ПОЛАЦКАЙ

Пошукі Беларускага Грааля — крыжа Еўфрасіньні Полацкай — у апошнія гады сьціўшыліся. Як вядома, ён зьнік падчас Другой сусьветнай вайны. Дакладней, не зьнік, а быў вывезены з Магілёва ў Маскву. Але ўсе спробы адшукаць яго ў Расеі былі безвыніковымі і зразумела чаму — ў такой справе, як вяртаньне каштоўнасьцяў,

неабходная палітычная воля кіраўніцтва. Таму праблему можна вырашыць толькі на найвышэйшым узроўні, у зручны час, калі "імпэрыя" зноў аслабее.

А пакуль той час яшчэ не надыйшоў, друкуем урывак з ліста беларускага пісьменьніка-эмігранта Юркі Віцьбіча да Вітаўта Тумаша ад 18 чэрвеня 1964 году:

"...у 1940 г., па дарозе зь Віцебску праз Магілёў у гістарычную вёску Лясную, наведаў [Віцьбіч] *Магілёўскі абласны гістарычны музэй, але ў ягоным сакрэтным фондзе крыжу Еўфрасіньні - Прадславы не знайшоў"* (ЛЕТАПІС жыцьця беларускай эміграцыі (ЗША), 1984, №19, чэрвень).

Павароты ў справе пошуку крыжа могуць быць самымі нечаканымі. Але яго вяртаньне ў Беларусь, на наш погляд, перадчаснае. Пакінем яго будучыні.

АРГАНІЗАЦЫЯ “НАША КРЫЎДА”

У пачатку 1930-х у Заходняй Беларусі існавала “беларуская тэрарыстычная арганізацыя”, якая мела назву “Наша крыўда”. У траўні 1933 году пра яе дзейнасьць пісаў камэндант польскай паліцыі ў Ашмянах. Нібыта, яе сябрамі былі былыя ўдзельнікі беларускіх вайсковых і партызанскіх аддзелаў, а кіраўніцтва знаходзілася ў Празе. Палякі лічылі, што “беларускія тэрарысты” мелі сувязь зь немцамі і ўкраінскімі нацыяналістамі з АУН ды рыхтаваліся ўзьняць паўстаньне з мэтай аднаўленьня незалежнай Беларусі. Дакумэнт пра “Нашу крыўду” знайшоў гісторык Юры Грыбоўскі.*

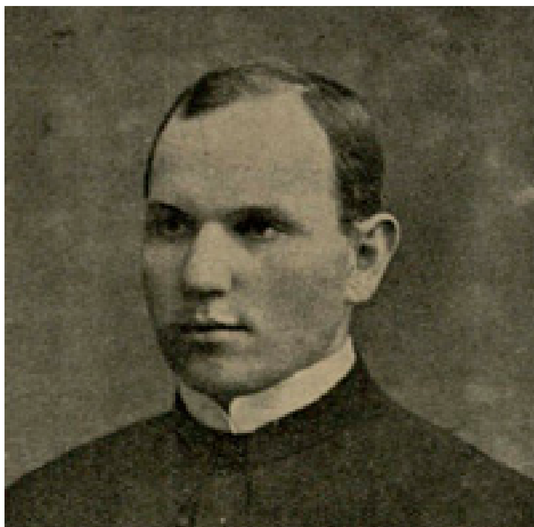
На жаль, няма інфармацыі, ці насамрэч існавала такая канспірацыйная структура, ці гэта была мітычная арганізацыя.

---

*Grzybowski J. Białorusini w polskich regularnych formacjach wojskowych w latach 1918-1945. — Warszawa, 2006, s.119-120.

ПРОЗЬВІШЧА КСЯНДЗА ГАДЛЕЎСКАГА НЕ РАШЫЛІСЯ ЗГАДАЦЬ

7 чэрвеня 2014-га ў газэце *“СБ. Беларусь сегодня”* зьявіўся вялізны матэрыял пра Трасьцянец пад Менскам, месца масавых пахаваньняў ахвяраў нацызму. А ад сябе дадам — і ахвяраў савецкіх рэпрэсій, што замоўчваецца. Ёсьць у публікацыі і камэнтар каталіцкага мітрапаліта Тадэвуша Кандрусевіча.

“Вядома, што сярод ахвяраў Трасьцянца быў каталіцкі сьвятар з мінскага Чырвонага касьцёла.

Яго забралі проста ў Калядную ноч”, — цытуе словы Кандрусевіча згаданае выданьне. Вось і думай, ці гэта мітрапаліт замаўчаў прозьвішча ксяндза Гадлеўскага, ці рэдакцыя яго выкрасьліла.

М. Ш.

ЯШЧЭ АДНА ПУБЛІКАЦЫЯ ПРА МАЛАДЗЁЖНУЮ ДЭМАНСТРАЦЫЮ Ў ГОРАДНІ ЛЕТА 1972 ГОДУ

Калісьці чытаў у “БР” падборку артыкулаў Сяргея Астраўцова з газэты ”Пагоня” пра тую малавядомую акцыю пратэсту.* І вось сярод старых выразак знайшоў яшчэ адну публікацыю, пра якую вы не згадалі. Аўтар усё той жа. Тэкст там наступны:

*Маецца на ўвазе публікацыя “40 гадоў моладзевага пратэсту ў Горадні”. Гл.: Беларускі Рэзыстанс, 2012, № 1(12), б. 104-113. — “БР”.

“**Бойка на пляцы**

Успамінам гарадзенца Віталя Бурла пра лета 1972 года рэдакцыя “Пагоні” спрабуе зьліквідаваць прагалы ў гісторыі аднаго з першых пратэстаў моладзі супраць рэжыму камуністых.

Мне йшоў 17-ы [год], юнакі Горадні майго ўзросту захапляліся музыкай групы “Бітлз”. Вучыўся ў вучылішчы энэргетыкаў № 7 па вул. Леніна. Памятаю, як прыйшоў камсарг і паведаміў, што ў нашым горадзе”валасацікі” хочуць наладзіць нейкі фэст. Нам, маладому папаўненьню працоўнага класа, належыла супрацьдзейнічаць “антыдэмакратычным, буржуазным выпадам антысавецкіх элемэнтаў”. Як гэта зьдзейсьніць — камсарг не згадаў. Пасьля выступу камсарга ў большасьці маіх сябрукоў зьявілася жаданьне трапіць да гурту дэманстрантаў.

Хітрыкамі ўдалося дазнацца пра месца дэманстрацыі й час. Раніцой назначанага дня я з сябрамі быў на вакзале. Колькасьць удзельнікаў шэсьця павялічвалася кожны раз, як прыбываў цягнік. Удзельнікі акцыі пратэсту былі самага рознага ўзросту й чамусьці называлі Горадню “Чырвоным Парыжам”. Зазначу, што ўсе прыежжыя вялі сябе па-сяброўску, жартавалі. Казалі, што

калі дэманстрантам удасца зрабіць хоць 100 крокаў — нават гэта будзе перамога.

Раптам зьявіліся “чырвоныя” агітатары. Яны спрабавалі запалохаць некаторых маніфэстантаў прыкладна так: “Вы абылганы буржуаўнай прапагандай, якая толькі й жадае збэсьціць заваёвы першай у сьвеце дзяржавы рабочых і сялян”. На заклікі агітатараў чуўся сьмех, кпіны. Неўзабаве шыхт крануўся. Я і двое сябрукоў рушылі поруч з дэманстрантамі. Раз-пораз да калёны ўрываліся правакатары, спрабуючы выклікаць хоць якія непаразуменьня. Але калёна на правакацыі адказвала маўчаньнем ці сьмехам. Так прайшло хвілін 20-25. Маніфэстанты падыходзілі да Савецкага пляца, калі ім насустрач выйшлі чалавек 200-300, у асноўным моладзь. (Як высьветлілася потым, гэта быў камсамольскі актыў вобласьці). Усчалася напачатку сварка, а затым бойка. Камсамольцы прайгралі. На дапамогу ім кінуліся міліцыянты, потым хлопцы са “спэцназу”. Дэманстранты не здаваліся, не галасілі, а адказвалі на ўдары такім жа чынам. Бойка працягвалася хвілін 10-15. Савецкія, спэцыяльна падрыхтаваныя жаўнеры, перамаглі. Плакаты, штандары пакідалі на фурганеткі. Арыштаваных дэманстрантаў адвозілі на рэфрыжэратарах. На дзіва, многія дзяўчаты й хлопцы хоць і былі пабітыя, але сьмяяліся, сьпявалі, крычалі словы пратэсту. Увогуле, відовішча на гарадзенскім пляцы было не для людзей са слабымі нэрвамі.

Я пазнаёміўся праз колькі дзён з адным з дэманстрантаў — Анатолем з Варашылаўграду. Ён быў моцна пабіты й ня меў сродкаў, каб ад’ехаць дахаты. Мае бацькі прынялі Анатоля, падлекавалі, купілі білет.

Доўга яшчэ сакратары ад партыі камуністых і камсамольцаў падавалі гарадзенскую дэманстрацыю як выяву гнілога капіталізму. Але ў тых, хто быў сьведкам гэтай падзеі, такая прапаганда ня мела посьпеху. Шмат хто зразумеў, што за правы чалавека ў Савецкай дзяржаве ўжо ёсьць каму змагацца. Думаю, гарадзенская дэманстрацыя лета 1972 года была мэтанакіраваным пратэстам таталітарнаму рэжыму”.

Запісаў Г. Астроўскі

Пагоня, 1994, № 19, 17-23 чэрвеня .

У спэцархівах павінны былі захавацца кіназдымкі гэтай акцыі.

Яны ж ведалі пра яе, рыхтаваліся, дакумэнтавалі. Таму ў будучыні можа зьявіцца дакумэнтальны фільм. Толькі з гадамі будзе ўсё цяжэй адшукаць удзельнікаў і сьведкаў той падзеі.

В. С.

---

*Маецца на ўвазе публікацыя “40 гадоў моладзевага пратэсту ў Горадні”. Гл.: Беларускі Рэзыстанс, 2012, № 1(12), б. 104-113. — “БР”.

МІХАСЬ КОЖЫЧ

(1924 — 2013)

Вестка пра сьмерць апошняга сябра Саюзу вызваленьня Беларусі Міхася Ігнатавіча Кожыча прыйшла з вялікім спазьненьнем — яго не стала яшчэ 23 кастрычніка 2013 года...

Міхась Кожыч нарадзіўся 22 сьнежня 1924-га на Наваградчыне. Падчас нямецкай акупацыі працаваў настаўнікам, быў партызанскім сувязным. Летам 1944 году добраахвотнікам пайшоў у Чырвоную Армію, быў паранены ў баях у Польшчы. У Наваградак вярнуўся толькі ў канцы 1945-га, зноў стаў настаўнікам, адначасова вучыўся. Разам з сябрамі ў 1946 годзе заснаваў падпольную арганізацыю “Саюз вызваленьня Беларусі”. “Мы хацелі пабудаваць свабодную Беларусь”, — казаў Кожыч. У арганізацыі былі і франтавікі, і тыя, хто падчас вайны быў у беларускіх нацыянальных арганізацыях.

Правакатары зрабілі сваю чорную справу: у 1947-м прайшлі арышты 18 сябраў СВБ. Міхась Кожыч (у арганізацыі меў мянушку “Дубовы”) быў асуджаны на 10 гадоў зьняволеньня, быў у лягерах на поўначы Расеі, у Казахстане. Пасля вызваленьня працаваў будаўніком, быў выдатным спэцыялістам. Разам з сям’ёй вярнуўся з Казахстана ў Беларусь у 1960-х, жыў у Наваградку, ганарыўся кожным “сваім” будынкам.

У апошнія гады цяжка хварэў, быў прыкаваны да ложка. Ён быў

апошнім сябрам СВБ, іншыя пайшлі ў лепшы сьвет раней.
Сьветлая памяць!

ЮРЫЙ ДУБОВІК

(1924 — 2014)

5 сакавіка ня стала аднаго з апошніх жывых яшчэ афіцэраў Беларускай краёвай абароны.

Юрый Дубовік — ураджэнец Маладэчаншчыны, сын беларуса-балахоўца. Падчас нямецкай акупацыі працаваў настаўнікам, быў арганізатарам СБМ у Красным, а вясной 1944-га стаў асьветным афіцэрам БКА. Ён застаўся ў Беларусі, 10 ліпеня быў арыштаваны савецкімі карнымі органамі, а ў верасьні 1944 году асуджаны на 10 гадоў зьняволеньня. Вызваліўся ў 1954-м, вярнуўся на Бацькаўшчыну. Жыў у Салігорску, працаваў інжынерам-будаўніком, быў пад наглядам савецкіх спецслужбаў.

Юрый Дубовік пакінуў нам цудоўную кнігу ўспамінаў пад назвай “Дзеля Рэчы Паспалітай Беларусі” (Вільня, “Наша Будучыня”, 2006), якую яму дапамог выдаць сьв. пам. Міхась Чарняўскі. 24 ліпеня 2014-га яму споўнілася б 90 гадоў, не дажыў

некалькі месяцаў...

Свае лісты Дубовік нязьменна заканчваў двума літарамі: “Ж. Б.!” — Жыве Беларусь!

Сьветлая памяць!

МІХАСЬ БЕЛЯМУК

(1924 — 2014)

31 кастрычніка ў Кліўлендзе памёр вядомы дзеяч беларускай эміграцыі ў ЗША Міхась Белямук.

Ён нарадзіўся ў Камянецкім раёне. Падчас нямецкай акупацыі, у 1943-м, трапіў у беларускі батальён Яна Гелды ў Беластоку. З лета 1944 году жыў на чужыне — у Нарвегіі, Заходняй Нямеччыне, Злучаных Штатах. Нямала выпрабаваньняў Белямук сустрэў на сваім шляху, пра іх ён напісаў у кнізе ўспамінаў “Свайго лёсу не мінеш” (Вільня, 2006).

У ЗША ён быў актывістам шматлікіх беларускіх грамадзкіх арганізацый. Здараліся канфлікты, у тым ліку ў царкоўна-рэлігійным жыцьці (у парафіях Беларускай аўтакефальнай праваслаўнай царквы), пра якія Міхась Белямук напісаў успаміны. З 1991 году ён выдаваў часапіс “Полацак”, які здолеў згуртаваць аўтараў з эміграцыі і Беларусі, стаў адметным выданьнем, яго чыталі, цытавалі на Бацькаўшчыне.

У пачатку 1990-х Белямук прыяжджаў у Беларусь, стаў ганаровым сябрам Інстытута гісторыі Акадэміі навук Беларусі. Ён быў аўтарам шматлікіх артыкулаў у галіне археалогіі, нумізматыкі, гісторыі.

Сьветлая памяць!

ЯЎГЕН СІДАРОВІЧ

(1928 — 2014)

3 сьнежня 2014 году ў Паставах памёр беларускі патрыёт Яўген Сідаровіч. Ён быў удзельнікам канспірацыйнага Саюзу Беларускіх Патрыётаў 1945-1947 гадоў, быў асуджаны на 10 гадоў канцляге-

раў. На ўсё жыцьцё застаўся адданы беларускім незалежніцкім ідэалам.

Як піша сайт westki.info, на сёньняшні дзень “засталося жывых пяцёра сябраў Саюза беларускіх патрыётаў. Антон і Алеся Фурсы жывуць у Паставах, Леў і Марыя Бялевічы ў Полацку, Мікола Конан — у мястэчку Лужкі Шаркоўшчынскага раёна”. Калісьці сябры СБП дамовіліся, што на іх магільных помніках будуць напісаныя словы “Хай сьняцца сны пра Беларусь”. Гэтыя словы будуць і на надмагільлі Яўгена Сідаровіча*.

Сьветлая памяць!

*Шыталь К. Памёр Яўген Сідаровіч, беларускі патрыёт, вязень сталінскіх лагераў // 2014, 7 сьнежня; http://westki.info/artykuly/17358/pamyor-yaugen-sidarovich-belaruski-patryyot-vyazen-stalinskih-lagerau

Фота: westki.info

ХАЦЕЛІ ЯК ЛЕПШ, А АТРЫМАЛАСЯ ЯК ЗАЎСЁДЫ?

На Дзень Волі-2014 у Менску група моладзі выйшла зь вялікім банэрам “Малады Фронт. Героі не паміраюць”. На ім было пяць партрэтаў: Булак-Балаховіча, Сьцяпана Бандэры, Міхала Вітушкі, Рамана Шухэвіча і Вінцэнта Гадлеўскага. Такіх розных людзей нейкія актывісты бяздумна аб’ядналі (ня хочацца думаць, што мэтай была правакацыя) на адным банэры.

Няведаньне сваёй гісторыі — гэта бяда, ад якой беларусы ня могуць пазбавіцца на працягу стагодзьдзяў.

Фота: Еўрарадыё

У КРУПСКІМ РАЁНЕ ПАМЯТАЮЦЬ ПРА АТАМАНА МОНІЧА

23 траўня 2014 году споўнілася 90 гадоў з дня забойства савецкімі спецслужбамі Юркі (Ягора) Моніча, беларускага антыбальшавіцкага атамана. Здарылася гэта ў Крупскім раёне, у лесе паміж вёскамі Радзіца і Малыя Жаберычы. Лес той мясцовыя жыхары называюць “Монічаў Лес”.

Як піша ў Facebook краязнаўца Андрэй Аляхновіч, там, “пачынаючы з другой паловы 1920-х і па 1974-ы, каханка Юркі Моніча з вёскі Радзіца (якая так і не стварыла сваёй сям’і), штогод, на Радаўніцу, насыпала яго “магілу” і выкладала на ёй крыж, а побач, на елцы выразала яшчэ адзін...”. Месца гэтае ўдалося адшукаць.

Фота: Facebook

У ЛІДЗЕ ЗЬЯВІЛІСЯ МЭМАРЫЯЛЬНЫЯ ШЫЛЬДЫ Ў ПАМЯЦЬ ПРА ЗАГІНУЛЫХ МІЛІЦЫЯНТАЎ

Іх усталявалі на будынку мясцовага аддзела ўнутраных спраў 10 верасьня 2014-га. На ўрачыстасьці прысутнічаў кіраўнік МУС **Ігар Шуневіч**. Ён сказаў знакавыя словы: "Усе традыцыі, якія мы сьвята свята шануем і трымаемся, яны нарадзіліся тады, у тыя часы. І мы часьцяком спраўджваем свае дзеяньні з тымі падзеямі, якія зьдзяйсьнялі нашыя вэтэраны. Тыя, хто цяпер жыве, і тыя, якіх няма. І суадносім сёньняшнюю службу з тым часам".

На першай мэмарыяльная шыльдзе, побач з прозьвішчамі загінулых, па-расейску напісаныя наступныя словы: *"Вечная памяць супрацоўнікам Лідзкага аддзела міліцыі, якія паляглі ў барацьбе з ворагамі нашай радзімы ў 1944 — 1947 гг. [...] Гонар і слава ўдзельнікам барацьбы з нацыяналістычным бандытызмам і сьветлая памяць пра ўсіх, што палеглі ад рук бандытаў".*

На іншай мэмарыяльнай шыльдзе чытаем:

"У будынку Лідзкага аддзела міліцыі ў 1944-47 гг. месьціўся штаб МУС БССР па арганізацыі барацьбы з нацыяналістычным бандытызмам, які тэрарызаваў насельніцтва заходніх раёнаў і

рабіў замах на тэрытарыяльную цэласнасьць рэспублікі.

За пазначаны час супрацоўнікі міліцыі і чэкісты, воіны ўнутраных войскаў, рэалізуючы меры штабу, прадэманстраваўшы мужнасьць, гераізм і сапраўдную ахвярнасьць, пры падтрымцы грамадзкасьці ліквідавалі асноўныя бандыцкія фармаваньні і садзейнічалі аднаўленьню правапарадку ў краіне".

Як кажуць, ёсьць над чым паразважаць. Відавочна, аўтар тэксту пастараўся яго выканаць з улікам рэалій нашага часу.

Варта адзначыць, што на ўрачыстасьці ў Лідзе прысутнічаў былы міністр унутраных спраў БССР **Віктар Піскароў**. Ён адзін з нямногіх *на тым баку*, хто рэгулярна ў прэсе згадвае пра паваенны "палітычны бандытызм" і вялікія страты сярод міліцыянтаў. І на гэты раз ён выказаўся перад журналістамі: *"Бандыцкія фармаваньні былі шматлікія, гэта было больш за 300 бандаў, якія аб'ядноўвалі больш за 30 тысяч бандытыў. Добра арганізаваных, добра ўзброеных. Паляглі сотні супрацоўнікаў міліцыі, воінаў унутраных войскаў".*

БЕЛАРУСЫ ПРАЦЯГВАЮЦЬ ЗДАВАЦЬ РАРЫТЭТНУЮ ЗБРОЮ

У траўні 2014-га жыхар Гродна прынёс у міліцыю кулямёт Дзегцярова. Зброя была схаваная ў хляве яго памерлага дзядулі ў адной з вёсак Шчучынскага раёну. Экспэрты прыйшлі да высновы, што зброя ў добрым стане. Разам з кулямётам захоўваліся 185 набояў.

На жаль у адкрытым доступе няма статыстычнай інфармацыі па здадзенай/канфіскаванай зброі ў паваенны час у Беларусі. Яна дапамагла б уявіць патэнцыял антысавецкага Супраціву — частка сялянства захоўвала зброю, каб у час вайны Захаду з СССР змагацца супраць камуністычных уладаў.

У “БЕЛОРУССКОЙ ВОЕННОЙ ГАЗЕТЕ” З’ЯВІЎСЯ АРТЫКУЛ ПРА “ЧОРНАГА КАТА”

“Белорусская военная газета” (“Во славу Родины”) 13 лістапада 2014-га надрукавала артыкул пра Радыё Свабода, у якім згадала пра пасьляваеннае беларускае Супраціўленьне*. Уладзімір Кажэўнікаў, вядомы сваімі “выкрывальніцкімі” артыкуламі, піша:

“...в Белоруссии... действовала подпольная антисоветская организация националистов “Черный кот”, она же Белорусская освободительная армия (БОА). Возникнув во время Великой Отечественной войны, БОА, обеспеченная деньгами, оборудованием для радиосвязи, вооружением, медикаментами, фальшивыми документами, действовала вплоть до конца 1950-х годов.

...Отряды “Черного кота” подчинялись главному штабу, который нелегально размещался под освобожденной от гитлеровцев Варшавой. Командовал организацией майор Белорусской краевой обороны Михаил Витушко.

...Боевики “Черного кота” сосредоточились на антибольшевистской борьбе. Не только занимались диверсионной деятельностью на железной дороге. Выпускали подпольные издания, вели антисоветскую пропаганду. Они неоднократно захватывали белорусские местечки и даже целые города. В марте 1948 года около двухсот боевиков напали на Новогрудок, чтобы освободить арестованных участников организации”.

Таксама Кажэўнікаў згадаў пра палявых камандзіраў Пятра Гаевіча, “Сыча” і Аўгена Жыхара, некаторыя акцыі іх партызанаў.

Публікацыя і падача ў ёй інфармацыі дзіўная. Асабліва цяпер,

калі ў расійскіх СМІ ўзьнялася істэрыя з нагоды, нібыта, “рэабілітацыі” Міхала Вітушкі цяперашнімі ўладамі Беларусі. Што не адпавядае сапраўднасьці.

**Кожевников В. Рупор холодной войны. 68 лет спустя // Белорусская военная газета, 2014, 13 лістапада, № 211; http://vsr.mil.by/2014/11/13/rupor-xolodnoj-vojny-68-let-spustya/*

СУДЗЯЦЬ ЗА АРЫШТ І ЗАБОЙСТВА ПАРТЫЗАНСКАГА КАМАНДЗІРА

Восеньню 2014-га Каўнаскі акруговы суд пачаў разгляд справы аб забойстве аднаго з камандзіраў паваенных летувіскіх “лясных братоў” Адольфаса Раманаўскаса (“Ванагаса”). Былы супрацоўнік савецкіх карных органаў Станіслаў Дрэлінгас абвінавачваецца ў тым, што ў кастрычніку 1956 году ўдзельнічаў у аперацыі па затрыманьні Раманаўскаса і яго жонкі Бірутэ Мажэйкайтэ (“Ванды”).

Вядома, што партызанскага камандзіра трымалі ў турме ў Вільні, жорстка катавалі. У верасьні 1957-га Вярхоўны суд ЛССР прысудзіў Раманаўскаса да сьмяротнага пакараньня. 29 лістапада 1957 году ён быў расстраляны ў

Вільні. Бірутэ Мажэйкайтэ атрымала 8 гадоў зьняволеньня (пасьля адбыцьця пакараньня вярнулася ў Летуву). Іх дачка Аўксуцэ Раманаўскене-Скакаўскене стала чальцом летувіскага Сейму.

Каўнаскі акруговы суд разглядае яшчэ адну справу аб арышце і забойстве Адольфаса Раманаўскаса. Па ёй праходзяць Ільля Вераб’ёў і Ядвіга Купрэнене. Сьцьвярджаецца, што яны дапамагалі распрацоўваць плян па захопе партызанскага камандзіра.

Адзначым, што Адольфас Раманаўскас (1918 — 1957) быў лейтэнантам летувіскага войска. У антысавецкім супраціўленьні ўдзельнічаў ад 1940 году. Быў камандзірам атрада, у 1947-1948 гг. ачольваў партызанскую акругу “Дайнава”, у 1949-1952 гг. камандаваў партызанскім рухам у паўднёвай Летуве, рэдагаваў падпольны друк. У 1952-м аддаў загад аб спыненьні ўзброенай барацьбы, знаходзіўся на нелегальным становішчы. Пасьпеў напісаць успаміны. Месца пахаваньня невядомае.

Фота: lt.wikipedia.org

ПАМЁР АПОШНІ З КІРАЎНІЦТВА АНТЫНАЦЫСЦКАГА СУПРАЦІВУ Ў ФРАНЦЫІ

Рабера Шамбейрона не стала ў апошнія дні сьнежня 2014-га. Яму было 99 гадоў. Падчас нямецкай акупацыі Францыі Шамбейрон уваходзіў у склад Нацыянальнай рады Супраціву. У паваенны час ён быў дэпутататм Нацыянальнага сходу Францыі, дэпутатам Еўрапейскага парлямэнту.

Фота: flickr

АДДЗЕЛ БЕЛАРУСКІХ СКАЎТАК

Гэтае фота знайшлося ў калекцыі паштовак Беларускага інстытута навукі й мастацтва ў Нью-Ёрку. У камэнтары да яго адзначаецца: “Паштоўка “Аддзел сёстраў вогнішча”. Час і месца выданьня невядомыя”*.

Наколькі вядома, аддзел скаўтак пад назвай “Сёстры вогнішча” існаваў у Віленскай беларускай гімназіі ў 1926-1929 гадах. Такім чынам, прыблізны час і месца, дзе было зроблена фота, нам вядомыя. Шкада, што пакуль не ўдалося ідэнтыфікаваць дзяўчат і іх кіраўнічак.

---

*Паштоўка “Аддзел сёстраў вогнішча” // http://kamunikat.org/bek/pasztouki.html#did206

Кантактныя адрэсы:
rezystans@gmail.com
rezystans2004@yahoo.com

З нашымі выданьнямі можна азнаёміцца на
www.kamunikat.org

